

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KIRÂAT
FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ

ŞÜKRÜ DİNLEK

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi ORHAN İYİBİLGİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2021

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak savunduğum **“Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûrelerindeki Kırâat Farklılıkları ve Tefsire Etkileri”** adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmada yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08 /08/ 2021

Şükrü DİNLEK
17531200022

ÖNSÖZ

Allah'ın insanlara indirdiği semavî kitapların sonuncusu Kur'ân-ı Kerîm'dir. İçerdiği hükümler itibariyle bütün insanlar için bağlayıcı nitelikte olan Kur'ân'ın hükümleri ve okunuşu kıyamete kadar devam edecektir.

Allah'ın tüm insanlığı uyarmak için gönderdiği Kur'ân, lafzı ve manası yönüyle mucizedir, yani insanlar onun benzerini getirmekten acizdir. Muciz kelâmın lafızlarını, hükümlerini anlayabilmek ve hayatlarında tatbik edebilmek için insanlar cehd etmişlerdir. Kur'ân'ın kırâati (okunuşu) üzerine çalışmalar yapmışlardır. Son dönemlerde kırâat farklılıklarının tefsire etkileri üzerine de hayli çalışmalar yapılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'i anlayabilme adına onun lafzının nasıl okunduğunu (Kırâat farklılıklarını) bilmek oldukça önemlidir. Bunu öğrenebilmek için “Kırâat İlmi” ile tanışmak ve ondan faydalanmak gerekir.

Kırâat ilmi günümüze çeşitli aşamalardan geçerek gelmiştir. Bugün Kur'ân-ı Kerîm'i anlamaya çalışan bir kişi, kendisine ulaşmış bu bilgileri göz önünde bulundurmalıdır. Zira kırâat farklılıkları fikhî anlamda mezhepler arasında fikir ayrılıklarına neden olmuştur.

Bu çalışmada kırâatler bağlamında Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinin ihtivâ ettiği farklılıklar ve bu farklılıkların tefsire etkileri” ele alınmıştır. Amaç ise kırâat farklılıklarının tefsire etkilerinin olduğu gerçeğinin çalışılan sûrelerde de var olduğunu ortaya koymaktır. Kırâat farklılıklarının bilinmesi önemlidir. Örneğin “Evlerinizde oturun.” manasına gelen âyetten kastedilen asıl mananın ağırbaşlı olunması yönünde bir emir olduğu kırâati ile beraber anlaşılmaktadır.

Çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kırâatin tarifi, konusu, gayesi ve kırâat ilminin geçirdiği aşamalara değinilmiştir.

İkinci bölümde ise Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinin Mushaf'taki yeleri, isimleri, nüzul sebepleri, kelime ve harf sayıları, Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinin ihtivâ ettiği konular ve Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinde bulunan kırâat farklılığı bulunan kelimeler gösterilmiştir. Âyet-i kerîmelerin mealleri

konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı meali esas alınmıştır. Devamında da bahsi geçen sûrelerdeki kırâat farklılıklarının tefsire etkileri belirtilmiştir.

Bu çalışmamızın hazırlanmasında değerli vakitlerini ayırıp desteğini esirgemeyen ve her fırsatta yardımcı olan danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Orhan İyibilgin'e, kıymetli değerlendirmeleri ile katkıda bulunan Prof. Dr. Sadık KILIÇ'a, Dr. Öğr. Üyesi Cemal SANDIKÇI'ya, Dr. Öğr. Üyesi Yusuf YURT'a Eğitim Görevlisi İdris ERTÜRK'e, Öğretim Görevlisi Mustafa Hatipoğlu'na, Arş. Görevlisi Samet Karahüseyin'e ayrıca her türlü destek ve dualarını esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın Kırâat ve Tefsir ilmine katkı sunması ümidiyle,

Şükrü DİNLEK

Ordu 2021

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	1
ARAŞTIRMANIN AMACI	1
ARAŞTIRMANIN METODU	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. KİRÂAT İLMİ	3
1.1. KİRÂAT İLMİNE GENEL BAKIŞ	3
1.1.1. Kırâatın Tarifi	3
1.1.2. Kırâat İlmi	3
1.1.3. Kırâat İlminin Konusu	4
1.1.4. Kırâat İlminin Gayesi	19
1.2. KİRÂAT İLMİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR	19
1.2.1. Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi	19
1.2.2. Hz. Ebû Bekir (r.a.) Dönemi	20
1.2.3. Hz. Osman (r.a.) Dönemi	21
1.2.4. Tâbiîn Dönemi	21
1.2.5. Gelişme Dönemi	22
1.3. KİRÂAT ÇEŞİTLERİ	22
1.3.1. Sahih Kırâatler	23
1.3.1.1. Mütevâtir Kırâat	23
1.3.1.2. Meşhur Kırâat	23
1.3.2. Sahih Olmayan Kırâatler	24
1.3.2.1. Âhad Kırâat	24

1.3.2.2. Şâz Kırâat	24
1.3.2.3. Müdrec Kırâat	24
1.3.2.4. Mevzû/Apokrif Kırâat	25
1.4. KİRÂAT İMAMLARI VE RÂVİLERİ	25
İKİNCİ BÖLÜM	29
2. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ	29
2.1. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	29
2.1.1. Ankebût Sûresi	29
2.1.2. Ahzâb Sûresi	31
2.1.3. Sâffât Sûresi	33
2.2. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNİN İHTİVÂ ETTİĞİ KONULAR	35
2.2.1. Ankebût Sûresinin İhtivâ Ettiği Konular	35
2.2.2. Ahzâb Sûresinin İhtivâ Ettiği Konular	38
2.2.3. Sâffât Sûresinin İhtivâ Ettiği Konular	48
2.3. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ	53
2.3.1. Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûrelerindeki Kırâat Farklılığı Olan Kelimeler	53
2.3.1.1. Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıkları	54
2.3.1.2. Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıkları	63
2.3.1.3. Sâffât Sûresindeki Kırâat Farklılıkları	84
2.3.2. Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûrelerindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri	101
2.3.2.1. Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri .	102
2.3.2.2. Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri	113
2.3.2.3. Sâffât Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri	122
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	130
TABLolar LİSTESİ	133

KAYNAKÇA	143
ÖZGEÇMİŞ	149

ÖZET

ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ

Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerindeki kırâat farklılıklarının ve tefsire etkilerinin araştırıldığı bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı ve metodu hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde kırâat kavramının anlamı, kırâat tarihi ve kırâat imamları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise çalışılan sûrelerin içeriği, özellikleri ve ihtivâ ettiği konular anlatıldıktan sonra sûrelerde mevcut olan kırâat farklılıklarına değinilmiş ve ardından da tefsire etkileri incelenmiştir.

Kırâat farklılıklarını bilmek âyetlerden kastadilen asıl mananın ne olduğunun bilinmesi açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışmada amaç mezkûr sûrelerdeki kırâat farklılıklarını tespit etmek ve ardından tespit edilen kırâat farklılıklarının tefsire etkilerini ortaya koymaktır.

Sonuç kısmında ise çalışılan sûrelerde mevcut olan kırâat farklılıklarının tefsire etkilerinin olduğu belirlenmiştir. “*Hayır, sen (onların haline) şaştın onlar ise alay ediyorlar.*” âyetinde failin Allah olamayacağı düşüncesiyle كِرَآءَاتِ كِرَآءَاتِ dayanak gösterilerek müfessirlerce bu âyetin ilgili kısmı tevil edilebilmiştir. Zira taaccubiyet insanın bilmediği bir şey karşısında takındığı bir tavır olması nedeniyle Allah için uygun bir sıfat değildir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kırâat Farklılığı, Ankebût, Ahzâb, Sâffât.

ABSTRACT

THE DIFFERENT RECITATION OF SURAH ANKABÛT, AHZÂB, SÂFFÂT AND THE EFFECT OF COMMENTARY'S THIS SURAHS

This study has got three parts which are introduction, two chapters and conclusion.

In the introduction part the information was given by the researcher about the topic, purpose and method of this research.

In the first chapter was explained that what is the meaning of the term of the "Kiraât and who are the leaders of the kiraât by the researcher. After that was given information about history Kiraât.

In the second part of this research was given information about the surahs by the researcher. So where the name of surahs came from? Which topics this surahs has got? What is the different recitation of this surahs and What is the effects of commentary of ayah?

To know of that the different recitation of the Holy Quran is really important for realizing that what is the real meaning of the Quran. Therefore, our target in this research is designate of variety. After that we are going to determine that what is the interpretation effects of this variety to the commentary of the verse.

In the conclusion is given result of this research. So the different recitation has effected to the commentary of the verses. This result is seen in this example. So Allah tells us in the Holy Quran that: *"No, you had wonder their status but they had regement that."* In this sentences the perpetrati is God. Also the sentences is given us information about the perpetrati. According to this sentences the perpetrati is wondering. If peoples don't have any information about the something it can be surprise for them. Therefore wondering is out of place for God and it is just for people. Because Allah knows everything. For this reason interpreter have changed their comments and have said that: the perpetrati is not Allah but it is Prophed Muhammed. Their evidence is the recitation of **عَرَجْتُ**

Key Words: Commentary, Different Recitation, Ankabût, Ahzâb, Sâffât.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıkları Şeması.....	133
Tablo 2. Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıkları Şeması	136
Tablo 3. Sâffât Sûresindeki Kırâat Farklılıkları Şeması	140

KISALTMALAR

b.	: bin
c.	: cilt
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.	: Hazreti
H.	: Hicrî
md.	: Madde
ö.	: Ölüm
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
(s.a.v.)	: Sallallahü aleyhi vesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	: Yayınları
thk.	: Tahkîk
(a.s.)	: Aleyhisselam
(r.a.)	: Radiyallahuanh/Radiyallahuanhe
t.y.	: Tarih yok
yy.	: Yayınevi/Yayın yeri yok
Trc.	: Tercüme eden
Yay.	: Yayınevi, Yayınları
vd.	: Ve devamı
nşr.	: Neşreden
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Yayınları
MÜ	: Marmar Üniversitesi
c.c.	: Celle Celâluhu
Bas.	: Basım yeri

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kur’ân her yönüyle zengin bir kitaptır. Bu Kitabı anlayabilme adına ciltlerce kitaplar yazılmış ve yazılmaya da devam etmektedir. Son dönemlerde Kırâat farklılıklarının tefsir, kelam, fıkıh gibi ilimlere tesiri araştırılmıştır. Abdurrahman Çetin’in “Kırâatlerin Tefsire Etkileri”, Yaşar Akaslan’ın “Kırâat-i Aşere Tahlili (Nisa Sûresi Örneği), İsmail Karaçam’ın “Kırâat İlminin Kur’ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kırâatların Yorum Farklılıklarına Etkisi” gibi eserler bu alanda yapılan son dönem çalışmalara örnek verilebilir. Fakat özel olarak Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûreleri hakkında böyle bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu sûrelerdeki kırâat farklılıkları müfessirlerin yorumlarına tesir etmiş mi? Tevil ihtiyacı duyulun konular kırâat farklılıklarından yardım alınarak yorumlanmış mı veya nasıl yorumlanmış? vb. soruların cevap bulması açısından bu çalışma önem arz etmektedir. Yapılan bu çalışma ile bahse konu sûrelerdeki kırâat farklılıkları öncelikli olarak tespit edilmiş olacak ve devamında da tespit edilen farklılıkların tefsire etkileri gün yüzüne çıkarılmış olacaktır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Yapılan her araştırmanın belli bir amacı vardır ve bu amaç doğrultusunda çalışmalar yürütülür. Kur’ân’ı anlamaya yönelik bir gayret olan bu çalışmada amaç, Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinde bulunan kırâat farklılıklarını belirlemek ve varsa tefsire etkilerini ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMANIN METODU

Öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Belirlenen konu ile ilgili kitaplar, makaleler ve elde edilen bilgiler analiz yöntemiyle derlenmiştir. Kırâat imamlarının kırâatları ve ihtiyaç duyulması hâlinde şâz okuyuşları da belirtmek suretiyle sûrelerdeki kırâat farklılıkları belirlenmiştir. Sonraki aşamada ise; mümkün mertebe bir çok tefsire müracaat edilerek bu farklılıkların tefsire etkileri araştırılmıştır. Çalışmada alana dair “tahkîk okumuştur”, “muvaafakat emiştir”, “hülflü okumuştur” gibi teknik kavramlar kullanıldığı şekliyle verilmiştir. İhtiyaç hâlinde bu kavramlar hakkında dipnot kısmında bilgi verilmiştir.

Çalışmada literatür taraması yapılmış ve özellikle şu eserlerden istifade edilmiştir:

1. Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnu'l Cezerî'nin en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr,
2. Ahmed b. Muhammed b. Ahmet ed-Dimyâti'nin İthâfu Fudelâi'l-Beşer bi'l-Kırâati Erbaa Aşer,
3. İmam Ebû Amr Osman b. Saîd b. Amr ed-Dânî'nin et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seba',
4. Muhammed Emin Efendi'nin Umdetü'l-Hullân fî İdâhı Zübdeti'l-İrfân,
5. Abdülfettah Pâlûvî'nin Zübdetü'l-İrfân
6. Muhammed Faht Hârûf'un el-Müyessera fi'l-Kırâati'l-Aşri'l-Mütevâtiri min tarîk-i tayyibeti'n-Neşri ve'l-Kırâati'l-Erbaati's-Şâzzeti ve Tercihihe.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KİRÂAT İLMİ

1.1. KİRÂAT İLMİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Kırâatın Tarifi

Sözlükte “Kırâat”, “okumak, tilâvet etmek, telaffuz etmek”¹ manasında “sesli veya sessiz, nağmeli veya nağmesiz okuma, tilâvet etme” anlamındadır. Aynı kökün Kur’ân şeklinde gelen mastarı da kırâatle eşanlamlıdır.² Kırâat kelimesinin bizatihi kendisi Kur’ân’da yer almasa da “tilâvet” manasını veren fiil kalıplarında ve mastar olarak birçok yerde geçer.

İstilahî olarak kırâatın birden çok tanımı yapılmıştır. Bu tariflerden biri şu şekildedir: “Kırâat, telaffuz esnasında seste, kelimenin yapısında ve i’râbında meydana gelen değişikliklerdir.”³

İbnü’l-Cezerî ise (ö.833) ilm-i kırâatı şöyle tanımlamaktadır; “Kur’ân kelimelerinin edâ biçimini ve bu kelimelerdeki ihtilafı nakleden kişiye nispet ederek bildiren ilimdir.”⁴ Bu tanıma göre kırâat ilmi, geniş bir çerçevede kelimelerin telaffuz biçimiyle, yapısıyla, i’râbıyla ve bu kelimelerin farklı şekillerde okunmasını gerektiren isnat boyutuyla ilgilenmektedir. Bu tanım aynı zamanda sahih kırâatlerin şartlarını da içinde barındırmaktadır.⁵

1.2. Kırâat İlmî

Kırâat, “Kur’ân, yedi harf üzerine inzal olmuştur”⁶ hadisi şerifinden ilhamla ortaya çıkan bir ilimdir. Kırâat ilmi, Kur’ân’ın inzalinin başladığı ilk lahzadan itibaren İslamî ilimler arasındaki yerini almıştır. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yukarıda serdettiğimiz hadisi ve sahabe arasında geçen diyaloglar bunu göstermektedir.

¹ Ebu’l Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er- Ruveyfî, *Lisânü’l-Arab*, “قُرْآن” md., Beyrut, Daru’s-Sâdir, 1414/1994, c. I, s. 128.

² Abdulhamit Birişik, “Kırâat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2002, (c. XXV, s. 426-432.)

³ Rızk et-Tavil Seyyid, *Medhal fi Ulûmi’l-Kırâat*, Mektebetü’l-Feysâliyye, Mekke, 1985, s. 27.

⁴ Ebu’l Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed, İbnü’l-Cezerî, *Müncidü’l-Mukriîn*, 1998, s. 9.

⁵ Ebu’l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü’l Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kırâati’l-Aşr*, 2016, s. 18.

⁶ Ebû Abdullah Muhammed el- Buhârî, *Fezâilü’l-Kur’an*, yy., t.y., s. 66.

Kur'ân'ın indiriliş safhasında Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisine indirilen âyetleri sahabeye okur, sahâbîler de bunları can kulağıyla dinler; bazısı bunu ezberler bazısı da yazıya geçirirdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) nazil olan âyetleri farklı harflerle okuduğunda sahâbe-i kirâmdan bir kısmı bunu bir harf, bir kısmı ise iki harf, diğer bir kısmı ise daha fazla harf üzerine öğrenirdi. Sahabîler (r.a.) öğrendiklerini, dünyanın farklı yerlerine giderek öğretmeye gayret ederlerdi. Bu öğretme işini de Hz. Peygamber'den öğrendikleri şekliyle yaparlardı.⁷

Kırâat ilmi konusunda gerek Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatta oldukları zamanda gerekse sonraki (Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osman) dönemlerde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların asıl amacı, ümmetin arasında cereyân eden farklı görüşleri sağlam zemine oturtabilmektir. Ümmetin birbirini tekfirle suçlayacak duruma gelmeden görüş ayrılığına sebep olan bu kırâat farklılığından kaynaklı ayrışma problemini çözebilmek ve ümmetin birliğini sağlayabilmektir. Bu çalışmalar aynı zamanda, daha sonra gelecek olan kırâat âlimlerine de kapı aralamıştır.⁸

1.1.3 Kırâat İlminin Konusu

Bilindiği gibi Kur'ân kelimelerinin farklı okunabilmesinin kaynağı Hz. Muhammed'den (s.a.v.) nakledilmiş okuma şekilleridir. Bu okuma şekillerini ona Cebrâil (a.s.) öğretmiştir. Nitekim Hz. Muhammed Kur'ân'ı Cebrâil'e her yıl bir defa arz ederdi.⁹ Vefat edeceği sene ise önceki yıllardan farklı olarak iki defa arz etmiştir. Bu arzlarda Cebrâil, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Kur'ân'ı farklı kırâatlerle okur ve ondan da aynı şekilde dinlerdi. Bundan dolayı Peygamber Efendimiz (s.a.v.); “Kur'ân yedi harf üzerine nazil olmuştur”¹⁰ buyurmuştur. Bu rivâyete göre; kırâat ilminin konusu Kur'ân'ın kelimeleridir. Kırâat ilmi bu kelimeleri iki ana başlık altında incelemektedir. Bunlardan biri kırâat ilminin kurallarıyla ilgilenen “Usûl” bölümü, diğeri ise kelimelerin yapısıyla ilgilenen “Fers” bölümüdür. Usûl bölümünde Kur'ân kelimelerinin eda farklılıkları ele alınır.

⁷ Muhsin Demirci, *Kuran Tarihi*, İFAV Yayınları, İstanbul 2015, s. 109 vd.

⁸ Muhsin Demirci, 2015, 109.

⁹ Hz Muhammed (s.a.s.) kendisine vahyedilen ayetlerin doğruluğunu her yıl Cebrail (a.s.) ile karşılıklı okuyarak kontrol ederlerdi. Her yıl yapılan bu eylem Hz. Muhammed'in (s.a.s.) vefat edeceği yıl iki defa gerçekleştirmiştir. Buna arz-ı ahire, son sunuş, son kontrol denilmektedir.

¹⁰ Ebû Amr Osman b. Said b. Osman ed-Dâni, *el-Ahrufu's-Sab'a li'l-Kur'an*, nşr. Abdulmuheymmin Tahhan, Mektebetü'l-Menar, Mekke, 1987, s.46; Seyyid, 1985, 306.

Bahsi geçen farklılıklar araştırılmış ve bunların yaklaşık otuzyedi kadar olduğu belirlenmiştir.

Sayıları yaklaşık olarak ifade edilen eda farklılıkları kısaca şunlardır;

Feth kelimesi lügatte “açmak, genişletmek, bir şeyin evveli ve (جث) **Feth** hüküm”¹¹ anlamlarına gelmektedir. İstilahî olarak “okuyucunun harfî teleaffuz ederken ağzını açmasına” denir.¹² Bir yönüyle feth “asl” imâle ise “fer” hükmündedir. Örneğin مكياح lafzında Verş (ج) hülflü¹³ bir şekilde taklil okumuştur. Yani hem taklil (beyne), hem de feth (tahkîk) okumuştur. Kisâî ise imale yaparak okumuştur.¹⁴

Hazf (ف) Lügatte “düşürmek, kaldırmak, bir şeyden bir parça kesmek ve koparmak”¹⁵ anlamına gelmektedir. İstilahî olarak ise bir kelimedeki bir harf koparmak, kaldırmak anlamına gelmektedir.¹⁶

Okuyuşu kolaylaştırmak maksadıyla yapılan bir uygulama: (ماغدا) **İdgâm** olan İdgâm, kelime manası bakımından “bir şeyi veya harfî diğerinin içine koymak” anlamına gelir. Ayrıca “bir şeyi karartmak, atın ağzına gem vurmak ve yüzü karartmak”¹⁷ anlamına gelmektedir. İstilahî olarak ise “harfî, şeddeli olarak ikinci harf gibi bir harf şeklinde okumak”¹⁸ anlamına gelmektedir. Bir diğer tanımlama ise şöyledir: “Sıfatları ve mahreçleri aynı olan veya mahreçleri aynı sıfatları farklı olan veyahut sıfatlarında veya mahreçlerinde yakınlık olan iki harften birincisinin ikincisine katılmasıdır.”¹⁹

İdgâm, İdgâm-ı Kebîr ve İdgâm-ı Sağîr olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İdgâm-ı kebir idgâmın her iki rûknünün harekeli olduğu durumlarda yapılan

¹¹ Ebü't-Tâhir Mevdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, Kahire, 1913, c. I, s.293.

¹² Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnu'l Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kıraati'l-Aşr*, II, s. 29-30.

¹³ Hülflü okumak: Hem tahkik hem de taklil okumak demektir.

¹⁴ Demirci, 2015, 204.

¹⁵ Emin Efendi, 1287/1870, 20.

¹⁶ Muhammed Abdulazim ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulumi'l-Kur'an*, Matbaatü İsa el-Babî el-Halebî, Kahire, t.y., c. I, s. 362.; İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kıraâtî*, İstanbul 1974, s. 207.

¹⁷ Karaçam, 1974, 207.

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 93.

¹⁹ İbnu'l Cezerî, 2016, 274.

²⁰ İbnu'l Cezerî, 2016,243.

İdğâmdır. **كَلِمَاتُكُمْ** kelimesi bu çeşit İdğâma örnek gösterilebilir. Zira bu kelime **خ** İdğâm olarak okunduğu takdirde **كَلِمَاتُكُمْ** şeklinde idğâm edilmektedir. İdğâm-ı Sağır **خ** ise müdğam olan harfin sakin, müdğamun fih olan harfin harekeli olduğu durumlarda yapılan idğâmdır ki Âsım kırâatindeki tüm idğâmlar idğâm-ı sağır'dır.²⁰ **كَلِمَاتُكُمْ** kelimesinde yapılan **كَلِمَاتُكُمْ** şeklindeki idğâm da idğâm-ı sağır'e **كَلِمَاتُكُمْ** bir örnektir.

İdğâm yapıları açısından ise tam ve nakıs olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Tam idğâm, **كَلِمَاتُكُمْ** örneğinde olduğu gibi birinci harfin zâtı ve sıfatı **كَلِمَاتُكُمْ** yönüyle müdğamun fih içerisinde kaybolmasını ifade ederken; nakıs idğâm **كَلِمَاتُكُمْ** örneğindeki gibi müdğam olan harfin sadece zâtı itibariyle müdğamun fih içerisinde kaybolup sıfatı yönünden kaybolmamasını ifade etmektedir.²¹ harfinin isti'lâ, tefhîm gibi lazimî sıfatları "ق" Uygulamaya dikkat edildiğinde idğâm sırasında halen okunmaya devam etmektedir. Çalışılan sûrelerde bu konuda fazlasıyla örnekler mevcuttur. İdğâm-ı kebir için **كَلِمَاتُكُمْ** ²²lafzının **كَلِمَاتُكُمْ** şeklinde; ²³lafzının **كَلِمَاتُكُمْ** şeklinde; ²⁴lafzının **كَلِمَاتُكُمْ** şeklinde; ²⁵lafzının **كَلِمَاتُكُمْ** şeklinde; ²⁶lafzının **كَلِمَاتُكُمْ** şeklinde; ²⁷lafzının **كَلِمَاتُكُمْ** şeklinde okunması örnek gösterilebilir. İdğâm-ı sağır için de ²⁸lafzının **كَلِمَاتُكُمْ** şeklinde; ²⁹lafzının **كَلِمَاتُكُمْ** şeklinde okunması gibi uygulamalar örnek olarak verilebilir.

Kırâat ilminin ilgilendiği bir diğer usul uygulaması ise **(راہظا) İzhâr** izhârdır. Kelime anlamına bakıldığında "açıklamak, açıkça yapmak, ortaya çıkarmak, harfeynin arasını ayırmak, uzaklaştırmak"³⁰ gibi anlamlara gelen bu

²⁰ Ebû Amr Osman b. Said b. Osman ed-Dâni, *et-Taḥdîd fi'l-itḳân ve't-tecvîd*, yy., 1987, s. 101.; Ebu'l Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed, İbnü'l-Cezerî, *Tahrîbu't-Tenzîl*, t.y., s. 43 vd.

²¹ Ramazan Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat*, İFAV yay., İstanbul 2016, s. 177vd.

²² Sâffât, 37/1.

²³ Ahzâb, 33/52.

²⁴ Ahzâb, 33/26.

²⁵ Ankebût, 29/16.

²⁶ Ankebût, 29/21.

²⁷ Ankebût, 29/26.

²⁸ Sâffât, 37/104.

²⁹ Ankebût, 29/50.

³⁰ Asım Efendi, *Kamûs Tercümesi*, yy., t.y., c. I, s. 513.

uygulama, ıstılahî olarak “mahreç ve sıfat yakınlıkları olmayan harflerin yanyana geldiklerinde birbirlerine idğâm yapılmadan veya ihfâ uygulamasında olduğu gibi evvelki harfin mahreci gizlenilmeden harflerin kendi mahrecinden ve harflerin sıfatlarını bihakın yerine getirerek okumak”³¹ anlamına gelmektedir.

İzhâr uygulaması lisânî, şefevî, kamerî ve izhâr-ı kelime-i vahide olmak üzere dört kısma ayrılmaktadır. İzhâr-ı lisânî tenvin veya sakin nun’dan sonra الله لا اِخْرَاقَ غَرَبِيْهِ دَالِي beytinin baş harflerinden birisi gelirse sakin nun izhâr ile ي د okunur yani ihfâ yapılmadan veya idğâm yapılmadan okunur. م örneğindeki م harfine katılmadan okunmaktadır. İzhâr-ı şefevî ise sakin “ح” gibi sakin nun harflerinin dışında kalan ب ve م mim’in hallerinden bir tanesidir. Sakin mim den .ihfâ-i şefevî veya idğâm yapılmadan okunmalıdır “م” harflerden birisi gelirse gelen harften ayrı olarak okunur. İzhâr’ın bir diğer çeşidi de İzhâr-ı م Yani takısının lamı okunur veya لا takısından sonra gelen harfe göre لا .Kameriye dir takısından sonra gelirse لا beytinin harfleri لا فِخْرُ كَجِدْ غَا okunmaz. Eğer takısının lamı okunur. Bu durum İzhâr-ı Kameriye olarak isimlendirilir, yani lam harfi açıktan okunur. İdğâm-ı şemsiyye deki gibi okunmamazlık yapılmaz.

Bir diğer izhâr çeşidi de izhâr-ı kelime-i vahidedir. İdğâm şartlarının bir kısmını taşıyor olmasına rağmen idğâmın diğer bazı şartlarını taşımadığı için idğâm yapılamadığından sakin nun harfî, gelen harflerden ayrı olarak okunur. Bu durum izhâr-ı kelime-i vahide olarak isimlendirilir. اَنْتُمْ اَنْتُمْ اَنْتُمْ اَنْتُمْ اَنْتُمْ kelimeleri bu konuda örnek olarak verilebilecek kelimelerdir.

İklâb kelimesi “bir şeyi geri çevirmek, döndürmek, içini (بِالْفَا) **İklâb** dışına çevirmek”³² gibi anlamlara gelmektedir. Terim anlamı ise “Tenvin ve sakin harfî geldiğinde tenvin ve sakin nun’u tam bir mim’e çevirmek ve ب nundan sonra ”.harfinin evvelinde ğunne ile ihfâ etmektir ب onû şeklinde tanımlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse مَسْدُ مَسْدُ مَسْدُ مَسْدُ مَسْدُ ve مَسْدُ مَسْدُ مَسْدُ مَسْدُ مَسْدُ dafızları iklâba örnektir.

”Lügatte “örtmek, gizlemek (ءافَا) **İhfâ**³⁴ anlamına gelen ihfâ, terim olarak “Ğunneyi belirtmek suretiyle, şedde olmaksızın, İdğâm ile izhâr arası bir tecvid haldir”³⁵ şeklinde tarif edilmektedir.

³¹ Abdurrahman Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, Emin Yay., Bursa 2015, s. 267.

³² Asım Efendi, t.y., c. I, s. 445.

³³ Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvid İstılahları*, İFAV Yay. İstanbul 2013, s. 72.

³⁴ Asım Efendi, t.y., c. II, s.1129.

³⁵ Pakdil, 2016, 165.

edilmiştir. Yine ⁴⁶ لَابِ اُولَئِكَ مَنَكونَ اَوْوَقُوْهُ hemze vav harfine ibdâl edimiş ve “mûminîn” şeklinde tilavet edilmiştir.

”Lügat anlamı olarak iskât, “indirmek, harfî düşürmek : (طقسا) İskât⁴⁷ “düşürülme ve yok etme”⁴⁸ anlamlarına gelmektedir. Kırâat ıstılahında ise “bir harfî tamamen kaldırmak, düşürmek” anlamına gelmektedir.⁴⁹ Vakf hâlinde ⁵⁰ اسْلُفْهُمَا lafzında bulunan hemzenin düşürülmesi bu konuya güzel bir örnektir. Bunun dışında vasıl hâlinde içtima-i sakineyn vuku bulduğu takdirde ilk harf med harfî ise okunuştan düşer. Bu da iskât uygulamasının vasıl haline bir örnektir. ⁵¹ وَاَوْفُواْ بِعَهْدِكُمْ اَوْ اَلَا تَحِبُّوْنَ örneğinde de görüldüğü üzere ⁵² كَلِمَةٍ kelimesinde bulunan vav و harfî teleffuzdan düşmüştür. Ahzâb sûresinin ⁵³ وَبَشِّرِ الصَّالِحِينَ اُولَئِكَ اَلَّذِينَ اَتَوْاْ بِعَهْدِنَا وَاَوْفَوْاْ بِهٖمْ lafzı örnek verilebilir. Zikredilen bu lafzı Kalûn, Bezzî ve Ebû Âşina âyetindeki Amr iskât ile yani lafzın sonundaki hemzeyi düşürerek okumuşlardır.⁵³ Bu tır (تابئا) uygulamanın zıddı ise İsbât

İmâle (إمالة): Kelime manası açısından meyletmek, bir şeye doğru yönelmek⁵⁴ anlamına gelmektedir. İstilahen ise elif harfini ya harfine; fethayı da kesraya doğru eğmeye denilmektedir. İmale, kendi içerisinde imâle-i kübrâ ve imale-i suğra olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. İmale-i kübra aynı zamanda imâle-i şedide kavramı ile de ifade edilmektedir. Bahse konu imale çeşidi fetha harekeyi kesraya doğru meylettirerek okumak şeklinde tarif edilirken, imale-i suğra ise fetha harekeyi halis fetha ile kesra arasında, fakat fethaya yakın bir şekilde meylettirmek sûretiyle okumaya denilmektedir.⁵⁵ Kırâat imamlarından Hamza, ⁵⁶ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ Kisâî ve Halef’in Kırâatleri böyledir. Örneğin ⁵⁶ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ lafzında geçen ⁵⁶ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ kelimesinde Kisâî, Halef ve Hamza imale uygulamasını

⁴⁶ Sâffât, 37/29.

⁴⁷ Muhammed Murtaza ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiril Kâmûs*, Mısır, 1306, c. V, s. 154.

⁴⁸ Devellioğlu, 1978, 473.

⁴⁹ Hamid b. Hacı Palevî, *Zubdetu'l-İrfân*, yy., t.y., s. 17.

⁵⁰ Bakara, 2/142.

⁵¹ Ra'd, 13/29.

⁵² Ahzâb, 33/24.

⁵³ Pâlûvî, t.y., 45.

⁵⁴ el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. VIII, s. 4309.

⁵⁵ İbnu'l Cezerî, II, 30.; Temel, 2013, 73.

⁵⁶ Sâffât, 37/120.

kelimesinde imale-i **ايرجم** yapmaktadırlar. İmam Âsım'ın râvisi Hafs ise sadece kübra uygulamasını yapmaktadır.

kelimesi “beyaz ile siyahı karıştırmak veya bir **سلخا** (سلتخا) **İhtilâs** nesneyi elden kapmak” anlamlarına gelir.⁵⁷ kelimesi ise bir şey, hızlıca **سلتخلا** kapmak⁵⁸ anlamına gelmektedir. İstilahî manası ise harfîn harekesini hafif bir sesle okumaya veya eksiltmek suretiyle harekenin ekserisini okumaya denmektedir.⁵⁹ Zümer sûresinde geçen **يُضْطَرُّ**⁶⁰ zamiri ihtilas ile • kelmesindeki okunmaktadır. Yani harekenin 2/3 oranında okunmasıyla yapılmaktadır. Bir diğer örnek ise aslen **لَا تَمُادَا**⁶¹ olan fakat okunuşu **لَا تَمَادَا** olan kelimedir. Bu lafızda لا bulunan birinci nunun ötresini hızlıca okuyup geçmek sûretiyle ihtilas yapılmaktadır.

İrsâl kavramı lügat açısından “itlâk” anlamındadır. Yani **(لإسرا) İrsâl** “demek, isimlendirmek, tabir etmek, salıvermek, bırakmak, affetmek, boşamak, bir kayıtla kayıtlı olmamak, kayıtsız şartsız olmak” anlamlarına gelmektedir. İstilahî olarak ise sakın olan izafet ya'sını fetha ise harekelemek anlamındadır.⁶²

İşkân : **(نإكسا)** Sözlük anlamı olarak “durmak, susmak, ara vermek, hafifletmek” anlamlarına gelmektedir. İşkân kavramı yine harfi üç harekeden uzaklaştırmak⁶³ vakfedildiği zaman kelimenin sonunu sakın kılmak olarak da tanımlanmıştır. Bu konuda üçüncü tekil şahıs zamirlerinin başlarına ل - ف - و , lafzı geldiğinde Kırâat imamlarından Kâlûn, Ebû Amr **م** harflerinden birisi veya Kisâî ve Ebû Ca'fer munfasıl zamirlerin ilk harfini **هو** şeklinde sakın **هو** olarak okumuşlardır. Bu uygulamanın gerekçesi ise zamirlerin baş kısmına bitişen harfler sayesinde bu zamirlerin bir kelime gibi olması dolayısıyla kelimenin telaffuzunu kolaylaştırmaktır. Çalışılan sûrede **لَنْ هَذَا هُوَ الْفُورُ لَا مَطْمَ**⁶⁴ lafzı bu ل mevzuya örnek gösterilebilir. Örnekten de anlaşılacağı üzere zamirin başına

⁵⁷ İmam Ebû Amr Osman b. Saîd b. Osman b. Saîd b. Amr ed-Dânî, *et-Teyşîru fi 'l-Kırâati's-Seba*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1984, s. 45.

⁵⁸ Asım Efendi, t.y., c. II, 1129.

⁵⁹ Mehmet Efendi Birgivi, *Durri Yetim*, 1566, s. 14.

⁶⁰ Zümer, 39/7.

⁶¹ Yusuf, 12/11.

⁶² ed-Dabba', t.y., 32.; [https://www.alukah.net/fatawa_counsels/0/14534/,\(15.09.2020.\)](https://www.alukah.net/fatawa_counsels/0/14534/,(15.09.2020.))

⁶³ Temel, 2013,76.

⁶⁴ Sâffât, 37/60.

harfî gelmiş ve zamir yukarıda zikredilen kırâat imamlarınca و dēhve” şeklinde“ ه okunmuştur.⁶⁵

Bir şeyi bir kimseye koklatmak : (مامشا) **İşmam**⁶⁶ anlamındandır. İmam Cezerî'nin ifadesiyle harfe ötre ve kesre koklatmaktır⁶⁷. Diğer ifadeyle harekeyi sessiz bir şekilde işaret etmektir. Bunun dışında işmâmın tarifleri vardır. Mesela Dımyâtî “İthâf” adlı eserinde işmâmı harekeyi göstermek için dudakları yummak⁶⁸ olarak tarif etmiştir. Bir diğer tarifte ise işmâm, harfî başka bir harfe katmak olarak tarif edilmiştir. harfî gibi okunması ز harfinin ص lafzındaki طارصا bu konuya örnektir ki Hallâd ve Hişâm böyle okumuşlardır.

Bir diğer bir işmâm şekli ise harekenin bir diğer harekeye katılması ”kelimesindeki kesranın zamme ile karıştırılarak “kuwile ليقه şeklinde olmaktadır şeklinde okunması buna örnektir. Burada işmâm yapanlar Hişâm, Kisâî ve Ruveys'tir. Son olarak bir diğer işmâm çeşidi ise herkesçe malum olan bir işmâm çeşididir. O da sükûndan sonra zamme harekeye işaret etmek maksadıyla dudakları ötre pozisyonunda ileride toplamaktır. ⁶⁹ Sonunda ötre olan bir kelimeyi okumak isteyen bir kişi kelimenin sonunu önce sakın okur, daha sonra kelimenin sonunda olan ötre harekeye de dudakları ile işaret eder. Bu duruma işmâm denilmektedir. İşmâm dudaklarla ve sessizce yapılmasından dolayı sükûndan kabul edilmiştir. İşmam sükûndan kabul edilmesi nedeniyle meddin ortadan kalkmasını gerektiren bir durum olarak kabul edilmemiştir. Bu nedenle tul, tavassut ve kasr ile işmâm yapmak caizdir⁷⁰.

Sözlükte “kısa olmak” anlamındandır. İstılahta ise “med (مصق) : **Kasr** harfinden sonra ziyade med yapmaksızın, tabî meddi hali üzere bırakmak demektir.⁷¹ Bir başka ifadeyle harf-i med ve harf-i lîn'in ziyadesiz olarak uygulanmasına denilmektedir.⁷² Kasr kavramının bir diğer anlamı da harf-i med

⁶⁵ Pâlûvî, t.y., 116.

⁶⁶ el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. I, s. 2333.; Asım Efendi, t.y., c. III, 300.

⁶⁷ İbnu'l Cezerî, c. II, 121.

⁶⁸ Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abduu'l-Ğânî, ed- Dımyâtî, *İthâfu'l Fudêlâi 'l- Beşer fi 'l-Kırâati 'l- Erbai 'l- Aşer*, Mısır, 1359, s. 126.

⁶⁹ Saçaklızâde, t.y., 136.

⁷⁰ Çetin, 2015, 223.

⁷¹ İbnu'l Cezerî, I, 313.

⁷² Pakdil, 2016, 135.

olan bir kelimeden harf-i meddin okunuşunun kaldırılmasıdır.⁷³ Bu durumlarda .ifadesi ile uyarılar yapılmaktadır “رصة” hata yapılmaması adına kelimenin altına **Kat Kat** (قطعة) kelimesi lügatte “kesmek, geçmek, susturmak ve ayrılmak”⁷⁴ manalarına gelir. Saçaklızâde kat’ kavramını eserinde Kârî’nin maksadını tahsil için okumaktan bir an için ayrılması⁷⁵ olarak ifade etmiştir. Üzerinden durulan kat’ kavramı birbirlerinin yerlerine zaman zaman kullanılan vakf kavramıyla yakın anlama gelen bir kavramdır. Her ikisi de durmak, Kırâate ara vermek anlamı gelirken kat’ kavramı tilaveti tamamen bitirmek niyetiyle vakfetmek⁷⁶ anlamına gelmektedir. Zikredilen bu iki kavramı ifade mahiyetinde bilgi vermek gerekirse kat’, âyet ortalarında değil, âyet başlarında yapılır.⁷⁷ Ayrıca kat’ uygulamasından sonra tilavete devam etmek içi istiaze ve besmele gerekirken vakfta buna gerek yoktur.

“Kelime manası “uzatmak, çekmek, yükseltmek, akmak : (مد) **Med**”⁷⁸ olan med kavramının ıstilahî manası “Tabîî meddin üzerine yapılan ilave uzatmalardır.”⁷⁹ Bir başka anlamı ise med harfi veya lin harfi sebebi ile sesi uzatmaktır.⁸⁰ Med kavramı tabî ve ferî med olarak iki kısma ayrılmaktadır. Tabîî med için مَدّ لَفْظًا – مَدّ مَعْنًى lafızları birer örnektir. Kırâat ilminde med kavramı tabîî مَدّ meddin üzerine yapılan ilave uzatmalar için kullanılmıştır. Ferî medler ise kendi içerisinde medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i lâzım, medd-i ârız ve medd-i lîn olmak üzere beş kısma ayrılmaktadır.⁸¹

Nakil (نقل) Lügatte “nakletmek, bir şeyi bir yerden başka bir yere taşımak”⁸² anlamlarına gelmektedir. “Bir nesneyi yerinden başka bir yere göçürmek”⁸³ anlamına da gelmektedir. Terim olarak ise “harekeli hemzenin harf-i

⁷³ Pakdil, 2016, 136.

⁷⁴ Zemahşerî, 1965, 262.

⁷⁵ Saçaklızâde Mehmed Efendi, (Maraşî), *Cuhdu'l-Mukîl*, t.y., s. 110.

⁷⁶ İbnu'l Cezerî, I, 239.

⁷⁷ Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûti, *el-İtkân*, c. I, s. 89.

⁷⁸ Asım Efendi, t.y., c. II, s. 19-20.

⁷⁹ Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnu'l Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, c. I, s. 357.

⁸⁰ Ebû Muhammed, *El-Hidâye İlâ Büluğu'n-Nihaye*, Cemiatü's-Şerîa, h. 1429, s. 132.

⁸¹ Çetin, 2015, 205.

⁸² ez-Zebîdî, 1306, 143.

⁸³ Âsım Efendi, ty., c. IV, s.120.

med elifine dönüşüp, harekesini de evvelki sakin harfe terketmesidir.”⁸⁴ Çalışılan ن sûrede uygulamaya dair örnekler mevcuttur. Örneğin رَبَّائِيكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ⁸⁵ lafzında bulunan ر harfine ل kelimesindeki hemzenin harekesi bir önceki sakin olan لا verilip رَبَّائِيكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ şeklinde okunması bu uygulamanın“ و zahir örneklerinden biridir.

”Lügatte “istemek, talep etmek” “belirtmek (مور) **Ravm**⁸⁶ anlamlarına gelmektedir. İstilahî açıdan ise sakin kılınan harfin harekesini hafif bir sesle okumaktır.⁸⁷ Bir diğer ifadeyle vakfedilen yerdeki sakin okunan son harfin harekesinin üçte birini okuyarak harekeyi belirtmektir. Ravm ve işmâm uygulamaları müenneslik alameti olan te’nis tâ’sında cemi mimlerinde ve arızî hareketlerde caiz değildir.⁸⁸ Ayrıca ravm harekeye mahsustur. Dolayısıyla sadece kasr ile uygulanmaktadır. ⁸⁹اَوْ لَا قَوْلَ هَذَا فَذَرْ حَسَدَ لَا نَبِيَّ takdirde ravm uygulamasını görmek mümkündür. Uygulama olarak vakf yapılan .harfinin harekesi olan ötre 1/3 oranında okunur ”ن“ kelimenin sonunda bulunan

”,Kelime manası olarak “sözü kesmek, sönmek (تَكْسِد) **Sekte**⁹⁰ “susmak, konuşmamak ve durmak”⁹¹ anlamlarına gelmektedir. İstilahta ise tilavet esnasında nefes almaksızın sesin bir harf miktarınca kesilmesi⁹² demektir. Cezerî, eserinde sekte kavramını “sesi nefes almaksızın âdet olduğu üzere vakf zamanından daha kısa olacak şekilde bir müddet kesmek olarak tanımlamıştır.”⁹³

Âsım’ın râvisi Hafs’dan rivâyetle ikisi vacib ikisi caiz olmak üzere dört yerde sekte vardır. Sekte uygulamasının ilki Kehf sûresindeki وَلَمَّا جَاءَ الْمُؤْمِنِينَ الْمَدِينَةُ⁹⁴ lafzındadır. Mevcut olan bu sektenin yapılmasındaki sebep اجوع امية kelimesinin kelimesinin sıfatı gibi algılanmasını önlemektir. Buradaki sekte uygulaması

⁸⁴ Palevî, t.y., 17.

⁸⁵ Sâffât, 37/126.

⁸⁶ Asım Efendi, t.y., c. IV, 317.

⁸⁷ İbnu’l Cezerî, c. II, 121.

⁸⁸ İbnu’l Cezerî, c. II, 125.

⁸⁹ Sâffât, 37/15.

⁹⁰ el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. II. S. 44.

⁹¹ Zebidî, 1888, 553.

⁹² Muhammed Sâlim, Muhaysin, *el-Muhezzeb fi’l-kıraâtî’l-aşr ve tecvîdihâ min Tarîk-i Tayyibet’n-Neşr*, Mektebetü’l-Ezheriyye, Kahire, 1997, c. I, s. 43.

⁹³ İbnu’l Cezerî, c. I, 240.

⁹⁴ Kehf, 18/1.

hüküm bakımından caizdir. Bir diğer sekte uygulaması da Yasîn sûresinde **انذرم نـ** 95 bulunan **انذرم نـ** lafzındadır. Buradaki sekte uygulaması da kelimesinden devam etmek şeklinde **انذ** kelimesinde bir harf miktarı sesi kesip uygulanmaktadır. Bu uygulamanın sebebi de iki kelime arasında sıfat-mevsuf ilişkisinin olamadığını beyan etmektir. Zira birinci sözü kâfirlerin sözleri iken ikinci söz müminlerin veya meleklerin sözleridir. Burada sekte yapmak sûretiyle de müminlerin ve kâfirlerin sözleri birbirinden ayrılmış olmaktadır.⁹⁶ Buradaki sekte uygulamasının hükmü yine caizdir. Bu iki sûredeki sekte uygulamasında vakf yapmak evlâdır.⁹⁷

Sıla (الصلص): Lügat anlamı itibariyle “ulaşmak, geçmek, yetişmek, yetiştirmek”⁹⁸ gibi anlamlara gelmektedir. İstilahî anlamda ise, “sakin olan **سَكَنَ** gibi cemi’ mimlerini, vasıl durumunda mukadder bir vav ile ve ötreli olarak uzatmaktır.” Bu durum sadece vasıl haline mahsustur. Örneğin **سَكَنَ**⁹⁹ lafzında mevcut olan cemi’ zamirleri sıralı okunduğunda **سَكَنَ** şeklinde okunmaktadır. Kırâat imamlarından İbn-i Kesîr, Ca’fer ve Verş burada ayrıca med sıla yaparak okumuşlardır. Yine **سَكَنَ** misalinde de sıla vardır. İbn-i Kesîr **سَكَنَ** 100 bir şekilde Kâlûn sıla yaparak **سَكَنَ** şeklinde okumuşlardır. İbn-i Kesir cemi’ zamirlere ilave olarak **سَكَنَ** örneklerinde ifade edildiği gibi müfred müzekker gaib zamirlerinde de sıla yapmaktadır.¹⁰¹

Tahkîk (تَحْكِيك): Kur’ân-ı Kerîm’in Tahkîk, Tedvîr ve Hadr olmak üzere üç farklı okuyuş usulü vardır. Tahkîk, lügat olarak “bir şeyin hakkını yerine getirme hususunda mübâlağa etmek”¹⁰² anlamına gelmektedir. İstilahî olarak ise sürat olarak en ağır okuyuşu ifade eden bir kavramdır. Bununla beraber tahkîk okuyuş, harfleri ve kelimeleri birbirlerine katmadan, ulama yapmadan, harflerin hakkını ve müstehakkını vererek, harekelerini birbirlerinden ayırarak, şeddeleri, tutma miktarlarını tam yaparak ve med miktarlarını azami ölçüde yaparak okumak

⁹⁵ Yâsîn, 36/52.

⁹⁶ Bedru’-d-Dîn Muhammed, Abdillâh, ez- Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, Mısır, 1957, c. I, s. 345.

⁹⁷ Çetin, 2015, 251.

⁹⁸ el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. IX, s. 4850.

⁹⁹ Sâffât, 37/11.

¹⁰⁰ Hem tahkik hemde sıla yaparak okumak demektir.

¹⁰¹ Dâni, 1984, 29.; Abdülfettah Pâlûvî, *Zübdetü’l-İrfan*, Âsitane, İstanbul, t.y., s. 10.

¹⁰² Pakdil, 2016, 34.

anlamlarına gelmektedir.¹⁰³ Aşr-ı şerifler bu formatta okunur. Tilâvet usullerinden bir diğeri tedvîr okuyuşudur. Med miktarları medd-i lâzım hariç birer elif miktarı azaltılarak okunur. Mukabele usûlü olarak bilinen bu okuyuş Kur'an'ı orta hızda okumak anlamında bir kavramdır. Bir diğeri okuyuş usûlü ise hadr usûlüdür ve en hızlı okuyuş şeklidir. Hafızların ders okuma usulü olarak bilinen bu usulde medlerden medd-i muttssıl en az iki elif miktarı, munfasıl bir, lazım üç uzatılarak okunmaktadır. Medd-i lîn lazimî sükundan dolayı ise tavassut ile okunurken, muhayyer olmakla birlikte arızî sükundan dolayı ise kasr ile okunur. Bir diğeri med olan medd-i ârız ise kasr ile okunabilmektedir. Ayrıca çalışılan konu ile yakın ilgisi olması nedeniyle tahkîk kavramı farklı okunuşları mevcut olan lafızları kırâat imamlarından Âsım gibi okumak demektir.

Teshîl (لَيْسَ) Fasih Arapça'da bulunan, kendisinin özel bir resmi bulunmayan, fakat hecâ harflerinden biri ile yazılıp, kendine mahsus sesle seslendirilen harflere ferî harfler denilmektedir.¹⁰⁴ Hemze-i müsebbele de bunlardan biridir. Bu noktada teshîl kavramı lügavî olarak kolaylık demektir.¹⁰⁵ İstilahî olarak ise hemze harfini kendisi ile yine kendi harekesinden olan harfin mahreci arasına koymaktır.¹⁰⁶ Başka bir ifadeyle teshîl hemzenin şiddet sıfatının giderilip hemze ile elif arası bir sesle okunmasıdır. Burada ne hemze ne de elif tam olarak hemze veya eliftir. Bu ikisi arasında bir sestir.¹⁰⁷ Tam olarak “” okumak ise bir hatadır.

Teshîl üç kısma ayrılmaktadır. Öncelikli olarak عَمِي örneğinde olduğu gibi ikinci hemzeyi hemze elif arasında bir sesle “eaaycemiyyun” şeklinde okumaktır. İkinci olarak ise عَمِي¹⁰⁸ örneğinde olduğu gibi ikinci hemzeyi hemze ile ya arasında bir sesle “einynekum” şeklinde okumaktır.¹⁰⁹ Son olarak ise عَمِي¹¹⁰ örneğinde ifade edildiği gibi ikinci hemzeyi hemze ile vav arası bir sesle

¹⁰³ Pakdil, 2016, 34.

¹⁰⁴ Pakdil, 2016, 48.

¹⁰⁵ Muhammed Ali b. Ali et-Tehânevî, *Kitâbu Keşşâfî Istilahâtî'l-Funûn*, Kalkuta 1862, c. I, s. 172.

¹⁰⁶ Suat Abdulhamit Muhammed Serukî, *Teyşîru'r-Rahman Fi Tecvîdi'l-Kur'ân*, Daru't-Takva, yy., 2001, s. 51.

¹⁰⁷ İbnu'l Cezerî, c. I, 362; Danî, t.y., 33; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-Hallân fî İdâhi Zübdetü'l-İrfân*, Mektebetü'l-Hanefiyye, İstanbul, 1287/1870, s. 35.

¹⁰⁸ Neml, 27/55.

¹⁰⁹ Suât Abdulhamid, *Tesîru'r-Rahmân fî Tecvîdi'l-Kur'ân*, Daru't-Takva, 2001, s. 51.

¹¹⁰ Âl-i İmrân, 3/15.

“eûnebbiukum” şeklinde okumaktır. Âsım kırâatine göre ¹¹¹ لَفْظِي lafzında bulunan ikinci hemze teshîl ile okunmaktadır.

Tahfîf (تَهْفِيفٌ) Kelime olarak “azalmak, noksan olmak, hafiflemek, kolaylaştırmak, basitleştirmek ve gevşetmek” ¹¹² anlamlarına gelmektedir. İstilahî olarak ise telaffuzdaki zorluk veya mahreçteki uzaklık nedeniyle hemzenin teshîl, iskât, nakil veya ibdal ile okunması demektir. ¹¹³ Tahfîf, teshîl, nakil, ibdal ve iskât gibi uygulamaların hepsini içine alan bir kavramdır. Yani tahfîf, bazen teshîl, bazen ibdal, bazen iskât ve bazen de nakil ile gerçekleşmektedir.

”Lügatte “azaltmak (لِيَقْتِ) **Taklîl** ¹¹⁴ anlamındadır. İmâle uygulamasının beyne olarak isimlendirilen kısmının bir diğer adıdır. Yani daha önce de değinildiği üzere fetha harekeyi halis fetha ile kesra arasında, fakat fethaya yakın bir şekilde meylettirmek sûretiyle okumaya ¹¹⁵ denilmektedir. İmâle-i mütevassıta, taltîf, taklîl ve beyne beyne olarak isimlendirilen imale-i süğra نِيرْفَاك-مَكَايْحَا gibi kelimelerde de mevcut olan bir uygulamadır. ¹¹⁶

Terkîk (تَرْكِيكٌ) Lügat manası olarak “sözü güzelleştirmek, bir şeyi zayıflatmak,” ¹¹⁷ “inceltmek, yumuşatmak” ¹¹⁸, “bir şeyi ince kılmak” ¹¹⁹ demektir. İstilahî olarak ise harflerin ince okunması alamına gelmektedir. Bu uygulamda dilin kökü üst damağa kaldırılmaz. Aşağıda kalarak harfin zatında incelik meydana getirilir. Bazı kaynaklarda arızî bazı kayanaklarda lazımlî olarak belirtilen terkîk sıfatlı harfler tefhîm sıfatlı harflerin dışında kalan harfleridir.

Tefhîm (تَفْهِيمٌ) Lügatte “bir şeyi büyükmek, kalın yapmak” ¹²⁰ anlamındadır. İstilahta ise “harfin telaffuzu esnasında dil kökünün üst damağa yükselmesi nedeniyle harfte meydana gelen kalınlık” ¹²¹ veya harfî kalın okumak

¹¹¹ Fussilet, 41/44.

¹¹² el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. IX, s. 80.

¹¹³ el-Ensârî er- Ruveyfî, 1414/1994, c. IX, s. 80-81.

¹¹⁴ Âsım Efendi, c. IV, s. 54.

¹¹⁵ İbnu'l Cezerî, II, 30.

¹¹⁶ Pâlûvî, t.y., 121.

¹¹⁷ Asım Efendi, t.y., c.III, 863.

¹¹⁸ Muhammed Murtazâ, Zebidî, *Tacü'l-Arûs, min cevâhiri'- Kâmûs*, Matebetü'l- Hayriyye, Mısır, 1888, c. VI, s. 358.

¹¹⁹ Çetin, 2015, 120.

¹²⁰ Asım Efendi, t.y., c. IV, 428.

¹²¹ İbnu'l Cezerî, c. I, 216.

demektir. Tecsim, tesmin ve tağlîz kavramları tefhîm'in yerine kullanılan kavramlardır. Fakat tağlîz "lam" harfî için kullanılırken tefhîm ise "ra" harfî için kullanılmaktadır.¹²² Bir kısım kaynaklarda lazımlî sıfat olarak ifade edilen tefhîm kavramı bir kısım kaynaklarda da arızî sıfatlardan zikredilir.¹²³ harfinin kalın "ر" okunduğu yerlerde kalın okunması, makabli meftuh veya mazmum olan "و" ve "و" lafzatullahın lamının, istila harflerinden sonra gelen ve harfî med olan harflerinin veya isti'la harflerinin kalın okunması tefhîm sıfatına örnek verilebilir.

,Lügatte "bir şeyi kalın ve kaba yapma, kuvvetli söz alma (ظليغ) **Tağlîz** kaba söyleme"¹²⁴ anlamındadır. Nafi'nin ikinci râvisi olan Verş'e ait olan bu uygulama istilahî olarak itbak harflerinden olan fethalı ط - ظ harflerinden sonra gelen fethalı lam harfinin kalın okunması demektir.¹²⁵ Telaffuzun daha kolay olmasını teminen yapılan bu uygulamaya dair طَلَّاق veya صَلَّاة kelimesindeki ل harfinin "dalâku" şeklinde kalın okunması örnek olarak verilebilir. Tefhîm de denilen bu uygulamada lam harfinin teleffuzu esnasında dil ortası üst damağa kaldırılır.¹²⁶

."Lügat manası "tamamlamaktır (مِمْت) **Tetmîm**¹²⁷ Istilâhen ise bir şeyi kendisiyle tahsisi için cemi mimlerini sıralı okumaya denmektedir.¹²⁸ Kalûn, Ebû Ca'fer ve İbn-i Kesîr tetmim ile okumuşlardır. Verş hemzeden evvel gelmiş ise cemi mimlerini sıralı okumuştur.

Kelime anlamı "takviye etmek, güçlü, sıkı, sağlam ve sert (دِيدَشْت) **Teşdîd** yapmak, harfî şedde ile okumak veya yazmak ve şeddelemek" anlamlarına gelmektedir.¹²⁹ Bazı kelimelerde bulunan sakin harfler farklı kırâatlerde şeddeli okunmaktadır. Mesela س harfî bir kısım kırâat س lafzında bulunan sakin س imamları tarafından س şeklinde şeddeli olarak okunmaktadır س

¹²² Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Talib, *el- Keşf an Vucûhi'l-Kırâati's-Seb' ve İlâlihâ ve Hucecihâ*, thk., Muhyiddin Ramazan, Mısır, 1974, s. 96.

¹²³ Çetin, 2015, 119.

¹²⁴ Cârullah Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, ez-Zemahşerî, *Esâsü'l- Belâğa*, Mısır, 1965, c. II, s. 180.

¹²⁵ Zemahşerî, 1965, c. II, s.180.

¹²⁶ İbnu'l Cezerî, c. II, 111-112.

¹²⁷ Ali Muhammed ed-Dabba', *el-İdâetü fi Beyân-i Usûli'l-Kırâati*, el- Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türasi, t.y., s. 31.

¹²⁸ Dabba', t.y., 31.

¹²⁹ Serdar Mutcalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay. İstanbul, t.y., 434.

Teşkil : (لِيَكْتَسِبَ) Sözlükte “vurmak, metni harekelemek, seslilerini belirtmek, bir şeyi şekle sokmak, düzenlemek”¹³⁰ gibi anlamlara gelmektedir. Kur’ân-ı Kerîm ilk dönemlerde noktalama ve harekleme olmaksızın bir araya getirilmişti. Sonraki dönemlerde önce nokta hâlinde, daha sonrada bildiğimiz şekilde harekelenmiştir. Bu harekeleme işine “teşkil” denmektedir. “Burada harekeleme işlemine neden ihtiyaç duyuldu?” gibi bir soru akla gelebilir. Bu soruya “Kur’ân’dan kastedilen mananın tam olarak anlaşılmasına hizmet etmek için harekelenmiştir,” şeklinde cevap vermek mümkündür. Ayrıca İslam dünyasının genişlemesi ve Arap olmayanların İslam’la şereflenip Kur’ân-ı Kerîm ile muhatap olmaları, harekeleme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Vakf : (فَقَوْ) Lügavî manada “hapsetmek, menetmek, durmak ve durdurmaktır.”¹³¹ İstilahta ise nefesle birlikte sesin kesilmesidir.” Vakfta aslolan iskândır. Vakf kavramını Cezerî “Kelime üzerinde kırâate tekrar başlamak niyetiyle, tekrar nefes alacak kadar bir zaman sesi kesmekten ibarettir,”¹³² şeklinde tarif etmektedir.

Vakf, başlı başına geniş bir konudur. Dolayısıyla burada detaya girilmeden vakf-ı lazım, vakf-ı mutlak, vakf-ı caiz, vakf-ı mücevvez, vakf-ı murahhas, vakf-ı müstehab, vakf-ı muanaka, vakf-ı memnu’ ve vakf-ı muhaffef, vakf-ı nebî, vakf-ı ğufrân, vakf-ı cibrîl, vakf-ı beyân, vakf-ı tam, vakf-ı hasen, vakf-ı kâfî, vakf-ı kabîh, vakf-ı ızdırârî gibi sadece isimlerini zikretmekle yetinilecektir.

Kırâat ilminde mütekellim kişiye işaret eden zaid : (فَاضِلًا عَائِدًا) Yâu’l-izâfe .harfi gibi ي kelimesindeki ي تاذل .harfidir ي bir

Hız Osman’ın (ra.) istinsah ettirdiği mushafların : (دَنَاوَزْلًا عَائِدًا) Yâu’z-zevâid hattında olmadığı hâlde tilâvet esnasında isbat edilen ve kelimenin sonunda harfidir. İsim ve fiillerde gerçekleşmektedir. Mushaflarda mahzuf olan ي bulunanlar bazen hafif bazen de isbât ile okunmaktadırlar. Bunlar kelimenin asli ي bu harfi olabilecekleri gibi aynı kelimeye zaid olarak da bulunabilirler.

Kırâat ilminin ilgilendiği bölümlerden olan Ferş bölümünde ise, Kur’ân kelimelerinin şekilsel boyutu üzerinde yoğunlaşılır. Yani kelimelerdeki bab,

¹³⁰ Mutcalı, t.y., 453.

¹³¹ Asım Efendi, t.y., c. III, 762.

¹³² İbnu’l Cezerî, c. I, 240.

hareke vb. değişiklikleri konu edinir. Kırâat ilmi, bu kelimeleri yazılış ve isnat boyutuyla inceler.

1.1.4 Kırâat İlminin Gayesi

Ulûmu'l-Kur'ân içinde kırâat ilmi yadsınamayacak derecede önemlidir. Çünkü bütün ilimlerin ana kaynağı konumunda olan Kur'ân'ın doğru anlaşılması bu ilimle mümkündür. Böylesine önemi haiz olan bir ilmin elbette önemli bir gayesi olmalıdır.

Kırâat ilminin gâyesi Kur'ân kelimelerinin indirildiğı şekliyle muhafaza edilmesidir. Bu muhafaza ezbere dayalı şifâhî yöntemlerle olabileceğı gibi Hz. Osman'ın çoğalttığı mushafların yazılış şekillerinin incelenmesi ve bu vesileyle Kur'ân kelimelerinin doğru bir biçimde okunmasını sağlamak şeklinde de olabilmektedir.¹³³ Çünkü kastedilen mananın doğru ve net anlaşılması ile lafızların resminin doğruluğı ile doğru orantılıdır. Bu açıdan bakıldığında Kırâat İlminin amaç edinmiş olduğu konuların önemi ortaya çıkmaktadır.

1.2. KIRÂAT İLMİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR

Çalışmanın bu bölümünde, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden başlayarak ilm-i kırâatin geçirdiğı aşamalar üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi

Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisine indirilen âyetleri okur ve sahâbe-i kirâm da O'nu dinlerdi. Hz. Muhammed'i (s.a.v.) dinleyen sahâbe-i kirâmdan bazıları okunulan âyetleri ezberler, bazıları da onu yazıya geçirirdi. Hz. Muhammed (s.a.v.) gelen vahyin tilavetini farklı harf/harflerle gerçekleştirirdi. Sahâbîler de kabiliyetleri nispetinde Hz. Peygamber'den (s.a.v.) farklı harflerle okumayı öğrenirler ve öğrendiklerini aynı şekilde diğer insanlara da öğretirlerdi.¹³⁴

Sahâbeden Hz. Ömer yaşadığı bir olayı şöyle anlatıyor: “Hişâm b. Hâkim'in Furkân sûresini Muhammed'in (s.a.v.) bize öğrettiğinden farklı okuduğunu duydum. Ona okumasını bitirinceye kadar zaman verdim. Sonra onu yakasından tutup Hz. Peygamber'e (s.a.v.) götürdüm:

¹³³ Önen, 2015, 21.

¹³⁴ Seyyid, 1985, . 31.

“Ey Allah’ın elçisi! Hişâm’dan Furkân sûresini bize öğrettiğinden farklı şekilde okuduğunu duydum.” dedim.

Hız. Muhammed: “Onu bırak” dedi. Sonra Hişâm’dan okumasını istedi. O da daha önce benim ondan dinlediğim şekilde okudu. Bunun üzerine Peygamber:

“Böyle de nâzil oldu” dedi. Hız. Muhammed (s.a.v.) daha sonra da benden okumamı istedi. Ben de okudum.

“Böyle de nâzil oldu. Kur’ân-ı Kerîm, yedi harf üzerine indirilmiştir. Kolayınıza geleni okuyun.” buyurdu.¹³⁵

Bu diyalogdan ortaya çıkmaktadır ki, Hız. Peygamber (s.a.v.) döneminde bile farklı okuyuşlar mevcuttu. Kırâat farklılıkları bizzat Peygamber (s.a.v.) tarafından öğretilmiş, sahabe de Kur’ân-ı Kerîm’i bu farklı lehçelerle tilavet etmiştir.

Hız. Peygamber Kur’ân-ı Kerîm’in okunuşunu ve hükümlerini öğretmeleri için sahâbe-i kirâmdam bazılarını farklı bölgelere öğretmen olarak görevlendirmiştir.¹³⁶ Sahâbe-i kirâm da Peygamberden (s.a.v.) öğrendikleri bu farklı okuyuşları öğrendikleri şekliyle görevli gittikleri yerlerdeki Müslümanlara öğretmişlerdir.

1.2.2. Hız. Ebû Bekir (r.a.) Dönemi

Hız. Peygamber döneminde sahabeden bazıları, O’ndan duyduklarını yazıya geçiriyorlardı. Bunun sonucunda da bir kısım sahabenin kendine ait Mushaf’ları ortaya çıkmıştı. Oluşturulan bu Mushaflar tüm müslümanların kullanması için açık değildi.

Yemâme savaşına kadar müslümanlar, Kur’ân âyetlerini bir kitapta toplama ihtiyacı hissetmediler. Bu savaşta birçok hafız şehit olunca Hız. Ömer, (r.a.) dönemin halifesi Hız. Ebû Bekir’e (r.a.) Kur’ân-ı Kerîm’in iki kapak arasına alınması gerektiğini söyledi. Hız. Ebû Bekir bu öneriye önce sıcak bakmadı, fakat daha sonra Hız. Ömer’in önerisini olumlu bularak Zeyd b. Sâbit başkanlığında bir

¹³⁵ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvatta*, Kuran Hakkındaki Rivayetler, t.y., s. 688.

¹³⁶ Mekki b. Ebî Talip, Ebû Muhammed Hammuş b. Muhammed el-Kaysî, *el-İbâne*, t.y., s. 46.

komisyon oluşturuldu. Bu komisyon, Kur'ân'ın iki kapak arasına alınıp bir kitap haline getirilmesi işini başarılı bir şekilde tamamladı.

Bu mushaf, Hz. Ebû Bekir'in yanında vefatına kadar kaldı. Hz. Ebû Bekir vefat edince Hz. Ömer'in kızı, aynı zamanda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşi Hz. Hafsa'ya emanet edilmiştir.¹³⁷

1.2.3. Hz. Osman (r.a.) Dönemi

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.)halifeliği döneminde kitap hâline getirilmişti. Hz. Osman döneminde fetihlerin artmasının sonucunda İslam devletinin sınırları genişledi. Buna paralel olarak müslümanların sayısı arttı. Yeni müslüman olanlara İslam'ı öğretmek için sahâbe-i kirâm yeni İslam beldelerine hicret ediyorlardı. Gittikleri yerlerde Hz. Peygamber'den (s.a.v.) öğrendiklerini öğretiyorlardı. Bu öğretme işinin en önemli ayağını da Kur'ân-ı Kerîm öğretimi oluşturuyordu. Kur'ân'ı Kerîm'i Hz. Peygamber (s.a.v.)'den farklı harflerle öğrendikleri için gittikleri yerlerde de aynı şekilde farklı harflerle öğretiyorlardı. Bu durumun sonucunda da bölgeler arasında farklılıklar ortaya çıktı. Bu farklılık nedeniyle ümmetin ihtilafa düşmesi sonucu çıkabilecek kargaşayı önceden anlayan Huzeyfe b. Yeman konuyu Hz. Osman'a (r.a.) bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Osman, Hz. Hafsa'dan İmam Mushaf'ını istemiş, Zeyd b. Sâbit'in başkanlığında kurulan komisyon tarafından bu mushaftan Kur'ân çoğaltılarak müslümanların yaşadığı beldelere gönderilmiştir. Hz. Osman, istinsâh edilen Mushafları islam ile şereflenen yeni beldelere ulaştırırken, gönderilecek nüshanın kırâatini en iyi bilen sahabeyi de mushafla birlikte o beldeye göndermiştir.¹³⁸

1.2.4. Tâbiîn Dönemi

Sahâbe-i kirâm Kur'ân'ı nasıl bizzat Hz. Peygamber'den (s.a.v.) öğrendiyse Tâbiîn de Kur'ân-ı Kerîm'i aynı şekilde sahabeden öğrenmiştir. Tâbiîn Kûfe'de İbn Mes'ûd (ö.32), Şam'da Ubeyy b. Ka'b (ö.33) ve Ebû'd-Derda' (ö.32), Basra'da Ebû Mûsa el-Eş'ari (ö.42) gibi sahâbîlerden Kur'ân öğrenme fırsatı yakalamışlardır. İbn Âmir (ö.118), İbn Kesir (ö.120) ve Âsım b. Ebi'n-

¹³⁷ Zerkeşî, 1957, 234.

¹³⁸ Zerkânî, t.y., c. I, s. 413.

Necûd (ö.127) gibi Kırâat âlimleri de tâbiîndendir. Bu dönemde Kırâat ilmine katkıda bulunmuş ve bu ilimde en önde yer almış birçok tâbiîn vardır.¹³⁹

Kırâat silsilesi Hz. Peygamber'den sahâbeye, sahâbeden tâbiîne ve tâbiînden de günümüze ulaşmıştır.

Kırâat ilmi ilk olarak bu dönemde yazıya geçirilmiştir, fakat bu ilmi ilk olarak yazıya geçirenin kim olduğu hususunda ihtilâf vardır. Bu konuya dair ilk defa bir eser kaleme alanın Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm olduğu öne sürülmektedir. Kimilerine göre bu kişi Yahya b. Ya'mer'dir. İbnu'l-Cezerî gibi bazı âlimlere göre ise Ebû Hatim es-Sicistânî'dir. İbni Mucâhit kırâatleri yedi olarak tasnif eden âlimdir. Aynı zamanda bu alanda ilk eser yazan kişilerden biri olduğu da bilinmektedir.¹⁴⁰

1.2.5. Gelişme Dönemi

İslam beldelerine Kur'ân-ı Kerîm öğretmek için giden muallimlerin Kırâat alanındaki bilgileri farklıydı. Her muallim gittiği yerde kendilerinden okudukları kırâat aliminden öğrendiği kırâati öğretiyordu. Bunun sonucunda kırâat konusunda karışıklıklar ortaya çıkmaya başladı.

Kırâat konusunda karışıklıkların ortaya çıktığı dönemde zapt, rivâyet ve dirâyet sahibi bazı âlimler kırâat ilminin bu karışıklıktan çıkmasına öncülük etmişlerdir. Bu âlimler, kırâatlerin rivâyet boyutunu araştırmış ve senet zincirini oluşturmuşlar; koydukları kâide ve kurallarla sahih ve şâz kırâatlerin birbirinden ayırt edilmesine öncülük etmişlerdir. Genellikle bulundukları beldelere nispetle Medineli, Mekkeli, Kûfeli, Basralı veya Şamlı olarak bilinen bu âlimler, yetiştirdikleri öğrenciler sayesinde Kırâat ilminin doğru bir şekilde sonraki nesillere ulaşmasında büyük pay sahibi olmuşlardır.¹⁴¹

1.3. KIRÂAT ÇEŞİTLERİ

Kırâatler, sıhhat bakımından ikiye ayrılır: Birinci kısmı oluşturan sahih kırâatler, kendi içinde mütevâtir ve meşhur olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. İkinci kısım ise gayr-i sahih kırâatlerdir. Bu kırâatler de kendi içinde âhad, şâz,

¹³⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Mârifetü'l-Kurrâi'l-Kibâr Ale't-Tabakâti ve'l-Âsâr*, Dârul-Kütübî'l-İmîyye, Beyrut, 1997, s.51.

¹⁴⁰ Zerkeşî, 1957, 327; Sindî, t.y., 39.

¹⁴¹ Cezerî, t.y., c. I, s. 9.

müddet ve mevzu,¹⁴² olmak üzere dört kısma ayrılmaktadır. Şimdi bu sınıflandırmaya konu olan kırâatler tanıtılacaktır.

1.3.1. Sahih Kırâatler

Sahih Kırâatler olarak sıfatlandırılan mütevâtir ve meşhur kırâatler kaynakların ittifakıyla;

- Sahih ve muttasıl bir senetle Hz. Peygamber'e ulaşan,
- Bir yönüyle de olsa Arap dilinin gramerine uygun olan,
- Yazım olarak Hz. Osman'a dayandırılan mushafların resmî hattına muhalif olmayan kırâatlerdir.¹⁴³

Bu şartları taşıyan kırâatleri inkâr caiz görülmemiştir. Müslümanların da bu kırâatlere inanma ve onları kabul etme yükümlülüğü vardır.¹⁴⁴ Sahih olarak nitelendirilen söz konusu kırâatler yukarıda da belirtildiği üzere mütevâtir ve meşhur şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Burada her ne kadar iki ayrı kavram olarak ele alınmış olsa da, İslam âlimleri sözünü ettiğimiz bu iki kırâat arasında sıhhat bakımından herhangi bir fark görmemişlerdir.¹⁴⁵

1.3.1.1. Mütevâtir Kırâat

Mütevâtir olarak kabul gören kırâat, aklî noktada yalan üzerine ittifak etmeleri mümkün olmayan bir topluluğun, aynı özellikteki başka bir topluluktan muttasıl bir senet zinciriyle naklettikleri ve sahih kırâatlere ait olan diğer iki şartı da taşıyan kırâat demektir.¹⁴⁶ İlim erbabının ekserisine göre mütevâtir kırâatler, kırâat-i seb'a, yani yedi kırâat imamının naklettiği kırâatlerdir.¹⁴⁷

1.3.1.2. Meşhur Kırâat

Senedi sahih olmayan, fakat adalet ve zabt sahibi râvilerin rivâyet etmesiyle senedi sahih olup, Arap dil yapısına ve yazı itibarıyla Hz. Osman'ın

¹⁴² Süyûtî, t.y., 215.

¹⁴³ İsmail Hakkı İzmirli, *Târîh-i Kur'ân*, yy., t.y., 18; Zerkânî, t.y., c. I, s. 418.

¹⁴⁴ Zerkânî, t.y., c. I, s. 418.

¹⁴⁵ Abdurrahman b. Ebî Bekir Celâlüddîn es-Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk., Muhammed Ebu'l Fadıl İbrahim, Mısır, el-Heyetü'l-Mısriyyet'l-Âmmetü ilküttâb, 1394/1974, c. I, s. 258; Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2013, s. 120.

¹⁴⁶ Cezerî, *Müncidü'l-mukriîn*, Beyrut, 1400/1980, s. 16.; Zerkeşî, 1957, 318.

¹⁴⁷ Zerkeşî, 1957, 318; Süyûtî, 1394/1974, 258.

(r.a.) istinsah ettirmiş olduğu mushaflara uygun olan, fakat tmütevâtir derecesine ulaşamayıp kırâat âlimleri arasında gördüğü kabul neticesinde şöhret bulmuş kırâatlere de Meşhur Kırâat denilmektedir.¹⁴⁸ Ebû Ca‘fer, Ya‘kûb ve Halefû'l-Âşir'in kırâatleri bu grupta ele alınmaktadır.¹⁴⁹

1.3.2. Sahih Olmayan Kırâatler

Sahih olmayan kırâatler, mütevâtir olan kırâatin üç şartını veya bu şartlardan herhangi birini taşımayan kırâatlerdir.¹⁵⁰ Bu kırâatler evvelce de işaret edildiği gibi âhad, şâz, müdrec ve mevzu gibi bölümlere ayrılmaktadır.¹⁵¹

1.3.2.1. Âhad Kırâat

Senedi sahih, fakat yazım bakımından Hz. Osman'ın Mushaf'ına veya Arap dil yapısına uygunluğu olmayan kırâatler Âhad Kırâat olarak isimlendirilmektedir.¹⁵² İslamî anlayışa göre söz konusu kırâatleri okumak caiz olmadığı gibi, onlara inanmak da vucubiyet ifade etmemektedir.¹⁵³

1.3.2.2. Şâz Kırâat

Sözcük anlamı itibariyle cemiyetten ve genel kaidelerden ayrılmak, mevcut kurallara aykırı olmak anlamına gelen “şâz” kelimesi, ıstılahî olarak senedi sahih, fakat mütevâtir kırâatlerin diğer iki şartından birisini veya her ikisini taşımayan kırâat olarak ifade edilmektedir. Bu tür kırâatleri namazda ya da namaz dışında okumak caiz görülmemiştir. Aynı zamanda Kur'ân-ı Kerîm olarak nitelendirmek de uygun görülmemiştir.¹⁵⁴

1.3.2.3. Müdrec Kırâat

Kur'ân-ı Kerîm'in bazı âyetlerine tefsir kastıyla yapılan hâşiyelere “müdrec” denilmektedir. Bilindiği üzere bu tür ziyâdeler Kur'ân-ı Kerîm'den olmayıp tamamen açıklama ve şerh maksadıyla yazılan şahsî notlardır. Özellikle bunlar; İbn Mes'ûd ve Ubeyy b. Ka'b'ın hususî mushaflarında yer almıştır.

¹⁴⁸ Zerkânî, t.y., c. I, s. 430.

¹⁴⁹ Zerkânî, t.y., c. I, s. 423.

¹⁵⁰ Zerkeşî, 1957, 331.

¹⁵¹ Süyûtî, 1394/1974, 258; Demirci, 2013, 120.

¹⁵² Zerkeşî, 1957, 331.

¹⁵³ Karaçam, 1974, s. 266.

¹⁵⁴ Süyûtî, 1394/1974, 129.

Elbette bu sahâbiler söz konusu ziyâdeleri Kur'ân'dan bir kelime ya da ibâre kabul ederek mushaflarına yazmamışlardır. Çünkü onlar, Kur'ân-ı Kerîm'den olmayanı kesin bir şekilde biliyor ve Kur'ân'dan olanla Kur'ân'dan olmayanı birbirine karıştırmıyorlardı.¹⁵⁵ Onun için özel mushaflarına, Kur'ân-ı Kerîm'in asıl metniyle beraber tefsir mahiyetindeki bu bilgileri yazmakta bir mahsur görmemişlerdir. Fakat daha sonraları bu tür ziyadeler, onları yazanlara nispet edilerek kırâat olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın Nisa sûresi 12. âyetini (﴿وَيُؤْذِينَ﴾ ziyadesiyle, Ubeyy b. Ka'b ve İbn Mes'ûd'un Maide (﴿وَيُؤْذِينَ﴾ ziyadesiyle (﴿وَيُؤْذِينَ﴾ okumaları müdrec kırâate örnek olarak gösterilebilir.¹⁵⁷

1.3.2.4. Mevzû/Apokrif Kırâat

Bu kısım kırâatler tamamen asılsız olup hiçbir temele oturmayan, uydurulmuş kırâatlerdir. Muhammed b. Ca'fer el-Huzâî (ö.408/1017)'nin, İmam Ebû Hanife'ye (ö.150/767) dayandırdığı ﴿وَيُؤْذِينَ﴾ lafzının merfu olarak tilaveti, mevzû kırâatlerin örneğini oluşturmaktadır. Bu okuyuşa göre söz konusu âyet, "...Allah, âlim olan kullarından korkar" anlamına gelmektedir. Bu okuyuşun tevilini yaparak söz konusu âyete, "...Allah âlim kullarına saygı duyar..." şeklinde mana verenler de vardır.¹⁵⁹ Hâlbuki âyetin anlamı, "...Allah'tan, kulları içinde hakkıyla ancak âlim olanlar korkar..." şeklindedir.¹⁶⁰

1.4. KIRÂAT İMAMLARI VE RÂVİLERİ

Bu başlık altında mütevâtir ve meşhur diye bilinen on kırâatin imam ve râvilerinden geleneksel sıralama esas alınarak kısaca bahsedilecektir.

Ebû Abdurrahman Nâfi b. Ebû Nuaym el-Leysî (ö.169). Aslen (عَفَّان) Nâfi İsfahanlıdır. Kırâati yetmiş kadar Medineli kırâat âliminden almıştır. Almış

¹⁵⁵ Zerkânî, t.y., c. I, s. 431.

¹⁵⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, TDV Yay., Ankara, 2007, s. 226; Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri ve Kur'anı-Kerim Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2012, s.165.

¹⁵⁷ İsmail, Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kıraatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi*, yy., İstanbul, 1996, s. 90.

¹⁵⁸ Fâtır, 35/28.

¹⁵⁹ Zerkânî, t.y., c. I, s. 430; Çetin, 2012,165.; Demirci, 2013, 122.

¹⁶⁰ Karaçam, 1996, 89.

olduğu bu ilmi pekçok kimseye öğreten Nâfi Medine’de ikâmet etmiştir. Bu sebeple Nâfi, Kırâat alanında Medine’nin imamı olarak tanınmıştır. ”ب“ rumuzu ile ifade edilen Verş ”ج“ ve (ö.220) نولاف rumuzuyla ifade edilen Kâlûn harfiyle ifade ”ا“ en meşhur olan râvileridir. İmam Nâfi rumuz olarak (ö.197) شرو edilmiştir.¹⁶¹

Abdullah b. Kesîr el-Mekkî (ö.120). Tâbiîndan olan : (ريثك نبا) **İbn Kesîr** İbn-i Kesîr Mekkelilerin kırâat imamı olarak bilinmekte ve kırâatı Abdullah b. Es-Sâib el-Mahzûmî’den aldığı rivâyet edilmektedir. Kaynakların belirttiğine göre kırâatını nakleden İmam Şâfiî yazılı olarak ondan övgüyle bahsetmiştir. Bezzî ي ز (ö.250) ve Kunbül كنبول Kunbül ise ”و“ en meşhur râvilerinden olup Bezzî (ö.291) ق (ö.261) Ebû Amr’ın bilinen meşhur iki râvisidir.¹⁶³ Sûsî ”ط“ Bunlardan Dûrî için harfi rumuz olarak belirlenmiştir. Ebû Amr için ise rumuz olarak ”ي“ için ise kullanılmıştır.”ح“ boğaz harfi olan¹⁶⁴

Ebû Amr b. El-A’la el-Mâzinî (ö.154). Zühd ve takva : (رمء ويا) **Ebû Amr** sahibi bir zat olduğu söylenen Ebû Amr, Basra’lıların imamıdır. Tefsir alanında şöhrete ulaşmış Ebû Amr, kırâat ilmini Mücâhid, İkrime, Sa’id b. Cübeyr ve Atâ b. Ebî Rabâh gibi tâbiînin önemli isimlerinden almıştır. Dûrî (ö.240) ve Sûsî (ö.261) Ebû Amr’ın bilinen meşhur iki râvisidir.¹⁶³ Sûsî ”ط“ Bunlardan Dûrî için harfi rumuz olarak belirlenmiştir. Ebû Amr için ise rumuz olarak ”ي“ için ise kullanılmıştır.”ح“ boğaz harfi olan¹⁶⁴

Abdullah b. Âmir el-Yahsûbî (ö.118). Tabiînden : (رماء نبا) **İbn Âmir** olduğu için kırâatı sahâbîlerden aldığı bilinen İbn Âmir, Şam bölgesinin kırâat imamıdır. Kırâatı almış olduğu isimler arasında Muâviye, Ebû’d-Derdâ, Fudâle b. ve (ö.245) Ubeyd ve Vâsıla b. El-Eşkâ gibi sahabîler bulunmaktadır. Hişâm (ö.242) İbn Zekvân (ö.242) İbn Zekvân harfi rumuz olarak kullanılmıştır ”ك“ İbn Âmir için ise ”م“ İbn Zekvân¹⁶⁵

Ebû Bekr Âsım b. Ebi’n-Necûd (ö.128). Kûfelilerin imamı : (مصاء) **Âsım** olarak bilinen Âsım tâbiîndendir. Sesinin güzelliği ile tanınan Âsım, fesâhat

¹⁶¹ Dâni, 1984, 4; İbnu’l-Cezerî, *Gâyetü’n-nihâye fî tabakâti’l-kurrâ*, Mısır, 1351, c. II, 330-334; Zerkeşî, 1957, I, 327-328.

¹⁶² Dâni, 1984, 4-5; Cezerî, t.y., 443-445; Zerkeşî, 1957, 327.

¹⁶³ Dâni, 1984, 5; Cezerî, t.y., 332-333; Zerkeşî, 1957, 328.

¹⁶⁴ Demirci, 2013, 124.

¹⁶⁵ Dâni, 1984, 5-6; Cezerî, t.y., 354-356; Zerkeşî, 1957, 328.

sahibi, sika, mutkin, tecvid ilmini çok iyi bilen bir imamdır. Kırâat ilmini Ebû Abdurrahman es-Sülemi, Zerr b. Hubeyş ve Ebû Amr eş-Şeybânî'den öğrendiği (ö.180) صف ve Hafs (ö.190) مبعث ركب وبا rivâyet edilmektedir. Ebû Bekr Şu'be râvileri ,” “ Âsım'ın en meşhur râvilerindendir. Rumuz olarak imam Âsım için .harfî kullanılmıştır ”ع“ Hafs için ise ,”ص“ Ebû Bekir Şu'be için¹⁶⁶

(Hamza) زمد: Ebû Ammâre Hamza b. Habib ez-Zeyyât (ö.156). Âsım ve A'meş'ten¹⁶⁷ sonra Kûfe'nin kırâat imamı olduğu bilinmektedir. Züht ve takva sahibi olarak bilinen Hamza sadece kırâat ilminde değil, aynı zamanda hadis ve feraiz ilminde de üstünlüğü kabul edilmiş bir imam olarak nitelenir. “ez-Zeyyât” ismiyle müsemma olan Hamza, aynı zamanda zeytinyağı ticareti ile meşgul olan bir tüccardır. Yaşı dikkate alındığında kuvvetle muhtemel sahâbeye yetişmiştir. لاد Halef (ö.229) ve Hallâd ؤنunun en meşhur iki râvisidir. Râvilerden (ö.220) لاد Halef¹⁶⁸ “ض” Hallâd ,”ق“ Hamza ise ,”ف“ .harfî ile ifade edilmiştir

Ebû'l-Hasen Ali b. Hamza el-Kisâî (ö.189). Hamza'dan **(ي ناسك) Kisâî** kırâat imamı olan Kisaî yalnız kırâat ilminde değil, Arap Dili'nde ن sonra Kûfe'nin de şöhret bulmuş bir imamdır. Harun Reşit zamanında Ebû Hanife'nin ünlü talebelerinden İmam Muhammed'le Horasan istikametine doğru seyahat ederken, Rey şehrinin Ranbûye köyünde vefat etmiştir. Bu iki büyük âlimin ölümünden dolayı çok üzülen Harun Reşit: “Fıkıh ve nahiv ilmini Rey'e defnettik” demiştir. Kisaî, kırâatı İbn Ebî Leylâ'dan okumuş, kendisinden de Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Ma'in gibi bazı zatlar kırâat dersi almıştır. Dûrî (ö.246) يرود صف ve Ebû'l-Hâris ثراحلاوبا (ö.240) için rumuz olarak (ö.240) “ر” en meşhur râvileridir. Kisaî için harfî kullanılırken onun ikinci râvisi Dûrî için birinci râvisi Ebû'l-Hâris için ,”ت“ harfî kullanılırken onun ikinci râvisi Dûrî için .harfî kullanılmaktadır ise¹⁶⁹ س

Yezid b. El-Ka'ka' el-Mahzûmi (ö. 130). Medine **(رفعج وبا) Ebû Ca'fer** kurrallarından olan Ebû Ca'fer aynı zamanda tâbiîndendir. Kırâatı Abdullah b. Kays'tan aldığı rivâyet edilmektedir. İsa b. Verdân¹⁷⁰ ve

¹⁶⁶ Dâni, 1984, 6-7; Cezerî, t.y., 261-263; Zerkeşî, 1957,328.

¹⁶⁷ A'meş, on kırâat imamının dışındaki Kûfe'nin kırâat alimidir.

¹⁶⁸ Dâni, 1984, 6; Cezerî, t.y., 346-349; Zerkeşî, 1957, 328.

¹⁶⁹ Dâni, 1984, 7; Cezerî, t.y., 535-540; Zerkeşî, 1957, 329.

¹⁷⁰ Cezerî, t.y., 616.

.en meşhur râvilerindendir (ö.170) زامد نبا Süleyman b. Cemmâz¹⁷¹ Ebû Ca'fer .Süleyman b ,”ي” lafzı kullanılırken İsa b. Verdân için ”عج” için rumuz olarak .lafızları kullanılmıştır ”م” Cemmâz için ise

Ya'kûb b. İshâk (ö.205). Basra Kırâat imamlarından biri (بوقعي) **Ya'kûb** olan Ya'kub, Muhammed b. Mütevekkil سيور (ö.238)¹⁷² ve Ravh b. Abdulmü'min (ö.234) حور adında iki meşhur râviye sahiptir. Rumuz olarak Ravh b. Abdulmü'min ,”ي” Muhammed b. Mütevekkil için ,”ع” Ya'kûb için .lafızları kullanılmıştır ”م” için ise¹⁷³

Halef b. Hişâm (ö.229). Hamza'nın birinci (رشاعلا فالخ): **Halefü'l-Âşir** râvisi de olan Halef, Kûfe'nin kırâat imamıdır. Kırâat imamlarının onuncusu رشاعلا فالخ adıyla da anılmaktadır. İshak b. İbrahim ”رشاعلا فالخ” kabul edildiği için (ö.286)¹⁷⁴ (ö.292) سردا ve İdris b. Abdulkerim¹⁷⁵ en meşhur râvilerindendir. Halef ifadeleri ”سد” İdris b. Abdulkerim için ise ,”س” İshâk b. İbrahim için ,”ل” için rumuz olarak kullanılmıştır.

¹⁷¹ Cezerî, t.y., 315.

¹⁷² Cezerî, t.y., 234-235.

¹⁷³ Cezerî, t.y., 285.

¹⁷⁴ Cezerî, t.y., 155.

¹⁷⁵ Cezerî, t.y., 154.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KIRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ

2.1. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİ İLE İLGİLİ

GENEL BİLGİLER

2.1.1 Ankebût Sûresi

Adını örümcek anlamına gelen Ankebût kelimesinden alan Ankebût sûresi mushaftaki sıralamada 29. sırada bulunmaktadır. Nüzul sırasına göre ise Ankebût sûresi 85. sırada nâzil olmuştur. Ankebût sûresi 69 âyetten, 1981 kelimededen ve 4195 harften¹⁷⁶ bazı kaynaklara göre de 4200 harften oluşmaktadır. İlk on âyetinin **وَلْيَعْلَمَنَّ** e kadar Medine’de nazil olduğu rivâyetiyle birlikte sûrenin geri kalan kısmı Mekke’de nazil olmuştur. İbn-i Mesûd ve Katade’ye göre sûrenin bir kısmı Medine’de nazil olmuştur. Katade’nin “Bu Sûrenin ilk on âyeti Medenî ve geri kalan âyet-i kerîmeleri ise Mekkî’dir.”¹⁷⁷ rivâyeti, sûrenin bir kısmının Medinede diğer kısmının da Mekke’de nazil olduğuna delil olarak zikredilebilir. Aynı zamanda Hz. Ali’nin bu Sûre hakkında “Bu Sûre Mekke ve Medine arasında nazil olmuştur.”¹⁷⁸ sözü, sûrenin en azından bazı kısımlarının Medine’de nazil olduğuna bir işarettir. Elde edilen bilgilerde sûrenin Mekkî veya Medenî olduğunu beyan edenlerin olduğu görülmüştür. Bunlardan Hasan, İkrime, Ata ve Cabir b. Zeyd sûrenin tamamının Mekkî olduğunu, İbn-i Abbas, Hz. Ali ve Katade ise sûrenin bir kısmının Mekkî bir kısmının ise Medenî olduğunu söylemektedirler.

Sûrenin faziletine dair Dârekutnî’nin Sünen’inde Hz. Aişe’den nakledilen hadis-i şerifi zikretmek yerinde olacaktır: “*Resulullah aleyhisselâm, güneş ve ay tutulmalarında iki rek’ât namaz kılar, bu namazın ilk rek’âtında Ankebût veya Rûm sûresini, ikinci rek’âtında Yâsîn sûresini okurdu*”.

¹⁷⁶ Ebû İshâk Ahmed b. İbrahim es-Sa’lebî, *El Keşfü ve-l Beyan an Tefsir’il- Kur’an*, Daru’t-Tefsir, Cidde 2015, c. XXI, s. 311.

¹⁷⁷ Bilgi için bkz: Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasan b. Ali et-Tusî, *et-Tibyân fî Tefsiri’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Habib Kasîr, el-Mektebu’l-İlâmu’l-İslamiyye, h.1409.

¹⁷⁸ Bilgi için bkz: Ebu Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib el-Basriyyi el-Maverdî, *en-Nüket ve’l- Uyûn*, thk., Seyyîd b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm, Beyrut, 1992.

Ankebût sûresinin içerdiği konular arasında Allah'ın birliği, peygamberlik, haşır gibi temel itikadî konular ile İbrahim, Nûh, Lût ve Şu'ayb gibi peygamberlerin kıssaları vardır. Ayrıca Semûd ve Âd gibi kavimlerle Hâmân ve Kârûn gibi dönemin zâlim liderlerinin başlarına gelen musibetler konu edilmektedir.¹⁷⁹

Çalışılan sûre ile ilgili bir diğer konu âyetlerin manalarının doğru anlaşılmasına vesile olan sebep-i nüzul konusudur. Bazı âyetlerin veya sûrelerin hakiki sebep-i nüzulü varken bazılarının yoktur. Binaenaleyh birçok Âyet-i kerîme özel bir sebebe bağlı olmaksızın nazil olmuştur. Fakat her âyet ve sûre için, nazil olduğu ortam ve bağlam âyetlerin sebep-i nüzulü olarak da ifade edilebilir. Ankebût sûresinin ise hakiki sebeb-i nüzulü mevcut olup bu konuda farklı rivâyetler zikredilmektedir:

İlk rivâyet Ayyâş b. Ebi Rebîa, Ammâr b. Yâsir, Velid b. Velid ve Seleme b. Hişâm gibi müslümanlara eziyet edilmesinin akabinde Mekke'de nazil olduğuna dairdir. Ammâr b. Yâsir'in validesi, Ebû Cehil tarafından insanlık dışı bir şekilde darp edilmiş, demir bir zırh giydirilip güneşin altında uzun süreler bekletilmek sûretiyle kendisine eziyet edilmiş ve İslam tarihinde ilk şehit edilenlerden olmuştur. Eziyetlere sabretmenin gerekliliğinin anlaşıldığı sûre, bu elim olaylardan sonra nazil olmuştur.¹⁸⁰

İkinci rivâyete göre Mekke'de birkısım insanlar İslam ile müşerref olmuşlardı. Medine'den bazı sahâbe-i kirâm hicret âyetinin inzalinin akabinde, İslam'a yeni giren Mekkelilere "Hicret etmedikçe ikrarınız, İslamınız kabul olunmayacak, ivedi bir şekilde Medine'ye geliniz" diye haber yollamışlardı. Bu haber üzerine Mekkeli müslümanlar hiç vakit kaybetmeden Medine'ye doğru yola koyuldular. Mekkeli müşrikler onları takip edip önlerini kesti ve onları geri çevirdiler. İkinci bir defa yine Medineli müslümanlar, "hakkınızda şöyle şöyle âyetler nazil oldu" diye Mekkeli müslümanlara haber gönderdiler. Mekkeli Müslümanlar da müşriklerden bizleri takip eden olursa onlara karşılık veririz diyerek Medine'ye doğru tekrar yola çıktılar. Müşrikler yine onları takip etti. İki grup arasında çatışma meydana geldi. Müslümanların bazıları şehit olurken

¹⁷⁹ ﴿مَنْ لَّا دِينَ بِنَاكُمْ أَوْ دِينًا مِّمَّنْ لَّا يَكْفِيكُمْ تَوَاتَخْتُمْ بِأَنْفُسِكُمْ وَأَنْفُسِ الْوَهْمِ لَكُمْ تَوَاتَخْتُمْ بِأَنْفُسِكُمْ تَوَاتَخْتُمْ بِأَنْفُسِكُمْ تَوَاتَخْتُمْ بِأَنْفُسِكُمْ﴾

¹⁸⁰ Celeleddin Ebu Abdurrahman Suyutî, *Lubâbü'n-Nükûl fî Esbabî'n-Nüzûl*, Müessesetü Kütübü's-Sekafiyye, Beyrut, 2002, s. 198.

bazıları kurtuldu. Rivâyete göre Ankebût sûresindeki bazı Âyet-i kerîmeler zikredilen Mekkeli bu grup hakkında nazil olmuştur. Akabinde bu olaya dair âyetler inmeye devam etmiştir.¹⁸¹

Sûrenin sebab-i nüzulüne dair nakledilen bir diğer rivâyet ise Bedir savaşında ilk şehit olan ve “şehitlerin efendisi” olarak bilinen Mihca’ b. Abdullah hakkında nazil olduğu yönündedir.

2.1.2. Ahzâb Sûresi

Ahzâb Sûresi 73 âyet, 1280 kelime ve 5796 harften oluşmaktadır.¹⁸² Mushaf sırasına göre 33., nüzul sırasına göre 90. sırada olan Ahzâb sûresinin İbnu’l-Arabî’ye göre âyet sayısı 74’tür. Bazı kaynaklar kelime sayısını 1501, harf sayısını ise 5618 olarak vermektedirler. Bazı kaynaklara göre Mekke¹⁸³ olduğu ifade edilen sûre umuma göre 73 âyetten oluşan Medenî bir Sûredir.

Benî Kureyza, Hendek savaşları ve aile hayatına dair bazı hükümlerin konu edildiği Ahzâb sûresi ismini sûrenin 20.¹⁸⁴ ve 22.¹⁸⁵ âyetlerinde geçen “el-Ahzâb” kelimesinden almıştır. Ahzâb, kelimesi mana itibariyle insan grubu/hizip demektir. Yine bir kimsenin özel askerlerine, belirli arkadaşlarına, toprağı katı ve kalın olan yerlere hizip denilmektedir. Peygamber (s.a.v.) ile savaşmak üzere toplanıp Medine’yi kuşatmaya giden ve Hendek Savaşına neden olan topluluğa da hizip denilmektedir.¹⁸⁶ Bu olayı konu edinmesi sebebiyle de bu sûreye Ahzâb ismi verilmiştir.

Hiz. Peygamber’den (s.a.v.) sûrenin faziletine dair pek çok rivâyet gelmiştir. Ubey b. Ka’b’ın anlattığına göre Peygamber (sav), bu sûre hakkında “*Kim Ahzâb sûresini okur ailesine ve elinin altındakilere öğretirse kendisine kabir azabından kurtulma güvencesi verilir.*”¹⁸⁷ buyurmuştur. Ahzâb sûresinin fazileti hakkında bir başka rivâyet de şöyledir: “*Kim Ahzâb Sûresini çok*

¹⁸¹ Suyutî, 2002, 198.

¹⁸² Sa’lebî, 2015, c. XXI, 311.

¹⁸³ Bilgi için bkz: Ebu’l-leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed Semerkandî, *Bahru’l- Ulûm*, thk. Muhmud Madraci, Daru’l-Fikr, Beyrut, 1997.

¹⁸⁴ *يَحْيَىٰ نَوْلًا لِّأَحْزَابٍ يٰأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْجِعُوا إِلَى الْفِرَارِ وَلَا تَقُولُوا لِمَا يُعَذِّبُكُم*

¹⁸⁵ *وَلَقَدْ نَزَّلَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَوْلًا لِّأَحْزَابٍ يٰأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْجِعُوا إِلَى الْفِرَارِ وَلَا تَقُولُوا لِمَا يُعَذِّبُكُم*

¹⁸⁶ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Huzur Yay., İstanbul, 2003, c. VI, s. 290-291.

¹⁸⁷ Sa’lebî, 2015, c. XXI, 312.

okursa kıyamet günü peygamberimiz, ailesi ve eşleriyle bir arada olacaklardır.”¹⁸⁸

Müfessirler Ahzâb sûresinin farklı yönlerine dair fikirler beyan etmişlerdir. Kurtubî’ye göre recm âyeti ¹⁸⁹ bu sûrenin bir parçası idi. Fakat recm âyetinin lafzı ve hükmü neshedilmiştir. Bu konuda Ubey b. Ka’b, Ahzâb sûresinin Bakara sûresine denk hatta daha uzun bir sûre olduğunu ve recm âyetini bu sûreyi okurken tilavet ettiklerini nakletmektedir. Hz Aişe’den sûre hakkında gelen bir rivâyette de müminlerin annesi şöyle demektedir: “*Bu sûre iki yüz âyet olarak okunurdu. Fakat Osman’ın mushafları yazdığı andan itibaren ancak şu anki âyetleri okuyabildik.*”¹⁹⁰ Rivâyetlerden anlaşıldığına göre burada bir nesh hadisesinden söz edilmektedir. Fakat Ahzâb sûresinin âyet sayısına dair nakledilen rivâyetler kaynaklara göre zayıf rivayetlerdir. Bahsedilen rivâyetlerde âyet sayıları yarıdan fazla olacak şekilde nesh edilmiş olur ki bu da aklen uygun değildir. Tarihi açıdan bakıldığında da yine Hz. Osman (r.a.), mevcut olan Hz. Ebû Bekir’in (r.a.) cemettiği kopyadan Kur’ân-ı Kerîm’i çoğaltmıştır. Bu geçen sûre içerisinde eğer âyet sayısı iddia edildiği gibi yarıdan fazla azalmış olsaydı Hz. Aişe bu durum karşısında sessizliğini muhafaza etmezdi.

Rivâyete göre, müşriklerden Ebû Süfyan bin Harb, İkrime b. Ebi Cehl ve Ebû E’var el-Sülemi Uhud Savaşı’nın akabinde Medine’ye gelip münafıkların lider olarak kabul ettikleri Abdullah b. Übey’e uğramışlardı. Hep birlikte Resûlullah’a gelerek: Sen bizim taptıklarımızı diline dolamaktan vazgeç, “onlar menfaat sağlayabilir, şefâat edebilir” de, biz de seni Rabbinle başbaşa bırakalım, dediler. Orada bulunanlardan Ömer (r.a.) onları öldürmek için Peygamber’den (s.a.v.) izin istedi. Fakat peygamber (s.a.v.) gelen müşrik gruba eman verdiğini, Hz. Ömer’in bu isteğinin verilen emanın bozulması anlamına geleceğini, dolayısıyla bu durumun uygun olmadığını buyurdular. Peygamberimiz onların Medine’den çıkarılmasını istedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) “Allah’ın gazabı ve laneti sizin üzerinize olsun. Medine’den çıkın.” dedi. ¹⁹¹ Bu olay üzerine Ahzâb

¹⁸⁸ Bilgi için bkz: Ebu Aliyyi’l-Fazli b. Hasan Emin ed-Din Dubrusi, *el-Beyân fî Tefsiri’l-Kur’an*, Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut, 1997.

¹⁸⁹ مَيْكَد زِيءَ اللّٰهُ اَللّٰهُ نَمَ لَاكَدَ تَمْتَلَا اَمْهَو مَجْرَا فَايَنْز اِذَا تَحْيِشَلَاو تَحْيِشَلَا

¹⁹⁰ Süyûtî, 1974, 32.

¹⁹¹ Ebû’l-Leys İmâmü’l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî, *Bahrül-Ulûm*, thk. Mahmud Madarî, Darul Fikr, Beyrut, 1997, c. III, s. 42.

sûresinin ilk âyeti nazil oldu. Sûrenin diğer âyetlerinin nüzul sebeplerine dair pek çok rivâyet vardır. Fakat nüzul sebebi olarak sûrenin muhtevasına ve ismine uygun olan bu rivâyetin zikredilmesi daha münasip görülmüştür.

2.1.3. Sâffât Sûresi

Sâffât sûresi mushaftaki sıraya göre 37., nüzul sırasına göre 56. sırada bulunmaktadır. Mekkî bir sûre olan Sâffât sûresi 3826 harften, 860 kelimeden, ve 182 âyetten oluşmaktadır. Sa'lebî'ye göre ise Sâffât sûresi 3816 harften, 890 kelimeden ve 182 âyetten oluşmaktadır. Basra ekolünden Zemahşerî ve Tûsî sûrenin âyet sayısının 181 olduğunu ifade etmektedirler. Fakat âyet sayısının 182 olduğu konusunda ulemanın ekseriyeti hemfikirdir. Sûre, Enâm sûresinden sonra nazil olmuştur.¹⁹² Sûrenin isminin Sâffât olduğu hususunda çoğunluk hemfikirdir. Fakat İbn-i Âşûr'a göre sûrenin isimlerinden biri Zebih'tir.¹⁹³

Meleklerin, cinlerin, kıyamet ve ahiret hayatına dair olayların, Nûh, İbrahim, İsmail, İshak, Mûsâ, Hârûn, İlyas, Lût ve Yûnus peygamberlerin kıssalarının ele alındığı Sûre, ismini ilk âyette geçen “es-Sâffât” kelimesinden almaktadır. “Sâffât” kelimesi “saf tutanlar” anlamındadır. Kelime olarak ise birçok şeyi düz bir çizgi nizamı üzere sırayla dizmek manasına gelen bir mastardır. Dizilen sıraya ise “Sâf” denilmektedir. Namaz ve harp safı gibi. Burada saf kelimesinden maksad arş-ı âlâ'dan yeryüzüne Allah'ın hükümrânlığında saf sâf dizilip Allah'ın emrini bekleyen melekler ve beş vakit namazda oluşturulan saflarla temsil edilen milletler ve hiziplerdir.¹⁹⁴ Ayrıca saf saf dizilenlerden maksat Medine'yi korumak maksadıyla cihat emrine icabet için bekleyen sahabîler de anlaşılabilir. Zira namaz ve harp için dizilenler için de aynı kelime kullanılmaktadır.

Sûrenin ana konusu Medine'yi kuşatmak isteyen kâfirler topluluğu olduğu dikkate alınırsa kastedilen grubun onlara karşı Allah'ın emrine icabet için saf saf dizilmiş hizipler/gruplar olabileceği söylenebilir.

¹⁹² Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Cüzey el-Kelbî el-Gırnâtî, *et-Teshîl li Ulûmi't-tenzil*, thk. Dr. Abdullah Halidî, Daru'l-Erkam b. Ebi'l-erkam, Beyrut, 1416, c. II, s. 145.

¹⁹³ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî İbn-i Âşûr, *et-Taḥrîr ve't-tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnûs, Tunus, 1984, s. 200.

¹⁹⁴ Yazır, t.y., 429-430.

Sâffât sûresinin faziletine dair Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivâyetler mevcuttur. Bunlardan biri İbn-i Abbas'tan nakledilen şu rivâyettir: "Hz. Peygamber'e (s.a.v.) "Ölüm anı geldiğinde Kur'ân'dan ne okunmalı"? diye soruyorlar. Bu soru üzerine Peygamber (s.a.v.), Sâffât sûresinin ilk âyeti olan "Sâffât" dan başlayıp beşinci ayetin sonuna kadar yani "Meşârik"'e kadar okudu. İbn-i Abbas'tan gelen başka bir rivâyette Peygamber'in (s.a.v.) sûrenin faziletine dair şöyle dediği nakledilir: "*Cuma günü kim Yasin Sûresi'ni ve Sâffât Sûresi'ni okursa Allah, o kimsenin dileklerini kabul eder.*" ¹⁹⁵ Diğer bir rivâyette de "*Kim Sâffât Sûresini okursa ona cin ve şeytanların sayısının on katı sevap verilir.*" ¹⁹⁶ dediği nakledilmektedir.

Yapılan taramalarda Sâffât sûresinin nüzul sebebine dair birtakım bilgilere ulaşılmıştır. Konuyla alakalı Katâde şöyle demiştir: Ebû Cehil: "Sahibiniz, ateşin içinde bir ağacın olduğunu ve bu ağacı içinde olduğu ateşin yediğini ümit ediyor. Fakat biz hurma ve tereyağından başka bir şey bilmeyiz." diyor. Ebû Cehil rivâyette ortaya konulan ateşin içinde bir ağacın olması ve ateşin o ağacı yemesi hadisesini garip bir olay olarak değerlendirip bir mana verememektedir. Bu durumun ardından Allah (cc) ¹⁹⁷ âyetini indirmiştir. Netice itibariyle Allah (cc) hâdis olan varlıkların menşeinin bizatihi kendisinin olduğunu ifade etmiştir. ¹⁹⁸

İbn-i Abbas'ın rivâyetine göre ise bir grup, Hz. Peygamber'e (s.a.v.): "Ya Muhammed! Kendisiyle bizi korkuttuğun azabı hele bir göster." dediler. Bu soru üzerine ¹⁹⁹ âyet-i kerîmesi nazil oldu. ²⁰⁰

Bir diğer rivâyet ise Yezid b. Ebi Malik'ten nakledilmiştir. Rivâyete göre insanlar dağınık bir şekilde namaz kılıyorlardı. Namaz esnasında saf tutulmasını ²⁰¹ emreden ²⁰² âyet-i kerîmesi nazil oldu.

¹⁹⁵ Bilgi için bkz: Abdurrahman b. Ebu Bekr b. Celaledin es-Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.

¹⁹⁶ Ebû't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi't-Tefsir fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Muhammed Ali En-Neccar, el Meclisü'l-e'la li Şuûni'l-İslâmiye, Kahire, 1996, c. I, s. 398.

¹⁹⁷ Sâffât, 37/64.

¹⁹⁸ Suyutî, 2002, 220.

¹⁹⁹ Sâffât, 37/176.

²⁰⁰ Suyutî, 2002, 220.

Bir diğerk rivâyet İbn-i Abbas'tan nakledilmiştir. Rivâyete göre bir grup insan Allah ve diğerk varlıklar arasında ünsiyetin varlığından/akrabalıktan bahsettiler. Bu olay Kureyşte Süleym, Huza'a ve Cühayna denilen üç mahallede ortaya çıktı. Bu hadise üzerine ²⁰³ **وَجَعَلَ لَوَيْلَىٰ بْنِ مَرْيَمَ الْمَسْكِينَةَ** âyet-i kerîmesi nazil oldu.²⁰⁴

Bu rivâyetlerden hareketle sûre bütüncül olarak değerklendirildiğinde sûrenin tamamı için sadece bir hakiki sebep-i nüzul vardır denilemez. Fakat âyetler tek tek incelendiğinde yukarıda da belittiğimiz gibi bazı âyetler hakkında çeşitli rivâyetler vardır. Âyetler hakkında gelen farklı rivâyetlerin bulunması, bu kanaati destekler niteliktedir.

2.2. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNİN İHTİVÂ ETTİĞİ KONULAR

2.2.1. Ankebût Sûresinin İhtivâ Ettiğı Konular

Ankebût sûresi Hurûf-u Mukattaa ile başlayan sûrelerdendir. Hurûf-u mukattaa ile başlayan sûrelerin tamamı nübüvvetin ve vahyin ispatına dair âyetlerle kelama başlamaktadır. Fakat Ankebût, Meryem ve Rûm sûrelerinde istisnaî bir durum vardır. Meryem sûresi Hz. Zekeriya'dan bahisle, Rûm sûresi, uğradığı yenilgiden sonra Bizans'ın yakın bir zamanda kazanacağı zaferin haberiyle başlamaktadır. Ankebût sûresi de müminlerin birtakım fitne ve belalar vesilesiyle imtihana tâbi tutulacaklarını beyan eden âyetlerle başlar ve devamında gelen diğerk üç sûre ile birlikte bir grup oluşturur ki bu sûreler de “elif-lâm-mîm” ile başlayan sûrelerdir. Bu sûreler grubunun ortak konusu Arabistan gibi çorak bir bölgeden yeni doğacak bir dinin haberidir.²⁰⁵

Kasas ve Ankebût sûreleri hicret sırasında yakın aralıklarla nazil olmuştur. İşlenen mevzuların başlangıçları ve sonuçları açısından iki sûreye bakıldığında aralarında bir mana ilişkisinin olması bunun bir delîlidir. Kasas sûresinde Hz.

²⁰¹ Sâffât, 37/166.

²⁰² Suyutî, 2002, 220.

²⁰³ Sâffât, 37/158.

²⁰⁴ Suyutî, 2002, 220.

²⁰⁵ Emin Işık, “Ankebût Suresi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay. İstanbul, 1991, (c. III, s. 214-215.)

Muhammed'in (s.a.v.) hicretine, Ankebût sûresinde ise müminlerin hicretine dair bilgiler yer almaktadır. Örneğin, Kasas sûresinin son âyetlerinde iyi bir sonun takva ehli kişilere has olduğu müjdelenirken, Ankebût sûresinin ilk âyetlerinde ise takva ehli nasıl olunur sorusunun cevabı verilmektedir. Yalnızca "iman ettik" ikrarının kâfi olmayacağı hatırlatılan sûrede iman etmenin kişilere birtakım vazifeler yüklediği, ulvî hedeflere varabilmenin azim, irâde, sadâkat, sabır, gayret ve samîmiyete muhtaç olduğu gerçeği hatırlatılmaktadır.

Ankebût sûresi birbiriyle alakalı çok farklı konuları içermektedir. İlk âyetlerde kişilerin imtihana tâbi tutulmadan sadece "iman ettik" demekle kurtulamayacakları ifade edilmektedir.²⁰⁶ Müminlere önceki ümmetlerin imtihtandan geçirildiği gibi kendilerinin de imtihana tâbi olacakları beyan edilmektedir. Zira bütün peygamberlerin ümmetleri imtihana tâbi tutulmuştur. İmtihan olmasaydı mümin ve münafıkların birbirlerinden ayrılamayacağı hususu hatırlatılmıştır. Ayrıca kötülük yapanların karşılıklarını mutlaka alacakları ifade edilmiştir.²⁰⁷ Yaptıklarının bir karşılığının olmayacağını düşünenler ve Allah (cc) ile karşılaşacaklarını ummayanların akıbetleri bu sûrede hatırlatılmıştır.²⁰⁸ Bununla beraber iman edip sonra da imanının gereği salih amel yapanların kötülüklerinin örtüleceği ve yaptıklarının karşılıklarının fazlasıyla verileceği ve muhakkak salihler zümresine dâhil edilecekleri konu edilmiştir.²⁰⁹ Anne-babaya itaati emreden Âyet-i kerîmelerin varlığı ile beraber anne-babanın evladına Allah'a şirk koşmalarını emretmesi durumunda evladın ebeveynine itaat etmemesi belirtilerek Allah'a itaatin herşeyden üstün olduğu konu edilmiştir.²¹⁰

Yine sûrede kâfirlerin iman edenleri çeşitli desiseler ve yalan vaatler ile istikametlerinden çevirmeye çalıştıkları anlatılmış, istikamet üzere olan müminlere amellerinin daha güzeli ile karşılık verileceği bildirilmiş, kâfirlerin yoldan sapıp şeytanın izinden gitmeleri ve uydurdukları şeyler nedeniyle hesaba çekilecekleri hatırlatılmıştır.²¹¹

²⁰⁶ Ankebût, 29/2.

²⁰⁷ Ankebût, 29/4.

²⁰⁸ Ankebût, 29/5.

²⁰⁹ Ankebût, 29/7.

²¹⁰ Ankebût, 29/8.

²¹¹ Ankebût, 29/12-13.

Daha sonra peygamberlerin hayatlarından örnekler verilmiştir.²¹² Peygamberlere inanmak istemeyen kimselerin her daim düşmanlık yaptıkları ve onları göçe zorladıkları; nihâyet kâfirlerin tufan, kulakları sağır edencesine ses vb. sebeplerle helâk edildikleri anlatılmıştır.²¹³ Nitekim yeryüzünde görünen şehir kalıntılarının ve o eski görkemli yapıların, gerçekleri görmezden gelen ve Allah'ın koymuş olduğu sınırları aşıp yoldan çıkan ve bu nedenle helâk olan inkârcı milletlerden geriye kalmış ibretlik işaretler olduğu ifade edilmiştir.²¹⁴ Ayrıca Allah'ın yaratılışı tekrar tekrar yenileyerek vücuda getirdiğine ve O'nun vereceği hükümden kaçıp kurtulmanın mümkün olmadığına dikkat çekilmiştir. Hz. Lût, Hz. Nûh, Hz. İbrâhim gibi bazı peygamberlerin kıssalarına değinilen âyetlerde ise aklı olup onu kullananların ibret alacağı hâdiseler ve acı akıbetler gözler önüne serilerek müminlere güven ve ümit verilmiştir. İman etmeyenlere ve Allah'ı inkâr ederek zulmedenlere de başlarına gelecek felâketler ve musibetler anımsatılmıştır.

Allah peygamberleri vasıtasıyla insanlığı doğruya çağırmıştır. Peygamberlerin vazifelerinin ise sadece tabliğ olduğunu ifade ederek görevlerini yapmalarını emretmiştir. Bu sûrede Hz. Peygamber'e (s.a.v.) indirdiği Kur'ân'ın özelliklerinden bahseden Allah (cc), Hz. Peygambere ehl-i kitabın Kur'ân'a inanma olasılıklarının olması nedeniyle ehl-i kitapla iyi bir yolla mücadele etmesi gerektiğini emretmiştir. Allah'ın âyetlerini bile bile ancak kâfirlerin ve zalimlerin inkâr edeceği belirtilen sûrede Allah, Hz. Peygamber'in ümmî olduğundan bahsetmiş ve ümmî olmasaydı batıla uyanların onun peygamberliğinden, tebliğ ettiği dinden ve Kur'ân'dan kuşku duyacağını ifade etmiştir. Kur'ân'ın, iman eden kavimler için ibret dolu olduğu ifade edilen sûrede Kur'ân'ı ve Allah'ı inkâr eden kavimlere azabın geleceğinden, bu kavimlerin kendilerine azabın hemen gelmesini isteyeceklerinden ve azabın onları hem üstlerinden hem ayaklarının altlarından kuşatacağından bahsedilmektedir. Bütün bu yapıp etmelerinin karşılığında onlara “yaptıklarınızın cezasını tadın” denileceğinden bahsedilmektedir.²¹⁵ Bunun aksine iman eden ve salih amel işleyenlerin

²¹² Surede hayatlarından örnek verilen peygamberler Hz. Nûh, Hz. İbrahim, Hz. Lût, Hz. İshak, Hz. Yakûb, Hz. Şuayb, Hz. Musa'dır.

²¹³ Ankebût, 29/32,33,34,36,37,38,39.

²¹⁴ Ankebût, 29/35.

²¹⁵ Ankebût, 29/53-55.

mükâfatlarının eksiksiz verileceği ve cennetle mükâfatlandırılacakları belirtilmektedir.²¹⁶

Sûrede ayrıca müminlerin, vatanlarından ayrıldıklarında geçim darlığı ve açlık korkusu çekmeleri için bir nedenlerinin olmaması gerektiği zira Allah'ın, kullarından istediğine rızkı bol bol vereceği, istediğine de darlaştıracığı hakikati zikredilmektedir.²¹⁷ Gökten yağmur indirip ölü toprağa can verenin Allah olduğuna vurgu yapılan sûrede kendilerine nimet verilen kulların nankörlüklerinden de haber verilmektedir.²¹⁸ Ankebût sûresi, Allah'a inanan ve O'nun yolunda karşılaştıkları sıkıntılara nimet şuûruyla katlanan hakikî inananların Allah'ın koruması altında olduklarını ve Allah katında yüksek bir yere sahip olduklarını müjdeleyen âyetle nihâyet bulur.²¹⁹

2.2.2. Ahzâb Sûresinin İhtivâ Ettiği Konular

Ahzâb sûresinin ismi ile ilgili genel bilgi verilirken ahzâb kelimesinin hizip, topluluk, her gün mutat olarak devam edilen dua demeti, bir cüzün ¼'ü anlamlarına gelmektedir. Ayrıca müslümanlara kaşı savaşmak üzere bir araya gelen Arap kabilelerden bahsedildiği için bu sûreye Ahzâb isim verilmiştir. Dolayısıyla sûrenin İhtivâ ettiği temel konu bu gruplardır.

Kaynaklarda belirtildiği üzere, Uhud savaşından sonra Mekke'nin ileri gelenleri Medine'ye geldiler. Medine'deki Hz. Muhammed'e (s.a.v.) muhalif olan Abdullah b. Ubeyy'in evine konuk oldular. Peygamber (s.a.v.) onlara kendisiyle görüşmeleri için eman verdi. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek "Ey Muhammed! Sen bizim taptıklarımızı diline pelesenk etmekten vazgeç, "Onlar da şefâat edebilir, menfaat sağlayabilir."de, biz de seni rabbinle başbaşa bırakalım, dediler. O ortamda bulunan müslümanlar bu durumdan rahatsızlık duydular. Öyle ki bu sözü sarfedenlerin canlarına dahi kastetmek istediler. Bunun üzerine müslümanlara hitaben eğer düşündüklerini yaparlarsa bu durumun Hz. Muhammed'in (s.a.v.) verdiği emanın bozulması anlamına geleceğini ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) iman etmeyenlerin sözlerine boyun eğmek anlamına geleceğini ifade eden âyet inzal

²¹⁶ Ankebût, 29/58.

²¹⁷ Ankebût, 29/65.

²¹⁸ Ankebût, 29/65.

²¹⁹ Ankebût, 29/69.

oldu. Dolayısıyla bu sûrede Hz. Peygamber'den ve ümmetinden ilâhî fermana uymaları, tevekkül ehli ve ehl-i takva olmaları istenmiştir.

Sûrenin İhtivâ ettiği bir başka konu ise şudur: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Medine'ye hicretinin beşinci yılında Kureyş ve Gatafân kabileleri toplandılar. Yanlarına Benî Kurayza kabilesini de alarak 12.000 kişilik bir ordu ile Medine'ye yürüdüler. Hz. Peygamber (s.a.v.) de şehrin etrafına hendek kazdırdı. Hendeği aşamayan düşman birliklerinin muhasarası bir ay devam etti. Bu bir aylık süre içerisinde müslümanlar bunaldılar. Sonuçta Allah'ın yardımı ve gönderdiği mucize sonucunda müşrikler yenildiler. İşte mağlup olan bu müşrikler ile müslümanların mücadeleleri sûrenin konularından birini teşkil etmektedir.

Müşriklerin ayrılmasının akabinde gelen vahye istinaden Hz. Peygamber (s.a.v.), müslümanlarla yaptıkları ahdi bozan Benî Kurayza kabilesi ile savaşmak için üzerlerine yürüdü. Müslümanlar Beni Kurayza kabilesinin kalesini 25 gün kuşattı. Ardından kale müslüman toprağı oldu. Nitekim Ahzâb sûresi 26. âyette açıklandığı üzere Benî Kurayza kabilesi yaptıkları bu ihanetin karşılığını almışlardır. Bu durum çalışılan sûrede şu şekilde anlatılmıştır:

“Ey İman edenler! Allah'ın şu lutfunu hatırlayın. Hani üzerinize düşman ordusu gelmişti de onların üzerlerine şiddetli bir fırtına ve göremediğiniz bir ordu göndermiştik. Allah bütün yaptıklarınızı görmekte idi.” Yukarınızdan ve sizden aşağıda bulunan bölgeden üzerinize gelmişlerdi; gözleri korkmuş, yürekler ağızlara gelmişti, bu esnada Allah hakkında olmadık zanlara kapılmakta idiniz. İşte o zaman müminler büyük bir imtihan geçirdiler ve adamakıllı sarsıldılar.” ²²⁰
“Allah, ehl-i kitaptan, onlara (müşrik ordularına) yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplarına korku düşürdü; bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.” ²²¹

Ayrıca sûre bu savaş vesilesi ile münafıkların psikolojileri ve davranışları ile ilgili bilgiler ve açıklamalar barındırmaktadır. Rivâyete göre birisi, “Muhammed bize hem Bizans ve İran'ın fethini vaad ediyor hem de korkusundan ortalığa çıkamayıp bize hendek kazdırıyor.” demişti. Bu olay üzerine *“Ve o zaman münafıklar ve kalplarında hastalık bulunanlar: “Meğer Allah ve Rasûlî*

²²⁰ Ahzâb, 33/9-11.

²²¹ Ahzâb, 33/26.

bize sadece kuru vaatlerde bulunmuşlar!” diyorlardı.”²²² âyeti nazil oldu. Devam eden âyetlerde ise Müslümanlardan bir takım kimselerle münafıklar arasındaki diyaloglar ve münafıkların karakterlerinden kesitler anlatılır.

“Onlardan bir grup da demişti ki: “Ey Medineliler! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün!” İçlerinden bir kısım ise: “Gerçekten evlerimiz emniyette değil.” diyerek peygamberden izin istiyordu; oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı. Medinenin her yerinden üzerlerine saldırılsaydı da, o zaman savaşmaları istenseydi, şüphesiz hemen savaşa katılırlar ve evlerinde pek beklemezlerdi. Andolsun daha önce onlar, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah’a söz vermişlerdi. Allah’a verilen söz mesuliyeti gerektirir! Rasulüm! Deki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçırıyorsanız, kaçmanın size asla bir faydası olmaz! Eceliniz gelmemiş ise o takdirde de, yaşatılacağınız süre o değildir. De ki: Allah size bir kötülü dilerse, O’na karşı sizi kim koruyor, ya da size rahmet dilerse size kim zarar verebilir? Onlar, kendilerine Allah’tan başka ne bir dost bulurlar ne de bir yardımcı. Allah, içinizden savaştan alıkoyanları ve yandaşına: “Bize katılın” diyenleri gerçekten biliyor. Zaten bunların pek azı savaşa gelir. Gelseler de size karşı pek hasistirler. Hele korku gelip çattı mı, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince ise, mala düşkünlük göstererek sizi sivri dilleri ile incitirler. Onlar iman etmiş değillerdir, bunun için Allah onların yaptıklarını boşa çıkartmıştır. Bunu yapmak Allah için çok kolaydır. Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmediklerini sanıyorlar. Müttefikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da, sizin haberlerinizi uzaktan sorsunlar. Zaten içinizde bulunsalardı da pek savaşacak değillerdi.”²²³

Sûrede kadın erkek farketmeksizin bütün müminlerin ibadet, itaat ve erdemli davranışları övülmüş ve teşvik edilmiştir. Sûrede ayrıca müminlerin psikolojilerinden ve davranışlarından bahsedilmiştir. Allah’ın rızasına kavuşmak isteyenlerin karşısında canlı bir örnek olarak Hz. Peygamber sunulmuş ve onun hayatının örnek alınmasının kurtuluşa vesile olacağı ifade dılmıştır.²²⁴ Dolayısıyla

²²² Ahzâb, 33/12.

²²³ Ahzâb, 33/13-20.

²²⁴ Ahzâb, 33/21.

burada ifade etmek gerekir ki, Hz. Peygamberin vazifesi sadece teorik bilgi aktarmak değil o teorik bilgileri yaşayarak pratiğe dönüştürmek ve örnek bir şahsiyet sergilemektir. Allah (cc) Ahzâb sûresinde müminlerin özelliklerini şöyle ifade etmektedir: *“Müminler ise, düşman birliklerini gördüklerinde ‘İşte Allah ve Rasûlü’nün bize vaadettiği! Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir.’ dediler. Bu onların ancak imanlarını ve Allah’a bağlılıklarını artırdı. Müminlerin içerisinde Allah’a verdikleri sözde duran nice erler vardır. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir, kimi de şehitliği beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde sözlerini değiştirmemiştir. Çünkü Allah sadakatleri sebebiyle sadakat gösterenleri mükâfatlandırarak, münafıklara dilerse azap edecek yahut da tevbe ederlerse tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.”*²²⁵

Sûrede Allah’ın emirlerine uyanların ve yasaklarından kaçınanların yaptıklarının karşılığını fazlasıyla alacakları ifade edilmiştir. Allah’ın emirlerine uymaları tavsiye edilmiştir. Aynı zamanda Hz Peygamber’in (s.a.v.) eşleri için kullanılan aşağıdaki ifadeler bütün müslüman hanımları şamildir. Bu konu sûrede şöyle ele alınmıştır:

*“Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkartılır. Bu, Allah’a göre kolaydır. Sizden kim, Allah’a ve Resulüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa ona mükâfatı iki kat veririz ve ona cennette bol rızık hazırlarız.”*²²⁶

Bu sûrede ayrıca aile hukukuna, toplumsal inanış, âdet, gelenek ve göreneklere dair konulara değinilmektedir. Arap toplumunda mevcut olan gelenek muvacehesinde bir kişi hanımına “sen bana annemin sırtı gibisin” dese artık o hanımefendi eşinin annesi gibi kabul edilir. Ve eşi, hanımefendiye ebediyen haram olur ve eşine asla yaklaşamazdı. Bu durum islam hukukunda “zihar” olarak isimlendirilmiştir.²²⁷ Allah bu sûrede zihar konusuna açıklık getirmiş ve hem anneliğin hem de zevceliğin bir arada olamayacağını bildirmiştir. Ashaptan Evs Bin Sabit, eşi Havle’ye kızıp zihar yapmıştı. Havle de Hz. Peygamber’e gelip kendisinin genç yaşta iken eşine hizmet ettiğini, çocuklarının olduğunu, ihtiyarlık

²²⁵ Ahzâb, 33/23-24.

²²⁶ Ahzâb, 33/28-31.

²²⁷ Ahzâb, 33/4.

döneminde eşinin kendisine böyle bir şey yaparak kendisini perişan ettiğini ve çocukları için de üzüldüğünü belirterek Hz. Peygamber’den bu sorunun çözümüne yönelik yardım istedi. Hz. Peygamber de “*Sen ona haramsın*” diyerek cevap verdi. Kadın peygamberden tekrar tekrar gelerek bu problemin çözümüne dair yardım istedi. Fakat bir çözüm bulamadı. Nihâyet “*Sen bana annemin sırtı gibisin*” demekle bir kadının bu sözü söyleyenin annesi olamayacağını belirten şu âyet nazil oldu: “*İçinizden zihar yapanların kadınları, onların anneleri değildir. Onların anneleri kendilerini doğuranlardır. Şüphesiz böyle yapanlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar.*”²²⁸

Akabinde gelen âyetlerle de Cenab-ı Hak, zihar konusuna dair hükümleri sıralamıştır.

*Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip de sonra sözlerinden dönenlerin eşleriyle temas etmeden önce bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Buna imkânı olmayan kimse hanımıyla temastan önce art arda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyenler altmış fakiri doyurur. Bu hafifletme Allah’a ve Resulüne inanmanızdan dolaydır.*²²⁹

Âyetlerdende anlaşılaçağı üzere İslam “zihar” konusunu kabul etmemiş ve “zihar” yapılması hâlinde erkeğe ceza olarak kefareh hükmünü getirmiştir.

Sûrede işlenen bir diğerk konu Peygamber eşlerinin davranışlarıdır. İslam’ın hemen hemen bütün Arabistan’a hâkim olduğı ve toplumun refah seviyesinin arttığı bir dönemde Peygamber eşleri de bu refahtan pay almak arzusu ile Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelerek ondan daha iyi geçim ve ziynet istediler. Bu olay akabinde “*Ey Peygamber! Eşlerine söyle; Eğer dünya dirliğini hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle salıveyim.*”²³⁰ âyeti nazil oldu. Böylelikle sade bir yaşamı benimseyen ve bu yaşamı müminlere de öğütleyen Hz. Peygamber’in örneklığı farklı boyutuyla bir kez daha ele alınmıştır.

²²⁸ Mücadele, 58/2.

²²⁹ Mücadele, 58/3-4.

²³⁰ Ahzâb, 33/28.

Sûrede kadınların kılık kıyafetleri ve davranışları başka bir gündem maddesini oluşturmaktadır: *“Ey peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah’tan korkuyorsanız, yabancı erkeklere karşı cilveli bir eda ile konuşmayın. Sonra kalbinde hastalık bulunan kimseler arzuya kapılır. Yerinde ve ölçülü konuşun. Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah’a ve resulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”* *“Evlerinizde okunan Allah’ın mesajlarını ve hikmetlerini hatırlayın. Şüphesiz Allah, her şeyin iç yüzünü bilendir ve her şeyden haberi olandır.”*²³¹

Bu uyarıların hemen ardından Sûrede mümin erkeklere ve mümin hanımlara tavsiyeler zikredilmiştir. Bu durum ise yukarıda peygamber hanımlarına hitaben söylenen uyarıların sadece peygamber eşleri ile sınırlı olamayacağını ifade etmektedir. Zira daha sonra gelen âyetten bu durum daha net anlaşılmaktadır.

*Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve çok zikreden kadınlar var ya; işte Allah bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfât hazırlamıştır.*²³²

Yani bu âyette Allah (cc) sadece “peygamber eşleri” dememiştir. Hitap bütün müminleredir. Hitabın bütün müminleri kapsadığı şu Âyet-i kerîmeden de anlaşılabilir:

*“Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıklarında)dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.”*²³³

²³¹ Ahzâb, 33/34.

²³² Ahzâb, 33/35.

²³³ Ahzâb, 33/59.

Bir başka mevzu ise Arap toplumunda akıllı olan kişilerin iki kalp taşıdığına inanılmasıdır. Bu konunun inanıldığı gibi olmadığı ve bir insanda iki kalbin olamayacağı “Allah bir adamın içinde iki kalp yaratmadı”²³⁴ âyetiyle belirtilmiştir.

Bir diğer konu ise evlatlık konusudur ki Arap toplumunda bir kişi evlatlık olsa her açıdan öz evlat gibi muamele görürdü. Allah bu Sûrede evlatlık ile öz oğulları bir tutmadığını “Allah evlatlıklarınızı da öz oğullarınız gibi tutmadı. Onları babalarına nispet ederek çağırın. Allah katında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin.”²³⁵ buyurarak beyan etmiştir. Sonraki gelen âyetlerde de Allah, miras konusunu netleştirmiş, çerçeveyi akrabalarla sınırlandırmış, önceliği akrabalara vermiştir: “Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır, eşleri de onların anneleridir. Aralarında kan bağı bulunanlar Allah’ın kitabında (mirasçılık bakımından) birbirlerine, diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; dostlarınıza lutufta bulunmanız başkadır. Bu hüküm kitapta kayıt altına alınmıştır.”²³⁶

Evlatlık meselesi ile ilgili olarak araplar evlatlıklarının boşadıkları hanımlarla evlenmiyorlardı. İslam tarihinde Zeyd b. Hârise’den bahsedilir. Kur’ân’da ismi geçen Zeyd, köle olarak Hz. Muhammed’in eşi Hatice tarafından satın alınmıştı. Daha sonra Hz. Hatice bu köleyi Hz. Muhammed’e (s.a.v.) hediye etti. Hz. Hatice’nin hediye ettiği köle olan Zeyd’i Hz. Muhammed (s.a.v.) özgürlüğüne kavuşturarak kendisini evlatlık olarak aldı. Daha sonra halasının kızı Zeyneb binti Cahş’ı ona nikâhladı. Fakat köle azadlısı ile evli olmak Zeyneb’e ağır geldiği için Zeyd ile anlaşamadılar. Zeyd Hz. Muhammed’e Zeyneb’in boşanmak istediğini söyleyince Hz. Peygamber, problemin halli için boşanmayı uygun görse de bunu Zeyd’e söylememiş ve ona eşinden boşanmamasını tavsiye etmişti. Bu olaydan sonra Allah (cc), “Resulüm! Hani Allah’ın nimet verdiği, senin de kendine iyilik ettiğin kimseye, “Eşini yanında tut, Allah’tan kork!” diyordun. Allah’ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek gizliyordun. Oysa asıl korkmana layık olan Allah’tır. Zeyd, o kadından ilişkisini kesince biz onu sana

²³⁴ Ahzâb, 33/4.

²³⁵ Ahzâb, 33/4-5.

²³⁶ Ahzâb, 33/6.

nikâhladık ki evlatlıkları, eşleriyle ilişkilerini kestiklerinde o kadınla evlenmek istediklerinde o müminlere bir zorluk olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir."²³⁷âyeti ile konuya açıklık getirmiş ve arap toplumunda var olan bu geleneğin İslam'a uygun olmadığını beyan etmiştir.

Bazı kişiler Zeynep ile Hz. Muhammed'in evlenmesinde provokatif söylemler geliştirmişler ve Hz. Peygamber'in Zeynep ile evlenmek istediğini öne sürmüşlerdir. Fakat peygamber halasının kızı Zeyneb'i ilk defa görmemiştir. Zeyd ile nikâhlamadan önce de biliyordu. Eğer evlenmek isteseydi Zeyd ile nikâhlanmazdı ve Zeyneb ile kendisi evlenebilirdi. Dolayısıyla bu provokatif söylem sağlam bir temele dayanmayan kuru bir iddiadan öteye geçmemektedir.

Sûrenin ilerleyen ayetlerinde talak ve evlilikle ilgili hükümler gündeme alınmıştır. Örneğin, "nikâhı kıyılan, fakat zifaktan önce boşanan kadına mehir verilir mi?" sorusunun cevabı sûresin 49. âyetinde hükme bağlanmıştır:

*"Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da henüz zıfağa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağımız iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O hâlde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın."*²³⁸ Âyet, bu durumdaki bir hanımın belirlenen mehrinin yarısını almasına delil olarak kabul edilmiştir. Mehir belirlenmemiş ise bağış yapılır, fakat bu bağışın bir sınırı yoktur.²³⁹

Yine evlilikle ilgili farklı konular da sûrede ele alınmıştır. Mesela Hz. Peygamber'in (s.a.v.) diğer müminlerden farklı olarak dörtten fazla hanımla evlenmesine müsâde edilmiştir:

Ey Peygamber! Mehirlerini verdiği hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri, amcanın, halanın, dayının, teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helâl kıldık. Bir de peygamber kendisi ile evlenme istediği takdirde kendisini peygambere hibe eden mümin kadını, diğer müminlere değil sana mahsus olmak üzere helâl kıldık. Kuşkusuz biz, hanımları ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında müminlere neyi farz

²³⁷ Ahzâb, 33/37.

²³⁸ Ahzâb, 33/49.

²³⁹ Heyet, İlmiyal, TDV Yay., Ankara, 2004, c. II, s. 219.

*kıldığımızı biliriz. (Bu hususta onlara ne yapmaları gerektiğini açıkladık) ki, sana bir zorluk olmasın. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.*²⁴⁰

Ahzâb sûresi Medenî bir sûre olmasına nazaran sûrede itikadî konulardan da bahsedilmiştir. Allah (cc) ve Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hüküm koyduklarında müslümanların kendi arzularına göre farklı veya yeni bir hüküm koyamayacakları bildirilmiştir. Bu gerçek sûrenin 36. âyetinde şöyle zikredilmiştir:

*“Allah ve Rasûlü bir konuda hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi istek ve arzularına göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüştür.”*²⁴¹

Sûrede ayrıca Hz. Peygamber’in sıfatlarına ve görevlerine de değinilmiş, Hz Peygamber’in bazı dinlerde olduğu gibi ilah olma vasfının olmadığı beyan edilmiştir:

*“Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah herşeyi hakkıyla bilendir.”*²⁴²

Aynı zamanda Hz. Peygamber’in (s.a.v.) görevinin ne olduğu bu sûrede ele alınan konular arasındadır:

*“Ey Muhammed! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı, Allah’ın izniyle, bir davetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik.”*²⁴³

Ayrıca sûrede Hz. Peygambere karşı müminlerin nasıl davranması gerektiği konusu da ele alınmış ve sahâbîlerin yaptığı bazı davranışların uygun olmadığı onlara hatırlatılmıştır. Sahâbîler, Hz. Peygamber’e gelerek yemek hazır oluncaya kadar uzun süreler oturuyorlardı. Yemek yedikten sonra da bu oturumları devam ediyordu. Bu durumun hoş olmadığı âyetlerde bildirilmiştir. Burada dikkat çeken nokta bu hitabın bütün müslümanları kapsayıcı olmasıdır:

Ey iman edenler! Siz zamanını gözetmeksizin bir yemeğe davet edilmedikçe peygamberin evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin.

²⁴⁰ Ahzâb, 33/50.

²⁴¹ Ahzâb, 33/36.

²⁴² Ahzâb, 33/40.

²⁴³ Ahzâb, 33/45-46.

*Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbe dalmayın. Çünkü bu hareketiniz peygamberi üzmemekte, fakat o bunu size söylemekten utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın Resulünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarıyla evlenmeniz asla caiz değildir. Çünkü bu Allah katında büyük bir günahıdır.*²⁴⁴

Bu âyetin nuzûlünden sonra Hz. Peygamber'in hanımlarının yakın akrabaları “Biz de mi aynı hükme tâbi olacağız?” dediler. Bunun üzerine de şu âyet indi ve zihinlerdeki soruları açıklığa kavuşturdu:

*“Onlara babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kadınları ve ellerinin altında bulunan cariyelerinden dolayı bir günah yoktur. Ey peygamber hanımları! Allah'tan korkun; şüphesiz Allah, her şeye şahittir.”*²⁴⁵

Ahzâb sûresinde işlenen konulardan biri de emanet kavramı ve emanete riâyet etmenin önemidir:

*Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik, ne ki onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim ve çok cahildir. Allah bu emaneti insana vermekle münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul edecektir. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.*²⁴⁶

İnsanın sorumluluğuna verilen emanet, yapıldığında sevap, fakat terkedildiğinde günah olan davranışlar ve ibadetlerdir. Ayrıca akıl ve düşünme kabiliyeti nedeniyle bu emanet insana verilmiştir. İnsan bu emanete riâyet etmezse hem kendisine hem de emaneti verene zulmetmiş olur ki, o zaman da imtihanı kaybetmiş olur.

Görüldüğü üzere sûrede sosyal hayat, aile hayatı, evlilik akdi, itikadî ve fikhî konular ele alınmıştır. Arap toplumunda var olan yanlış inanç, âdet ve

²⁴⁴ Ahzab, 33/53.

²⁴⁵ Ahzâb, 33/55.

²⁴⁶ Ahzâb, 33/72-73.

gelenekler düzeltilmiştir. Dolayısıyla da müslümanlara nasıl inanmaları ve yaşamaları gerektiği izah edilmiştir.

2.2.3. Sâffât Sûresinin İhtivâ Ettiği Konular

Sâffât sûresi, Yasin sûresi'nden hemen sonra gelen Mekkî bir sûredir. Sûrede ağırlıklı olarak Allah'ın yaratmış olduğu insan dışındaki varlıklar olan cin ve meleklerden bahsedilmiştir. Sûreye adını veren ilk âyetle melekler üzerine yemin edilmiştir. Devam eden âyetlerde Allah;

O, hem göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbi ve hem de doğuların Rabbidir. Biz yakın göğü, bir süsle, yıldızlarla süsledik. Ve gökyüzünü itaat dışına çıkan şeytandan koruduk. Onlar, artık mele-i a'la'ya kulak veremezler. Her taraftan taşlanırlar. Kovulup atılırlar. Ve onlar için sürekli bir azap vardır. Ancak meleklerin konuşmalarından bir söz kapacak olan olursa, onu da delip geçen bir parlak ışık takip eder. Şimdi sor onlara! Yaratma bakımından onlar mı daha zor, yoksa bizim yarattığımız insanlar mı? Şüphesiz biz kendilerini yapışkan bir çamurdan yarattık.²⁴⁷ buyurarak kendisinin tek bir ilah ve yaratıcı olduğunu ifade etmektedir. Allah (cc), devam eden âyetlerde tekrar yaratmaya kadir olduğunu bildirmektedir.

Daha sonra gelen âyet-i kerîmelerde ise kâfirlerin bu olağan üstü olaylar karşısında takındıkları tavırların bir tasviri yapılmaktadır:

“Hayır, sen şaşıyorsun, hâlbuki onlar alay ediyorlar. Kendilerine öğüt verildiği vakit öğüt almazlar. Bir mucize görseler alay ederler. Bu ancak açık bir büyüdür, derler. Gerçekten biz öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman mı, diriltileceğiz? İlk atalarımız da mı diriltilecek?”²⁴⁸

Akabinde gelen âyetlerde ise Allah, bahsedilen yeniden yaratmanın nasıl olduğu sorusuna “*De ki: Evet, hem de hor ve hakir olarak diriltileceksiniz. O dirilme korkunç bir sestten ibaret olacak, o anda hemen onların gözleri açılıp etrafa bakacaklar. (Durumu gören kâfirler) Eyvah bize! Bu ceza günüdür, derler.*”²⁴⁹ âyetleriyle cevap vermektedir.

²⁴⁷ Sâffât, 37/5-11.

²⁴⁸ Sâffât, 37/12-17.

²⁴⁹ Sâffât, 37/18-20.

Yeniden dirilmenin akabinde hüküm vakti geldiğinde o günün varlığına inanmayanların aralarındaki konuşmalar da sûrenin konusunu teşkil etmektedir. Bu diyalog sûrede geçtiği üzere şöyledir:

*Allah meleklerine emreder. Zalimleri, onların aynı yoldaki arkadaşlarını ve Allah'tan başka tapmış olduklarını toplayın. Onlara cehennemin yolunu gösterin. Onları tutuklayın, çünkü onlar sorguya çekilecekler! Size ne oldu ki birbirinize yardım etmiyorsunuz. Evet, onlar o gün zillele boyun eğeceklerdir. (İşte bu duruma düştükleri vakit) onlardan bir kısmı, diğerlerine yönelir, birbirlerini sorumlu tutmaya çalışırlar. Uyanlar, uydukları kişilere: Siz bize sağdan geldiniz (Sûret-i haktan göründünüz) derler. Ötekiler de Bilakis, derler, siz inanan kimseler değildiniz. Bizim sizi zorlayacak gücümüz yok. Fakat siz kendiniz azgın bir toplum idiniz. Onun için rabbimizin hükmü kesinleşti. Biz (hak ettiğimiz cezayı) mutlaka tadacağız. Biz sizi azdırdık. Çünkü kendimiz de azmıştık.*²⁵⁰

Bu azaba çarptırılanların daha önceden aralarındaki konuşmalar sûrede ele alınmış ve ahiretteki karşılıklarının cehennem olduğu belirtilmiştir. Allah'a ve peygambere inanmayanların “*Mecnun bir şair için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız?*”²⁵¹ dedikleri ve azabı tadacakları zikredilmektedir. Buna mukabil sûrede müminlerin dünyada yapıp ettiklerinin bir karşılığı olarak ahirette sonuçlarının olacağı ve bu akıbetin neler olduğu ifade edilmiştir:

*(Bu azaptan)Ancak Allah'ın halis kulları istisna edilecektir. Onlar için bilinen rızıklar, türlü meyveler vardır. Naîm cennetlerinde karşılıklı koltuklar üzerine kuruldukları hâlde kandilerine ikram edilir. Onlara pınarlardan (dodurulmuş) kadehler dolaştırılır. Berraktır, içenlere lezzet verir. O içkide ne sersemletme vardır ne de sarhoş eder. Yanlarında güzel bakışlarını yalnızca onlara tahsis etmiş, ceylan gözlü eşler vardır. Onlar gün yüzü görmemiş yumurta gibi beyazdırlar.*²⁵²

²⁵⁰ Sâffât, 37/22-33.

²⁵¹ Sâffât, 37/36.

²⁵² Sâffât, 37/40-49.

Allah (cc), cehennem ehlinin ahirete, yeniden dirilmeye inanmamalarının karşılığını göstermiş, bâkî âlem ve cennet için çalışmak ve hata yapmadan yola devam etmek gerektiğini hatırlatmıştır.

Devam eden âyetlerde cennet ve cehennem ehli olan iki kişi arasında geçen bir konuşmayı dikkatlere sunan Allah (cc), dünyanın faniliğini, ahiretin ise bakiliğini hatırlatmaktadır:

*Şimdi, ziyafet olarak, cennet ehli için anılan bu nimetler mi daha hayırlı yoksa zakkum ağacı mı? Biz onu zalimleri için bir fitne kıldık. Zira o, cehennem dibinde bitip yetişen bir ağaçtır. Tomurcukları sanki şeytanın başları gibidir. Cehennemlikler ondan yerler ve karınlarını ondan doldururlar. Sonra zakkum yemeğinin üzerine onlar için, kaynar su karıştırılmış bir içki vardır. Sonra onların dönüşü kesinlikle çılgın ateşe olacaktır.*²⁵³

Buraya kadar inanmayanları cehennemde bekleyen hazin son anlatılmıştır. Peki inanmayan topluluklara Allah (cc) bir uyarıcı göndermedi mi? Kesinlikle Allah (cc), her topluma bir uyarıcı göndermiştir. Zira Allah (cc), hiç bir ümmeti uyarıcı göndermeden cezalandırmaz. Dolayısıyla atalarının dalaletleri üzere devam eden bu topluluğa da Allah (cc), elbette bir uyarıcı göndermiştir. İşte bundan sonra gelen âyetlerde Allah (cc), Nuh, İbrahim, İlyas, Yakup, Lut, Musa, Harun ve Yunus peygamberlerin kıssalarını ele almıştır. Bu kıssalarla Allah (cc), uyarılara uymayanların akibetlerinin neler olduğunu inananların ibret almaları için anlatmıştır. Örneğin Nuh'un (a.s.) kıssası âyetlerde şu şekilde ele alınmıştır:

*Andolsun Nuh bize yalvarıp yakardı. Biz de duayı ne güzel kabul ederiz. Kendisini ve ailesini büyük felaketten kurtardık. Biz Yalnız Nuh'un soyunu kalıcı kıldık. Sonradan gelenler içinde ona iyi nam bıraktık. Bütün âlemlerden Nuh'a selam olsun. İşte biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Zira o, bizim inanmış kullarımızdan idi. Nihâyet ötekileri yani inanmayanları suda boğduk.*²⁵⁴

Bu âyetlerden sonra semavî dinler vasıtasıyla gönderilen peygamberlerin hepsinin birbirlerini tasdik ettiği vurgulanmış ve İbrahim peygamberin kıssasından bir kesit anlatılmıştır; *"Şüphesiz İbrahim de onun milletindendi."*²⁵⁵

²⁵³ Sâffât, 37/62-68.

²⁵⁴ Sâffât, 37/75-82.

²⁵⁵ Sâffât, 37/83.

âyetiyle Allah, dinî esaslarda Hz. İbrahim'in Hz. Nuh'a bağlı olduğunu belirtmiş ve Hz. İbrahim'den şu şekilde bahsetmiştir.

Hani o babasına ve kavmine: Siz kime kulluk ediyorsunuz? Allah'tan başka bir takım uydurma ilahlar mı istiyorsunuz? O hâlde âlemlerin Rabbi hakkındaki görüşünüz nedir? Bunun üzerine İbrahim yıldızlara şöyle bir baktı. Ben hastayım dedi. Onlar arkalarını dönüp gittiler. İbrahim yavaşça putlarının yanına vardı. (Oraya konmuş yemekleri görünce) Yemiyor musunuz? dedi. Neden konuşmuyorsunuz? dedi. Bunun üzerine, yanlarına gelip şiddetli bir darbe indirdi ve putları paramparça etti. Putperestler koşarak İbrahim'e geldiler. İbrahim: Yonttuğunuz şeylere mi ibadet edersiniz! Oysaki sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı, dedi. Putperestler: İbrahim için bir bina yapın ve derhal onu ateşe atın! dediler. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Fakat onların tuzaklarını boşa çıkardık. (Oradan kurtulan İbrahim Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecek. Rabbim! Bana salihlerden olacak bir evlat ver, dedi. İşte o zaman biz onu uslu bir evlatla müjdeledik. Babasıyla beraber yürüyüp geyecek çağa geldiğinde; İbrahim: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın, dedi. Her ikisi de teslim olup, İbrahim oğlunu alnı üzere yatırınca: Ey İbrahim! Rüyanın gereğini yaptın. Biz iyileri işte böyle mükâfatlandırırız. Bu, gerçekten çok açık bir imtihandır, diye seslendik. Biz oğluna karşılık büyük bir kurban verdik. Geriden gelecekler arasında ona iyi bir nam bıraktık: İbrahim'e selam olsun! dedik. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o bizim mümin kullarımızdandır.²⁵⁶

Daha sonra İbrahim peygambere İshak'ı müjdelediğini ifade eden Allah (cc), akabindeki âyetlerde de Musa ve Harun peygamberlerden bahsedip onlara da nimet verdiğini ifade etmektedir. Burada Musa'nın (a.s.) kavmini büyük bir beladan kurtadığını hatırlatan yüce Allah, her ikisine de apaçık ve anlaşılır kitap verdiğini bildirmiştir.²⁵⁷

Ardından Allah (cc), sûrede Hz. İlyas'ın (a.s.) da peygamberlerden olduğunu beyan etmektedir.²⁵⁸ Ayrıca İlyas peygamberin kendi halkıyla

²⁵⁶ Sâffât, 37/85-111.

²⁵⁷ Sâffât, 37/112-121.

²⁵⁸ Sâffât, 37/123.

mücadelesi anlatılmaktadır. İlyas peygamber kendi halkına “*Yaratanların en iyisi, sizin ve sizden öncekilerin de Rabbi olan Allah’ı terkedip putlara (Ba’l’e) mi tapıyorsunuz?*” demişti.²⁵⁹ Âyet-i kerîmede İlyas peygamberin halkıyla mücadelesinin anlatımı şöyle devam etmektedir: “*Bunun üzerine İlyas’ı yalanladılar. Onun için Allah’ın ihlaslı kulları müstesna; onların hepsi cehenneme götürüleceklerdir.*”²⁶⁰

Hz. İlyas (r.a.) ile ilgili âyetlerin devamında iyilerin mükâfatlandırılacakları beyan olunduktan sonra Lût peygamberden de bahsedilmektedir. Lut’un (a.s.) da peygamberleden olduğu zikredildikten sonra ona uymayanların helâk edildiği belirtilmektedir.²⁶¹

Sûrede Yunus’un (a.s.) da peygamber olduğuna işaret edilmekte ve O’nun kıssası anlatılmaktadır. Kıssa, sûrede şöyle aktarılmıştır:

*Hani dolu bir gemiye binip kaçmıştı. Gemide onlarla kura çektiler; Yunus kurada kaybetti. Yunus kendisini kınayıp dururken onu bir balık yuttu. Eğer Allah’ı tesbih edenlerden olmasaydı, tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı. Hâlsiz bir vaziyette kendisini dışarı çıkarttık ve üstüne gölge yapılması için kabak türünden geniş yapraklı bir nebat bitirdik. Onu yüz bin veya daha fazla kişiye peygamber olarak gönderdik. Sonunda ona iman ettiler, biz de onları bir süreye kadar yaşattık.*²⁶²

Sûrede değinilen bir başka konu da müşriklerin Allah ile melekler arasında ünsiyet kurmaları ve dolayısıyla meleklerin Allah’ın kızları olduğunu iddia etmeleri ve buna inanmalarıdır. Aynı zamanda müşriklerin iddia ettikleri gibi cinler ile Allah arasında bir soy birliği olduğu safsatası konu edilmiştir. Bu ise Allah’a isnad edilemez bir durumdur. Zira Allah doğurmamış ve doğurulmamıştır. Bunu yapanlara Allah (cc), bir başka yerde “*Doğru sözlü iseniz kitabınızı getirin.*”²⁶³ diyerek meydan okumuştur. Tevhid akidesine uymayan bu yaftalamalar sûrede şöyle zikredilmiştir:

²⁵⁹ Sâffât, 37/124-126.

²⁶⁰ Sâffât, 37/127-128.

²⁶¹ Sâffât, 37/134-135.

²⁶² Sâffât, 37/139-148.

²⁶³ Sâffât, 37/157.

Putperestlere sor: Kızlar Rabbinin de erkekler onların mı? Yoksa biz melekleri onların gözü önünde kız olarak mı yarattık? Dikkat edin, kesinlikle yalan uydurup söylüyorlar. “Allah doğurdu” diyorlar. Onlar şüphesiz yalancılardır. Allah kızları oğullara tercih mi etmiş! Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz? Hiç düşünmüyor musunuz? Yoksa sizin açık bir deliliniz mi var? Doğru sözlülerden iseniz, delilinizi getirin. Allah ile cinler arasında da bir soy birliği uydurdular. Andolsun, cinler de kendilerinin hesap yerine götürüleceklerini bilirler. Allah, onların isnat edegeldiklerinden yücedir, münezzehtir. Allah’ın islahı erdirilmiş kulları azaptan müstesnadır. Onlar azap görmeyeceklerdir. Sizler ve taptığınız şeyler! Hiçbiriniz cehenneme girecek kimseden başkasını Allah’a karşı azdırıp saptıramazsınız. (Melekler şöyle derler): Bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır. Şüphesiz orada sıra sıra dururuz ve Allah’ı tesbih ederiz. Putperestler: Eğer öncekilere verilenlerden bizde de bir kitap olsaydı, mutlaka Allah’ın ihlaslı kulları olurduk diyorlardı. İşte şimdi onu inkar ettiler. Ama ileride bilecekler! Andolsun biz peygamber kullarımıza şöyle söz verdik: Onlar mutlaka zafere ulaşacaklardır. Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir. Onun için sen bir süreye kadar onlara aldırma. Onların hâlini gör, onlar da görecekler. Azabımızın bir an evvel gelmesini mi istiyorlar? Azap yurtlarına indiğinde, uyarılanların sabahı ne kötü olur!”²⁶⁴

2.3. ANKEBÛT, AHZÂB VE SÂFFÂT SÛRELERİNDEKİ KİRÂAT FARKLILIKLARI VE TEFSİRE ETKİLERİ

Buraya kadar Kırâat ilminin ne olduğu, amacı ve gayesi, Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinin özellikleri ve bu sûrelerin ihtiva ettiği konular ele alındı. Ayrıca kırâat imamları ve kırâatler hakkında bilgiler verildi. Bundan sonra ise Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerinde kırâat farklılıklarının tespiti ve tefsire etkileri araştırılacaktır.

2.3.1. Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûrelerinde Kırâat Farklılığı Olan

Kelimeler

Bu kısımda Ankebût, Ahzâb ve Sâffât sûrelerindeki kırâat farklılıklarına değinilecektir. Kelime veya hareke değişikliği yapılanlar şeklinde bir ayrıma gitmeden bütün farklılıklar gösterilmeye çalışılacaktır.

²⁶⁴ Sâffât, 37/149-178.

2.3.1.1. Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıkları

²⁶⁵ مَلَأَ الْجِبَابَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَعَاليٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ

Ankebût sûresinin ilk âyetindeki altı çizili olan مَلَأَ lafzı kıraat farklılığı olan ilk lafızdır. Ebû Ca'fer bu kelimeyi sekteli, Verş ise hemzenin .e naklederek okumuştur²⁶⁶ 'م' harekesini²⁶⁶ de med ve 'م' Bu durumda Verş'e göre kasr ile okumak caizdir. Hamza bu lafızda Verş gibi nakil ile vakf yapmıştır. Hamza aynı zamanda tahkîk okuyuşta aynı lafzı sekteli ve sektesiz olarak okumuştur.²⁶⁷

²⁶⁸ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عَظِيمًا

Sûrenin beşinci âyetinde bulunan و lafzını ise Kâlûn, Ebû Amr, Kisaî ve و harfini cezimli olarak "و" Ebû Ca'fer و şeklinde okumuşlardır. Yezidî ve و Hasan²⁶⁹ da bunlara muvafakat etmişlerdir.²⁷⁰ Diğer kırâat imamı ise aynı lafzı و okumuşlardır. Ayrıca Yakup bu lafızda ha-i sekt ile vakf yapmıştır و

²⁷¹ وَمَنْ جَاهَدْ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

Sûrenin altıncı âyetinde bulunan لَا lafzını Ya'kub vakf hâlinde ha-i لَا sekt ile لَا şeklinde okumuştur. Bahsi geçen lafzı tahkîk de okuyan Ya'kub لَا fiiller hariç sonu fethalı nun ile biten isimlerde bu uygulamayı yapmıştır.²⁷²

²⁷³ وَلَا تَدْرِي لَئِنْ مَرَوْهُ بِفُلٍّ أَوْ فَخٍّ أَوْ أَجْزَأٍ فَغُلِبُوا هَاهُنَا وَهَاهُنَا مُجْتَبِعِينَ

Bir diğer lafız ise sûrenin yedinci âyetinde geçen لَا lafzıdır ki Ezrak bu لَا kelimeyi ra'nın terkik²⁷⁴ ile okumuştur.²⁷⁵ Yine aynı âyette geçen لَا lafzını لَا

²⁶⁵ Ankebût, 29/1.

²⁶⁶ Ahmed b. Muhammed b. Ahmet ed-Dimyâtî el-Benna, *Îthâfu Fudelâi'l-Beşer bi'l-Kırâati Erbaa Aşer*, Daru'l-Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut, t.y., s. 439.; Emin Efendi, 1287/1870, 467.

²⁶⁷ Muhammed Faht Hârûf, el-Müyessera fi'l-Kırâati'l-Aşri'l- Mütevatireti min tarik-i tayyibeti'n- Neşri ve'l Kırâati'l-Erbaati Eşşazzeti veTercihihe, Daru İbn-i Kesir, Beyrut-Lübnan, 2016, s. 396.

²⁶⁸ Ankebût, 29/5.

²⁶⁹ Ondört kırâat imamından birisidir. Şaz kırâatler arasında en meşhur olanlarındandır.

²⁷⁰ Hârûf, 2016, 396.

²⁷¹ Ankebût, 29/6.

²⁷² Hârûf, 2016, 395.

²⁷³ Ankebût, 29/7.

²⁷⁴ Terkîk: Ra harfinin ince okunması.

Sûrenin onüçüncü âyetindeki altı çizili يَلُومُنَّ lafzlarını Hamza vakf hâlinde hemzenin harekesini sakın sin harfine nakledip hemzeyi de hazfederek ثاعم lafzını ise vakf hâlinde tahkîk ile okumuştur. Ayrıca elif ve hemze arası teshîl ile de .sini okumuştur’أ lafzının

299 وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ نَذِيرًا أَن لَا يَخْلُقُوا ذُرِّيًّا ذَكَرًا وَيَسْلُوا سُبُلًا بَغِيًّا وَيَأْتُوا فِي بُيُوتِهِمْ ذُرِّيًّا ذَكَرًا فَأْتَوْا بِهِمْ فَلَا تُفْلِحُ أُولَٰئِكَ

Surenin devamında gelen âyetindeki altı çizili م َّوْ lafzını Ya’kub هيف harfini ötelik okumak kaydıyla م هيف şeklinde okumuştur.³⁰⁰ Yine aynı âyetin devamındaki م هيف lafzını Hamza hem sekteli ve hem de sektesiz tahkîk okuyarak vakf yapmıştır. Hamza, İbn-i Zekvân, Hafs, hemzeden önceki sakın harfte sekte yaparak okurken İdris onların dışında hulflü olarak okumuştur. Vers burada lafzı mimin sılası ile م هيف şeklinde okumuştur. Ezrak medd-i müşba³⁰¹ yaparak okurken Esbahânî ise medd-i müşba’ yapmaksızın okumuştur. İbn-i Kesir, Ebû Ca’fer mim’i sıralı okurken Kâlûn ise burada mim’i hulflü yani hem sıralı hem sılasız olarak okumuştur. İbn-i Muhaysin³⁰² ise onlara muvafakat etmiştir ve ona göre med vechi tercih edilmiştir.³⁰³

304 فَبِأَنفُسِكُمْ أَفَكُنْتُمُ الْكَاذِبِينَ أَلَيْسَ لَكُمُ الْعُقُورُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُكَذِّبُونَ ۖ فَبِأَنفُسِكُمْ أَفَكُنْتُمُ الْكَاذِبِينَ أَلَيْسَ لَكُمُ الْعُقُورُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُكَذِّبُونَ

Sûrenin onyedinci âyetinde bulunan bir diğer lafız ise تَو lafzıdır. Bu lafzı Hamza vakf hâlinde tahkîk ve تَو lafzındaki hemzeyi teshîl ile okumuştur.³⁰⁵ Âyetin sonundaki altı çizili مَحْجُونِ lafzını ise Ya’kub³⁰⁶ onunla

²⁹⁸ Hârûf, 2016, 396.

²⁹⁹ Ankebût, 29/14.

³⁰⁰ Emin Efendi, 1287/1870, 467.; Hârûf, 2016, 397.

³⁰¹ Tul med ölçüsünden fazla miktarda takdir edilerek meddedilen harftir. Bazı tanımlamalarda ise tul ve tavassut arası bir med miktarıdır. Yani tul, işba’, tavassut ve kasr gibi bir sıralamada tavassut sonrası tul öncesi bir yerdedir.

³⁰² Ondört kırâat imamaından birisidir. Mekke kurrarındandır. Arapça konusunda adından söz ettirmiş bir kişidir. İbn-i Kesîr ile aynı dönemde yaşamışlardır. Ayrıca bir kısım müelliflerce kendisinin on imamdandır dördüncüsü olduğu bilgisi verilmiştir.

³⁰³ Hârûf, 2016, 397.

³⁰⁴ Ankebût, 29/17.

³⁰⁵ Hârûf, 2016, 398.

³⁰⁶ Dimyâtî, t.y., 439.; Palûvî, t.y., 107.

beraber İbn-i Muhaysın ve el-Mudiî ³⁰⁷ okumuşlardır. Geri kalan imamlar ise tahkîk okumuşlardır.³⁰⁷

أَوَّلُهُمْ كَأَبْنِ أَبِي دِيْنٍ ۖ هَٰذَا هُوَ الَّذِي رُفِعَ عَنْهُ الْوَلَاةُ فِي رِضْوَانٍ أَوْ
كَيْفَ دَلَّ عَلَى أَنَّهُ لَا يَشْكُرُ إِلَّا مَا كَانَ عَلَيْهِ مِنْ شَيْءٍ ۖ وَفِيهِ

Sûrede kırâat farklılığı tespit edilen bir diğer lafız ise ondokuzuncu âyette bulunan ³⁰⁹ وَأَلَمْ يَكُنْ لَهُ الْيَمِينُ وَ Mudîî ve Şu'be, Hamza, Kisaî, Halef ve ³¹⁰ Ondokuz ve yirminci âyetlerde tespit edilen bir diğer lafız ise ³¹¹ شَيْءٍ lafızlarıdır ki Hamza ve Hişâm (tahkîk de okumuştur) hemzeyi .harfine dönüştürerek okumuşlardır “ي” Bunun dışında bir de hemzeyi .harfine dönüştürerek okumuşlardır “ي” vakf hâlinde sakın kılınan ötreli Bu durumda öncesiyle lafzen aynı iken takdiren muhalif olur. Şâyet işaret ile okunacaksa o hâlde ravm ve işmâm caiz olur ki bu durumda üç vecih olur. Dördüncü vecih olarak ise vav ve hemze arası teshîl olarak okunan ravm “ي” okuyuşudur. Beşinci olarak ise kendi harekesiyle değil, öncesinin harekesiyle gibi teshîl ile okumaktır.³¹² Sûrenin yirminci âyetinde belirlenen bir diğer lafız ³¹³ أَشْنَلَا lafzıdır. Mezkur lafzı İbn-i Kesir ve Ebû Amr ³¹⁴ أَشْنَلَا şeklinde okumuşlardır. Bu vecihte İbn-i Kesir ve Ebû Amr’a İbn-i Muhaysın ve Yezidî muvafakat ³¹⁵ etmişlerdir. Diğer kırâat imamları ³¹⁶ أَشْنَلَا şeklinde okumuşlardır Hamza burada hemzenin harekesini önceki harfe nakledip hemzeyi hazfederek ³¹⁷ أَشْنَلَا şeklinde okumuştur. Hamza’nın bir diğer vechi ise yazıda hemze’nin elif’e

³⁰⁷ Hârûf, 2016, 398.

³⁰⁸ Ankebût, 29/19.

³⁰⁹ Dimyâtî el-Benna, t.y., 439.; Dâni, 1984, 200; Palûvî, t.y., 107; Hasan Tahsin Feyizli, *Kırât-i Aşere*, D.İ.B. Yay., Ankara, 2016, s. 216.

³¹⁰ Dâni, 1984, 201; Hârûf, 2016, 398.

³¹¹ Dimyâtî, t.y., 439.

³¹² Hârûf, 2016, 398.

³¹³ Dimyâtî, t.y., 439.; Dâni, 1984, 201.; Pâlûvî, t.y., 107.; Feyizli, 2016, 216.; Emin Efendi, 1287/1870, 467.

³¹⁴ Muvafakat etmek: Okunan kırâatle aynı okumak demektir.

³¹⁵ Hârûf, 2016, 398.

ibdalidir.³¹⁶ İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü³¹⁷ olarak İdris hemze'den önceki sakin harfte sekte yaparak okumuşlardır.³¹⁸

وَعَبَّ مَنِ شَوَّاهُ وَرَحِمَ مَنْ شَوَّاهُ إِلَيْهِ قُلُوبُ

Kırâat farklılığı tespit edilen bir diğer kelime de sûrenin yirmibirinci âyetindeki altı çizili olan شَوَّاهُ kelimesidir. Hamza ve hulflü olarak Hişâm hemze'yi elif'e dönüştürüp tul, tavassut ve kasr ile okuyarak vakf yapmışlardır. Aynı zamanda bu ikisi hem med hem de kasr okurken ravm ile teshîl yaparak okumuşlardır.³²⁰

وَلَا تَنْ يَكْفُرُ بِآيَاتِ اللَّهِ وَالْكَافِرُ هُمْ أَكْثَرُ

و Sûrenin yirmiüçüncü âyetinde bulunan لَفْظِي Hamza sadece taklil (feth ve imale-i kübra arası bir okuyuş) ile hemzeyi teshîl yaparak vakfetmişlerdir.³²²

وَقُلْ إِنَّمَا أَخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ ذِكْرًا وَلَكُمْ بِهِ مَذْهَبٌ قَدِيمٌ ۚ إِنِّي جَاءْتُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۚ إِنِّي أَخَذْتُكُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ ذِكْرًا وَلَكُمْ بِهِ مَذْهَبٌ قَدِيمٌ ۚ إِنِّي جَاءْتُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۚ إِنِّي أَخَذْتُكُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ ذِكْرًا وَلَكُمْ بِهِ مَذْهَبٌ قَدِيمٌ ۚ

Tespit edilen bir diğer lafız ise surenin yirmibeşinci âyetindeki altı çizili كَدُومٌ, lafzıdır. İbn-i Kesir, Ebû Amr, Kisâî³²⁴ Ruveys³²⁵ ve onlara muvafakat eden İbn-i Muhaysin ve Yezîdî³²⁶ bu lafzı كَدُومٌ şeklinde okumuşlardır³²⁷ Hafs, Hamza,³²⁸ Râvih³²⁹ ve onlara muvafakat eden A'meş³³⁰ Kَدُومٌ şeklinde okumuşlardır.

³¹⁶ Dâni, 1984, 350.

³¹⁷ Hulf: İki veçhi de okumak anlamındadır.

³¹⁸ Hârûf, 2016, 398.

³¹⁹ Ankebût, 29/21.

³²⁰ Hârûf, 2016, 398.

³²¹ Ankebût, 29/23.

³²² Hârûf, 2016, 399.

³²³ Ankebût, 29/25.

³²⁴ Dâni, 1984, 352.

³²⁵ Dimyâtî, t.y., 440.; Dâni, 1984, 352.; Pâlûvî, t.y., 107.; Feyizli, 2016, 216.

³²⁶ Meşhur ondört kırâat imamından birisidir. Asıl ismi Yahyâ b. el-Mübârek el-Yezîdî'dir. Basra'da bulunan Yezîdî kırâati Ebû Amr'da almıştır. Asıl önemli olan nokta ise Ebû Amr'ın râvîlerinin kırâati Yezîdî'den almış olmalarıdır.

³²⁷ Hârûf, 2016, 399.; Feyizli, 2016, 216.

³²⁸ Dâni, 1984, 352.

³²⁹ Dimyâtî, t.y., 440.

lafızdaki hemzeler aslı üzere okunurlar, fakat burada Kâlûn, Ebû Amr, Ebû Ca‘fer teshîl³⁴¹ ve elif ziyadesiyle okumuşlardır. ³⁴² Yezidî ise onlara muvafakat etmiştir. Bu okuyuş Verş’in iki tarikinden biridir. İbn-i Kesir, Verş ve Ruveys ise elifsiz teshîl ile okumuştur. ³⁴³ İbn-i Muhaysin ise bu konuda onlara muvafakat etmiştir. Hişâm hem elifli hem de elifsiz olarak tahkîk ile okumuştur. Mezkur lafızla ilgili idhal ifadesinden maksat iki hemzenin arasını tabîî med olarak elif-i memdûde ile ayırmaktır. ³⁴⁴ Ebû Amr, Ebû Bekir Şu‘be, Hamza, Kisâî ve Halef burada نَحْمُ şeklinde okumuşlardır. ³⁴⁵ Sûrenin yirmidokuzuncu âyetinde buluna bir diğer lafız نَا اوله lafzıdır. Verş, Ebû Amr ve Ebû Ca‘fer vasıl hâlinde hemzeyi med harfine نَا اوله dönüşüp نَا اوله şeklinde okumuşlardır. Burada Ebû Amr tahkîk de okumuştur ” نَا اوله “ Vakf hâlinde ise Hamza نَا اوله şeklinde okumuştur. Tahkîk okuyuşla beraber İbn-i Muhaysin ve Yezidî onlara muvafakat etmişlerdir. Fakat vakf hâlinde herkes ile kesreli bir vasıl hemzesi ve sonrasında hemze’den bedel olan bir sakin başlamaktadırlar. Aynı zamanda Ezrak da hulflü olarak med, tavassut ve kasr ile okumuştur. ³⁴⁶

قُلْ اَنْتُمْ تُرْسِدُونَ يَوْمَئِذٍ لَا تَهْتَكُوا فَاكُنْتُمْ تُحْمِلُونَ

Otuzuncu âyette bulunan bir diğer lafız ise نَحْمُ lafzıdır. Ya’kub bu نَحْمُ lafızda ve sonu meftuh bir nun ile biten isimlerde ha-i sekt ile okuyarak نَحْمُ durmuştur. Fakat نَحْمُ şeklinde ha-i sekt ile okunması sadece cemi müzekker نَحْمُ salim isimlerde olup fiillerde olmamaktadır. ³⁴⁸

وَلَمَّا أَتَيْنَا أَهْلَهُمْ فَابْتِغَاءً لِّبَاطِنِهِمْ هَٰؤُلَاءِ أُولَٰئِكَ أَتَيْنَاهُم مُّؤْتَمَرِينَ

Bir diğer farklılık ise sûrenin otuzbirinci âyetinde bulunan هَٰؤُلَاءِ ve هَٰؤُلَاءِ lafızlarıdır ki Ebû Amr³⁵⁰ ve Hasan lafzını هَٰؤُلَاءِ okumuşlardır. Yezidî de Ebû

³⁴¹ Dimyâtî, t.y., 440.; Pâlûvî, t.y., 53.

³⁴² Dimyâtî, t.y., 440.; Emin Efendi, 1287/1870, 466.

³⁴³ Dimyâtî, t.y., 440.

³⁴⁴ Hârûf, 2016, 399.

³⁴⁵ Feyizli, 2016, 216.

³⁴⁶ Hârûf, 2016, 399.

³⁴⁷ Ankebût, 29/30.

³⁴⁸ Hârûf, 2016, 399.

³⁴⁹ Ankebût, 29/31.

³⁵⁰ Dimyâtî, t.y., 440.; Feyizli, 2016, 217.

Sûrenin devam eden âyetindeki altı çizili olarak ifade edilen مَافِزْنَ وَlafzını İbn-i Âmir مَافِزْنَ وَ şeklinde okumuştur.³⁶⁴ Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.³⁶⁵

وَعْدَاؤُ الْفُتُوْا قَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مَنْ مَسَكَتِهِمْ زَيْنَ لَهُمْ شَلَا يَطْنُ الْعَمَلُ صَدَّاهُمْ عَنْ سَلَابِلِ يَوْكُنَا أَوْ
مَشْتَبِرْنَ³⁶⁶

Sûrenin otuzsekizinci âyetinde tespit edilen bir diğer lafız ise ثَوlafzıdır ثَوlafzıda Hafs, Hamza, Ya'kub, Hasan elifsiz olarak vakf yapmışlardır.³⁶⁷ Diğer kırâat imamları ise elifli okuyarak ثَو şeklinde vakf yapmışlardır.³⁶⁸ Âyetin ilerleyen kısımlarında karşımıza çıkan مَافِزْنَ وَlafzında da Ya'kub hulflü bir şekilde ha-i sekt ile vakf yapmıştır. Daha önce belirtildiği gibi Ya'kub sonu fethalı nun ile biten bu gibi yerlerde (isimlerde) aynı şekilde vakf yapmıştır.³⁶⁹

2.3.1.2. Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıkları

Çalışılan ikinci sûre Ahzâb sûresidir. Ankebût sûresinde olduğu gibi bu sûrede de kıraat farklılığı olan kelimeler tespit edilmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَطِيعُوا الْكُفَّارِينَ وَلَا الْمُنَافِقِينَ إِنَّمَا تَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ³⁷⁰

Sûrenin ilk âyetindek altı çizili نَاlafzını Nâfi med ve kasr ile نَا³⁷¹ diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.³⁷²

وَتَأْتِيهِمْ بَغْضًا إِلَى الْبَغْضِ إِنَّكَ كَذِمْومٌ وَخَدِيمٌ³⁷³

Takip eden ikinci âyetteki مَافِزْنَ وَlafzını Ebû Amr, Yezidî ve Hasan Basrî مَافِزْنَ وَ şeklinde okumuşlardır.³⁷⁴ Diğer kırâat imamları ise مَافِزْنَ وَ şeklinde tahkîk ile مَافِزْنَ وَ okumuşlardır.³⁷⁵

³⁶⁴ Dimyâtî, t.y., 440.; Pâlûvî, t.y., 107.; Emin Efendi, 1287/1870, 466.

³⁶⁵ Hârûf, 2016, 400.

³⁶⁶ Ankebût, 29/38.

³⁶⁷ Dimyâtî, t.y., 440.; Pâlûvî, t.y., 108.; Emin Efendi, 1287/1870, 466.

³⁶⁸ Hârûf, 2016, 400.

³⁶⁹ Hârûf, 2016, 400.

³⁷⁰ Ahzâb, 33/1.

³⁷¹ Dimyâtî, t.y., 451.

³⁷² Pâlûvî, t.y., 110.; Emin Efendi, 1287/1870, 477.; Hârûf, 2016, 418.; Feyizli, 2016, 220.

³⁷³ Ahzâb, 33/2.

376 اِنْ عَيْتُ اَكْمَ بَعْدَ اَكْمَ بَعْدَ اَكْمَ فَاَوْهَاكُم ۖ يَقُولُوا حَقٌّ هُوَ دَعْوَا سَلَا يَلِي

64

harfini fethalı ت A'meş ط şeklinde okumuşlardır.³⁸¹ Diğer kırâat imaları Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Ca'fer ve Ya'kub ise ط şeklinde okumuşlardır.³⁸²

دَاعُوهُمْ إِلَىٰ دِينِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَٰكِرُونَ أَكْثَرُ دَلَالَةً يٰۤاَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَٰؤُلَاءِ وَلَا تَوَلَّوْا لَهُمْ إِنِّي أَنَا أَدْنَىٰ إِلَٰهِكُمْ وَأَنِتَّبِعُوا أَمْرِي وَلَا تَقِرُّوا بِأَعْيُنِكُمْ حَتَّىٰ تَمْلَأُوا مِنِّي دِينًا كَثِيرًا وَلَا تَكُونُوا مِمَّنْ يُدْرِكُهُمُ الْعَذَابُ وَلَٰكِنَّ مَن تَتَّبِعُوا فَيُؤْكِرْكُم مَّا أَكْرَمْتُمْ وَلَا تَعْلَمُونَ ۚ غُرُورًا أَكْمَلُوا

Sûrenin beşinci âyetindeki كَطَلَمَ lafzını Verş'ten nakil ile Esbahânî ve aynı zamanda tahkîk ile beraber Ebû Amr, Ebû Ca'fer ve vakf hâlinde Hamza üzerinde durulan lafzı كَطَلَمَ şeklinde okumuştur. Yezîdî ise Ebû Amr'a eşlik etmiştir. Diğer kırâat imamları tahkîk ile okumuşlardır.³⁸⁴ Bunun dışında Sûsî ve Ca'fer'in كَطَلَمَ şeklinde ibdal ile okuduğu da nakledilmektedir.³⁸⁵

نَالِي الْأُولَىٰ لَا مَوْءِنَ مِنَ الْقَبْرِ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَٰكِرُونَ أَكْثَرُ دَلَالَةً يٰۤاَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَٰؤُلَاءِ وَلَا تَوَلَّوْا لَهُمْ إِنِّي أَنَا أَدْنَىٰ إِلَٰهِكُمْ وَأَنِتَّبِعُوا أَمْرِي وَلَا تَقِرُّوا بِأَعْيُنِكُمْ حَتَّىٰ تَمْلَأُوا مِنِّي دِينًا كَثِيرًا وَلَا تَكُونُوا مِمَّنْ يُدْرِكُهُمُ الْعَذَابُ وَلَٰكِنَّ مَن تَتَّبِعُوا فَيُؤْكِرْكُم مَّا أَكْرَمْتُمْ وَلَا تَعْلَمُونَ ۚ غُرُورًا أَكْمَلُوا

Akabinde gelen altıncı âyetteki نَالِي lafzını Nâfi ikinci hemzeyi fethalı halis bir vav harfine dönüştürerek okumuştur.³⁸⁷ Ezrak'ın burada hulflü bir şekilde taklili vardır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. Hamza tahkîk ile vakf yapmış, aynı zamanda hemzeyi halis fethalı bir vav harfine dönüştürülerek de okumuştur. Hamza, Kisaî, Halef ve A'meş aynı lafzı İmale yaparak da okumuşlardır.³⁸⁸

وَأَلَا كَذِبًا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْكُرُوا أَيْدِيَهُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَكَبِّرُونَ ۚ نَالِي الْأُولَىٰ لَا مَوْءِنَ مِنَ الْقَبْرِ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَٰكِرُونَ أَكْثَرُ دَلَالَةً يٰۤاَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَٰؤُلَاءِ وَلَا تَوَلَّوْا لَهُمْ إِنِّي أَنَا أَدْنَىٰ إِلَٰهِكُمْ وَأَنِتَّبِعُوا أَمْرِي وَلَا تَقِرُّوا بِأَعْيُنِكُمْ حَتَّىٰ تَمْلَأُوا مِنِّي دِينًا كَثِيرًا وَلَا تَكُونُوا مِمَّنْ يُدْرِكُهُمُ الْعَذَابُ وَلَٰكِنَّ مَن تَتَّبِعُوا فَيُؤْكِرْكُم مَّا أَكْرَمْتُمْ وَلَا تَعْلَمُونَ ۚ غُرُورًا أَكْمَلُوا

Sûrenin yedinci âyetindeki نَالِي lafzını Nâfi medd-i muttasıl yaparak نَملا ile okumuştur. Ezrak ise üç türlü bedel ile yani tul, tavassut ve kasr ile نَالِي şeklinde okumuştur.

³⁸¹ Dimyâtî, t.y., 451.

³⁸² Dimyâtî, t.y., 451.; Pâlûvî, t.y., 110.; Emin Efendi, 1287/1870, 477.; Hârûf, 2016, 418.; Feyizli, 2016, 220.

³⁸³ Ahzâb, 33/5.

³⁸⁴ Hârûf, 2016, 418.

³⁸⁵ Pâlûvî, t.y., 110.

³⁸⁶ Ahzâb, 33/6.

³⁸⁷ Dimyâtî, t.y., 452.; Pâlûvî, t.y., 110.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.

³⁸⁸ Dimyâtî, t.y., 452.; Hârûf, 2016, 419.

³⁸⁹ Ahzâb, 33/7.

تَلَاوْهَا okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise تَلَاوْهَا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁰⁷

408 وَلَقَدْ كُتِبَ لَهُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْقَابِلِينَ ﴿١٠٠﴾ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠١﴾

Sûrenin onbeşinci âyetindeki تَلَاوْهَا lafzında hemzeden önce sahih bir م sükûn olması nedeniyle Ezrak için tavassut ve med yoktur. Hamza ise hemzenin harekesini öncesindeki sakın harfe nakledip, hemzeyi de hazfederek bu lafzı “harfî” س “harfî” şeklinde okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve İdris üzerinde sekte yaparak, aynı zamanda da tahkîk ile okumuşlardır.⁴⁰⁹

410 قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَ رَبِّكَ إِلَّا بِإِذْنِهِ ﴿١٠٢﴾ وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ حَقًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

Sûrenin onyedinci âyetinde ise تَلَاوْHA lafzını Hamza, kelimeyi hemzenin س س “harfine nakledip kendisini de hazfederek ” و “ harekesini bir önceki harf olan س “ harfine ” و “ şeklinde okumuştur. Hamza, bir başka vechinde kelimeyi hemzenin ibdali ile “ و “ şeklinde okumuştur.⁴¹¹

412 قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَ رَبِّكَ إِلَّا بِإِذْنِهِ ﴿١٠٢﴾ وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ حَقًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

Sûrenin onsekizinci âyetindeki تَلَاوْHA lafzına gelindiğinde Hamza, kelimeyi tahkîk ve teshîl ile vakf yaparak okumuştur.⁴¹³ Aynı âyetin içerisinde bulunan bir diğer lafız ise تَلَاوْHA lafzıdır ki bu lafzı hulflü olarak Ebû Amr, Ebû Ca’fer, vakf hâlinde Hamza ve Yezîdî şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise تَلَاوْHA şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴¹⁴

⁴⁰⁷ Dimyâtî, t.y., 452.; Pâlûvî, t.y., 111.; Feyizli, 2016, 220.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Hârûf, 2016, 419.

⁴⁰⁸ Ahzâb, 33/15.

⁴⁰⁹ Hârûf, 2016, 419.

⁴¹⁰ Ahzâb, 33/17.

⁴¹¹ Hârûf, 2016, 420.

⁴¹² Ahzâb, 33/18.

⁴¹³ Hârûf, 2016, 420.

⁴¹⁴ Hârûf, 2016, 420.

أَشْكُهُ عَلَيْكُمْ فَإِذَا خَوَّفْتُمْ أَنْ تُنْظَرُوا أَعْيُنَهُمْ كَلَامٌ يُغْشَى عَلَى مَنْ لَا مَوْتَ فِيهِ إِذَا
 دَعَا إِلَى خَوَّفْتُمْ أَنْ تُنْظَرُوا أَعْيُنَهُمْ كَلَامٌ يُغْشَى عَلَى مَنْ لَا مَوْتَ فِيهِ إِذَا
 415 يَسْرِيَا

Ondokuzuncu âyetteki **فَلْيَحْذَرُوا** lafzında **هـ** Hamza tahkîk ile vakf yapmıştır. Ayrıca hemzeyi halis bir vav harfine dönüştürüp **فَلْيَحْذَرُوا** şeklinde de okumuştur.⁴¹⁶

يُحْسِنُونَ وَلَا أَحْزَانًا لِمَنْ دَاهِيَ وَأُولَاكَ لَا أَحْزَانًا لِمَنْ دَاهِيَ وَأُولَاكَ لَا أَحْزَانًا لِمَنْ دَاهِيَ وَأُولَاكَ لَا أَحْزَانًا لِمَنْ دَاهِيَ
 417 رُوِيَ عَنْهُ فِي الْأَوَّلِ

Sûrenin yirminci âyetindeki **يُحْسِنُونَ** kelimesini İbn-i Âmir, Âsım, Hamza **يُحْسِنُونَ** Ebû Ca'fer,⁴¹⁸ Hasan ve Mudiî **يُحْسِنُونَ** şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları olan Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Kisâi Ya'kub ve Halef ise **يُحْسِنُونَ** şeklinde okumuşlardır.⁴¹⁹ Âyetin devamındaki bir diğer lafız ise **فَلْيَحْذَرُوا** lafzıdır **يُحْسِنُونَ** Ruveys bu kelimeyi **يُحْسِنُونَ** şeklinde⁴²⁰ Diğer kırâat imamları ise tahkîk ile harfine nekledip hemzeyi **س** okumuşlardır. Hamza ise burada hemzenin harekesini de hazfederek **يُحْسِنُونَ** şeklinde okumuştur. Yine Hamza'nın, hemze'yi elif'e dönüştürüp kelimeyi **يُحْسِنُونَ** şeklinde okuduğu da nakledilmiştir.⁴²¹ Bu durumda fethalı ve ondan sonra gelen harf ise elif olmaktadır. Âyetin devamında gelen **س** bir diğer kelime ise **فَلْيَحْذَرُوا** kelimesidir. Mevcut kelimeyi Hamza **هـ** lafzında bir **هـ** vechinde sekte yaparak, diğer vechinde ise sekte yapmadan okuyup **فَلْيَحْذَرُوا** lafzının sonunda tahkîk okuyarak vakf yapmıştır. İkinci olarak ise nakil yaparak okumuştur. Bir diğer okuyuşunda ise med ve kasr yaparak teshîl ile okumuştur. Verş bu lafzı ikinci bir okuyuşunda nakil yaparak okumuştur. Aynı lafzı İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü bir şekilde İdris sekte yaparak okumuşlardır.⁴²²

⁴¹⁵ Ahzâb, 33/19.

⁴¹⁶ Hârûf, 2016, 420.

⁴¹⁷ Ahzâb, 33/20.

⁴¹⁸ Dimyâtî, t.y., 453.

⁴¹⁹ Pâlûvî, t.y., 38.; Feyizli, 2016, 220.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Hârûf, 2016, 420.

⁴²⁰ Dimyâtî, t.y., 453.; Feyizli, 2016, 220.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.

⁴²¹ Dimyâtî, t.y., 453.; Pâlûvî, t.y., 38.; Feyizli, 2016, 220.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Hârûf, 2016, 420.

⁴²² Hârûf, 2016, 420.

423 لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي سُورَةِ أَهْزَابٍ آيَاتٌ لَّئِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ الْإِسْلَامَ وَتُرِيدُونَ الْإِيمَانَ أَنْ تَدْخُلُوا فِي السِّلَاحِ

Sûrenin bir diğer âyetinde سُورَةِ أَهْزَابٍ kelimesi tespit edilmiştir. Kelimeyi Âsım⁴²⁴ ve A'meş tahkîk okurken⁴²⁵ diğer kırâat imamları “سُورَةِ” şeklinde okumuşlardır.⁴²⁶ Hamza ibareyi bir vechinde tahkîk okurken bir diğer vechinde ise سُورَةِ lafzının başındaki hemzeyi teshîl ile okuyarak vakf yapmıştır.⁴²⁷

وَلَمَّا نَزَلَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ لَا حُجْرَ لِأُولِي الْأَلْبَابِ لِيُذْخِرَ الْفُلُكَ الْمَكِينَةَ
428 لِيُذْخِرَ الْفُلُكَ الْمَكِينَةَ

Sûrenin yirmiikinci âyetinde bulunan “لَمَّا نَزَلَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ لَا حُجْرَ” ibaresindeki و harfî bir kısım imamlarca imaleyle okunmuştur. İmale ile okuyanlar Şu'be, Hamza ve Halef'tir.⁴²⁹ Bir diğer vecih ise vasıl hâlinde feth vechidir. Bu vechi ise Nâfi, İbn-i Kesir, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Hafs, Ca'fer ve Ya'kub okumuşlardır. ve hemzenin takliliyle tul, tavassut ve kasr yaparak okumuştur. Vakf ر Verş ve hemzenin ر halinde Ebû Amr sadece hemzenin imalesiyle okumuştur. Ayrıca imalesiyle İbn-i Zekvân, Şu'be, Hamza, Kisaî ve Halef okumuşlardır. Bunun dışında Kâlûn, İbn- Kesir, Hafs, Ca'fer ve Ya'kub Feth ile okumuşlardır.⁴³⁰ Yine aynı âyetin devamındaki لِيُذْخِرَ الْفُلُكَ الْمَكِينَةَ lafzını ise Hamza sekteli ve sektesiz olarak tahkîk İ ile vakf yapmıştır. Aynı zamanda Hamza, med ve kasr ile teshîl okumuştur. Ezrak ise aynı lafzı üç türlü bedel yaparak yani tul, tavassut ve kasr ile okumuştur.⁴³¹

432 لِيُذْخِرَ الْفُلُكَ الْمَكِينَةَ

Yirmidördüncü âyette geçen لِيُذْخِرَ الْفُلُكَ الْمَكِينَةَ lafzını Kâlûn, Bezzî, Ebû Amr⁴³³ ve Ruveys med ve kasr yaparak ilk hemzenin iskâtî ile لِيُذْخِرَ şeklinde okumuşlardır. Verş'in iki tarikinden birisi, aynı zamanda Kunbul ve Ruveys in ikinci okuyuşları

⁴²³ Ahzâb, 33/21.

⁴²⁴ Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Feyizli, 2016, 220.

⁴²⁵ Dimyâtî, t.y., 453.

⁴²⁶ Pâlûvî, t.y., 111.; Hârûf, 2016, 420.

⁴²⁷ Hârûf, 2016, 420.

⁴²⁸ Ahzâb, 33/22.

⁴²⁹ Pâlûvî, t.y., 55.

⁴³⁰ Emin Efendi, 1287/1870, 478.

⁴³¹ Hârûf, 2016, 420.

⁴³² Ahzâb, 33/24.

⁴³³ Pâlûvî, t.y., 45.

da birinci hemzenin tahkîk, ikincisinin ise taklil olarak okunuşudur. Ca‘fer de ikinci hemzeyi teshîl ile okumuştur.⁴³⁴ Ezrak ve Kunbül aynı zamanda ikinci hemzeyi elife ibdal ederek iki sakinden dolayı medd-i müşba’a ile okumuşlardır. Verş ve Kunbul’un elifi ibdal ederek okuduğu bilgisi de mevcuttur. ⁴³⁵ Bu lafızda Kunbul için üç, Ezrak ve Ruveys için ise iki vecih vardır. Mezkur lafzı İbn-i Muhaysın ve Yezidî, Ebû Amr ile aynı şekilde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.⁴³⁶

وَأَنْزَلَ الْأَنْبِيَاءَ مِنْ أَمَلِ الْأَكْثَرِ صَاحِبِ قُلُوبِهِمْ لَأَعْلَمَ قُلُوبَهُمْ قُلُوبَهُمْ
وَأَنْزَلَ الْأَنْبِيَاءَ مِنْ أَمَلِ الْأَكْثَرِ صَاحِبِ قُلُوبِهِمْ لَأَعْلَمَ قُلُوبَهُمْ قُلُوبَهُمْ⁴³⁷

Sûrenin yirmialtıncı âyetinde bulunan صَاحِبِ harfini “ه” lafzını Ya’kub صَاحِبِ ötre ile okuyarak صَاحِبِ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise صَاحِبِ şeklinde tahkîk okumuşlardır. ⁴³⁸ Aynı âyetteki صَاحِبِ lafzını Ebû Amr هَاحِبِ, Yezidî ve Hasan هَاحِبِ, Ya’kub هَاحِبِ, Kisâî هَاحِبِ, İbn-i Âmir ve Ebû Ca‘fer هَاحِبِ, Hamza, Halef ve A’meş هَاحِبِ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise هَاحِبِ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴³⁹ Bütün bunlar vasıl hâlinededir. Vakf hâlinde ise bütün imamlar .harfini de sükûnlu okuyarak vakf yapmışlardır “م” harfini kesralı⁴⁴⁰.

وَأَنْزَلَ الْأَنْبِيَاءَ مِنْ أَمَلِ الْأَكْثَرِ صَاحِبِ قُلُوبِهِمْ لَأَعْلَمَ قُلُوبَهُمْ قُلُوبَهُمْ⁴⁴¹

Sûrenin devam eden yirmiyedinci âyetindeki صَاحِبِ lafzına gelindiğinde صَاحِبِ bu lafzı Ebû Ca‘fer هَاحِبِ şeklinde okumuştur ⁴⁴² Diğer kırâat imamları ise صَاحِبِ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Hamza ise Ebû Ca‘fer gibi vakf yapmıştır.⁴⁴³ Hamza aynı zamanda taklil yaparak teshîl ile de okumuştur. ⁴⁴⁴ Yani

⁴³⁴ Pâlûvî, t.y., 45.

⁴³⁵ Pâlûvî, t.y., 45.

⁴³⁶ Hârûf, 2016, 340.

⁴³⁷ Ahzâb, 33/26.

⁴³⁸ Hârûf, 2016, 421.

⁴³⁹ Feyizli, 2016, 220.

⁴⁴⁰ Hârûf, 2016, 421.

⁴⁴¹ Ahzâb, 33/27.

⁴⁴² Dimyâtî, t.y., 453.; Feyizli, 2016, 220.

⁴⁴³ Hârûf, 2016, 421.

⁴⁴⁴ Feyizli, 2016, 220.

Hamza hem teshîl ile hemde hemzenin harekesini bir öncesine nakledip aynı zamanda da hemzenin hazfî ile ve de “ط” harfini de fethalayarak vakf yapmıştır.⁴⁴⁵ Aynı âyette bulunan يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا lafzını Ezrak, medd-i lin ve medd-i lin’in يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا tavassut vechi ile okumuştur. Tavassut vechi ise Ezrak’dan farklı olarak vasıl hâlinde Hamza’dan nakledilmiştir. Hamza ve Hişâm nakil yaparak vakf yapmışlardır. Yani hemzenin harekesini öncesine nakledip hemzeyi hazfederek (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) şeklinde okumuşlardır. Aynı zamanda ibdal yaparak (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) şeklinde de okumuşlardır. Hamza ve Hişâm her iki okuyuşta da halis bir sükûn üzere ve ravm yaparak vakfetmişlerdir. Vasıl hâlinde ise İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü bir şekilde İdris sekte ile okumuşlardır.⁴⁴⁶

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ الَّتِي اتَّبَعُوا بِهَا كُفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلَئِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُوا أَمْرَهُ وَلَا تَعْلَازُوا عَنْهُ لَعَلَّكُمْ تَكُونُوا سَائِدِينَ
447

Sûrede tespit edilen bir diğer lafız ise aynı sûrenin yirmisekizinci âyetinde bulunmaktadır. Sûrede bulunan يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا lafzını Nâfi med ve kasr ile يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁴⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ الَّتِي اتَّبَعُوا بِهَا كُفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلَئِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُوا أَمْرَهُ وَلَا تَعْلَازُوا عَنْهُ لَعَلَّكُمْ تَكُونُوا سَائِدِينَ
449

Devam eden otuzuncu âyetteki يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا lafzını İbn-i Kesir, Şu’be⁴⁵⁰ İbn-i Muhaysın ve Hasan يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁵¹ Aynı âyette bulunan يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا lafzını da İbn-i Kesîr, İbn-i Âmir,⁴⁵² hulflü olarak İbn-i Kesîr, İbn-i Âmir ile aynı okuyan İbn-i Muhaysın يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا şeklinde okumuşlardır. Son harfin harekesini يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا merfu okuyan Ebû Amr, Ebû Ca’fer, Ya’kub, Yez’idî ve Hasan يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا şeklinde tahkîk okumuşlardır.

⁴⁴⁵ Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Feyizli, 2016, 220.

⁴⁴⁶ Hârûf, 2016, 408.

⁴⁴⁷ Ahzâb, 33/28.

⁴⁴⁸ Hârûf, 2016, 418.

⁴⁴⁹ Ahzâb, 33/30.

⁴⁵⁰ Dimyâtî, t.y., 454.

⁴⁵¹ Hârûf, 2016, 421.; Feyizli, 2016, 220.

⁴⁵² Dimyâtî, t.y., 453.

okumuşlardır.⁴⁵³ Yine aynı âyette tespit edilen bir diğer lafız ise لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ lafzıdır. Bu lafız da Hamza ve Hişâm hülflü olarak medd-i bedel ile tul, tavassut ve kasr yaparak okumuşlardır.⁴⁵⁴

⁴⁵⁵ وَمَنْ يُؤْتِ مِثْلَهُ نَكْرَةً مِمَّا يُكْسِبُ فَلَهُ مِنْ أَثَرِهَا وَأَنْتَ أَتَقَرُّ وَتَزِيدُ وَرُبَّمَا تَتَذَكَّرُ

تو kısmını لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ lafzındaki لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ kısmını Hamza, Kisaî, Halef⁴⁵⁶ ve A'meş مَعْل şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat يُو imamları ise لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁵⁷ Ayrıca Verş başka bir tarikten aynı lafız ibdal yaparak yani لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ lafzındaki hemzeyi dönüştürerek لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ şeklinde okumuştur. Ebû Amr ise ibdal ve tahkîk okumuştur. Ebû Ca'fer, vakf hâlinde de Hamza, ibdal ile okumuşlardır. Yezîdî ise Ebû Amr gibi ibdal ve tahkîk ile okumuştur.⁴⁵⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِ رَبِّكُمْ
⁴⁵⁹ قُلْ لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِ رَبِّكُمْ

Sûrenin otuzikinci âyetinde bulunan يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ lafzına bakıldığında bu م harfine meyli "ي" lafzı Kâlûn ve Bezzî med ve kasr ile beraber birinci hemzenin şeklinde teshîl ile okumuşlardır. İbn-i Muhaysın ise Kâlûn ve Bezzî ile aynı okumakla beraber onlardan farklı olarak tahkîk de okumuşlardır. Esbahânî ve Ebû Ca'fer ise ikinci hemzeyi teshîl ile okumuştur. Aynı zamanda Ezrak da Esbehani harfine dönüştürerek okumuştur "ي" gibi bila işb'a ikinci hemzeyi sakın bir Kunbul ise Ezrak'ın vechi gibi ilk hemzeyi iskât edip med ve kasr ile okumuştur. Ebû Ca'fer, Yezîdî gibi birinci hemzeyi iskât edip med ve kasr ile okumuştur. Bu vecih İbn-i Muhaysın, Ebû Amr, Ruveys ve Ebû Ca'fer için ikinci vecihtir. Diğer kırâat imamları ise her iki hemzeyi de tahkîk okumuşlardır.⁴⁶⁰

⁴⁵³ Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Hârûf, 2016, 421.

⁴⁵⁴ Hârûf, 2016, 421.

⁴⁵⁵ Ahzâb, 33/31.

⁴⁵⁶ Dimyâtî, t.y., 453.; Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 478.; Feyizli, 2016, 220.

⁴⁵⁷ Dimyâtî, t.y., 453.

⁴⁵⁸ Hârûf, 2016, 422.

⁴⁵⁹ Ahzâb, 33/32.

⁴⁶⁰ Hârûf, 2016, 415.

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ ۚ وَأَقِمْنَ صَلَاةَ الْاِقَامِ وَلَا تَكُنَّ مِنَ الْاَطْمَٰئِنِّ ۚ وَهُنَّ رُسُلُهُ
⁴⁶¹ اَلْمِيَاوِدِ ۚ اَلْيَدِ يَدَا اَعْتَمَرَا اَلْحَسَّ اَهْلَ الْاَبْيَثِ وَيَطْرَهُنَّ كَمَنْ طَهَّرَا

Sûrenin otuzüçüncü âyetinde bulunan قوْlafzını Nâfi, Âsım ve Ebû Ca'fer hariç bütün kırâat imamaları ⁴⁶²قوْ şeklinde okumuşlardır Aynı âyetin devamında ve bir sonraki âyette bulunan بِشَوْكُنْ lafzını ise Verş, Ebû Amr, Hafs ۛ Ebû Ca'fer, Ya'kub ve A'meş'in dışında kalan bütün kırâat imamları بِشَوْكُنْ şeklinde okumuşlardır. İsmi zikredilenlerden Verş için bu ikinci bir vecihtir.⁴⁶³ Âyetin devamındaki اَوْ lafzını ise Bezzî ictima-i sakineyn sebebiyle vasıl ت ا و hâlinde medd-i işba'a ile اَوْ şeklinde ve aynı zamanda اَوْ şeklinde ت ا و tahkîk okumuştur.⁴⁶⁴ Bu konuda İbn-i Muhaysın da onunla aynı şekilde okumuştur. Aynı lafzı diğer kırâat imamları ve ikinci bir vechi olarak Bezzî tahkîk okumuşlardır.⁴⁶⁵ Yine otuzüçüncü âyetin devamında bulunan اَوْ lafzında Hamza lam üzerinde sekt ve nakil yaparak vakf yapmıştır. Hamza ikinci olarak mezkur lafzı imale yaparak da okumuştur. Bu lafzı tul, tavassut ve kasr ile bedel yaparak okuyan Ezrak aynı zamanda fetih ve taklil yaparak da okumuştur. Verş ise bu lafzı iki tarikenden biri olan nakil ile okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü olarak İdris lam üzerinde sekte yaparak okumuşlardır.⁴⁶⁶

وَمَكَانَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فِي أَجْدَادٍ كَذَاتٍ ۚ وَهُنَّ رُسُلُهُنَّ اَلْمِيَاوِدِ اَلْيَدِ يَدَا اَعْتَمَرَا اَلْحَسَّ اَهْلَ الْاَبْيَثِ وَيَطْرَهُنَّ كَمَنْ طَهَّرَا ۚ
⁴⁶⁷ وَهُنَّ رُسُلُهُنَّ اَلْمِيَاوِدِ اَلْيَدِ يَدَا اَعْتَمَرَا اَلْحَسَّ اَهْلَ الْاَبْيَثِ وَيَطْرَهُنَّ كَمَنْ طَهَّرَا

Sûrenin otuzaltıncı âyetinde bulunan bir diğer lafız ise اَوْ lafzıdır اَوْ ki bu lafzı Nâfi, İbn-i Kesir, Ebû Amr, İbn-i Zekvân, Ebû Ca'fer, Ya'kub, İbn-i Muhaysın ve Yezidî اَوْ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise اَوْ na تا نا şeklinde tahkîk okumuşlardır⁴⁶⁸

⁴⁶¹ Ahzâb, 33/33.

⁴⁶² Dimyâtî, t.y., 454.; Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.; Hârûf, 2016, 422.

⁴⁶³ Hârûf, 2016, 422.

⁴⁶⁴ Dimyâtî, t.y., 454.

⁴⁶⁵ Hârûf, 2016, 422.

⁴⁶⁶ Pâlûvî, t.y., 111.; Hârûf, 2016, 422.

⁴⁶⁷ Ahzâb, 33/36.

⁴⁶⁸ Dimyâtî, t.y., 454-455.; Pâlûvî, t.y., 111.; Feyizli, 2016, 221.; Hârûf, 2016, 422.

وَأَذِّنْ لِلْعَذَابِ ۖ إِنَّ عَذَابَكَ لَأَشَدُّ حَرًّا ۖ تَأْتِي السَّمَاءَ بِدُحَانٍ أَسْفَاطٍ ۚ فَذُكِّرُوا ۖ
 مِمَّنْ هُوَ أَهْلُهَا ۚ سَأَلَ ۖ الْحَقُّ أَنْ دُخِّنَ عَلَيْهِمْ ۖ فَدُخِّنُوا لَهُمْ ۖ وَكَانُوا عَلَىٰ مَوَازِينٍ ۚ
 469 حُجْرًا ۚ وَجَاءَ عَذَابُهُمْ ۖ فَخَضِعُوا لَهُمْ ۖ وَأَخْرَجَهُمْ مِنْهَا ۚ وَكَانُوا فِيهَا ۚ

Sûrenin otuzyedinci âyetinde bulunan وَأَذِّنْ لِلْعَذَابِ lafzını Ebû Amr, Hişâm, Hamza, Kisâî ve Halef İdgâm yaparak وَأَذِّنْ şeklinde okumuşlardır. 470 Âyetin ilerleyen kısımlarında tespit edilen وَجَاءَ عَذَابُهُمْ lafzını Hamza, ilk olarak hemzeyi زَا harfine dönüştürüp lafzı يِ halis bir وَجَاءَ عَذَابُهُمْ şeklinde okumuştur. İkinci olarak ise lafzı tahkîk okuyarak vakf yapmıştır. Bununla beraber Hamza her iki okuyuşta ikinci hemzeyi med ve kasr ile beraber teshîl ile okumuştur. 471

مَكَانًا ۚ وَجَاءَ عَذَابُهُمْ ۖ فَخَضِعُوا لَهُمْ ۖ وَأَخْرَجَهُمْ مِنْهَا ۚ وَكَانُوا فِيهَا ۚ
 472 مَقْدَرًا

Sûredeki tespit edilen bir diğer lafız otuzsekizinci âyetteki نَالَا lafzıdır. نَالَا lafzını Nâfi medd-i muttasıl yaparak tul ve tavassut ile نَالَا şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise نَالَا şeklinde tahkîk okumuşlardır. 473

474 مَكَانًا ۚ وَجَاءَ عَذَابُهُمْ ۖ فَخَضِعُوا لَهُمْ ۖ وَأَخْرَجَهُمْ مِنْهَا ۚ وَكَانُوا فِيهَا ۚ

Sûrenin kırkinci âyetindeki altı çizili تَاخَمَ lafzını ise Âsım 475 ve Hasan dışındakiler تَاخَمَ şeklinde okumuşlardır. 476 Aynı âyetin içinde bulunan bir diğer lafız ise نَالَا lafzıdır ve bu lafzı Nâfi medd-i muttasıl yaparak نَالَا şeklinde okumuştur. Ezrak ise bedelin üç türlüğü ile yani tul, tavassut ve kasr ile okumuştur. 477 Âyetin devam eden kısmında görülen bir diğer lafız ise شَدَّ lafzıdır. شَدَّ ve sükun ile beraber nakil, ravm ve ikisi ile beraber İdgâm yaparak Hamza vakf yapmıştır. Hişâm ise Hamza ile aynı okumakla beraber ondan farklı da okumuştur. Ve nakil hâlinde شَدَّ İdgâm halinde ise شَدَّ şeklinde okumuştur.

469 Ahzâb, 33/37.

470 Dimyâtî, t.y., 455.

471 Hârûf, 2016, 423.

472 Ahzâb, 33/38.

473 Dimyâtî, t.y., 455.; Hârûf, 2016, 423.

474 Ahzâb, 33/40.

475 Dimyâtî, t.y., 455.; Pâlûvî, t.y., 111.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.; Feyizli, 2016, 221.

476 Hârûf, 2016, 422.

477 Hârûf, 2016, 422.

Ezrak'ın medd-i müşba' ve tavassut ile okuduğu tepit edilmiştir. Ezrak'tan faklı olarak Hamza'nın da vasıl hâlinde tavassut okuduğu anlaşılmıştır. Ayrıca İbn-i üzerinde sekt ي Zekvân, Hafs, Hamza ve onlara muhalefet ederek okuyan İdris yaparak okumuşlardır.⁴⁷⁸

⁴⁷⁹ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَذَا أَوَّلُو كَذِبًا

Sûrenin devam eden kırkbirinci âyetinde bulunan هَذَا lafzını ise Hamza ياء med ve kasr ile beraber hem tahkîk hem de teshîl okumuştur.⁴⁸⁰ Bir sonraki لَآئِن lafzına bakıldığında Hamza burada hem tahkîk hem de teshîl okuyarak vakf ما yapmıştır.

⁴⁸¹ وَيَسْمَعُونَ كُرْقَرًا أَصْلًا

Daha sonra gelen kırkikinci eyetin sonundaki وَيَصْلًا kelimesinde de Hamza bir önceki lafızdaki gibi tahkîk ve teshîl okuyarak vakf yapmıştır.⁴⁸²

⁴⁸³ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَى كَفَنٍ مَلَائِكَةُ رَجُلٍ كَرِيمٍ ظَلَمْتَ إِلَيْنَا يُرْوَى كُنْ لَا مَوْءِنَ بِيْرَحْمِيَا

Kırküçüncü âyetteki مَلَائِكَةُ lafzına gelince Hamza burada da yine tahkîk و ve teshîl okuyarak vakf yapmıştır⁴⁸⁴

⁴⁸⁵ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَذَا أَوَّلُو كَذِبًا

Sûrenin kırkbeşinci âyetinde bakıldığında نَالِي lafzı ile karşılaşılmaktadır. Bu lafızdaki iki kelime beraber düşünüldüğünde Nâfi birinci hemzeyi merfu, ikincisini meksur yaparak bir araya getirmiş, ikinci hemzeyi de نَالِي teshîl ile şeklinde okumuştur⁴⁸⁶ Bunun dışında Nâfi bir de hemzeyi halis

⁴⁷⁸ Hârûf, 2016, 422.

⁴⁷⁹ Ahzâb, 33/41.

⁴⁸⁰ Dimyâtî, t.y., 455.; Hârûf, 2016, 422.

⁴⁸¹ Ahzâb, 33/42.

⁴⁸² Hârûf, 2016, 422.

⁴⁸³ Ahzâb, 33/43.

⁴⁸⁴ Hârûf, 2016, 422.

⁴⁸⁵ Ahzâb, 33/45.

⁴⁸⁶ Dimyâtî, t.y., 455.

harfine dönüştürerek ”و“ bir وَيَبْلُؤُونَ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise نَالَا⁴⁸⁷ şeklinde tahkîk okumuşlardır

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا دَخَلْتُمُ الْمَوْتَ تَابَتْ أَمْطُ الْقَتْمُ هُوَ مَنْ قِيلَ أَنْ تَمْسُحُونَ فَمَا أَكْمَ عَلَيْهِمْ وَرَدَّةً
تَعْنِدُهُمْ وَأَمَّا تَعْمُونَ وَيُودَعُونَ سِرَّ حَاجِبًا لَدَى

Kırkdokuzuncu âyete gelindiğinde ise مَسْهُونٌ lafzı ile karşılaşılmaktadır. Bu lafzı Hamza, Kisaî Halef⁴⁸⁹ ve A'meş سَامُهُونٌ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise مَسْهُونٌ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁴⁹⁰ Ya'kub aynı âyette bulunan مَسْهُونٌ lafzındaki ه harfini ötreli okumasının yanında aynı lafızda ha-i sekt ۛ ile de vakf yapmıştır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk yani مَسْهُونٌ okumuşlardır.⁴⁹¹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا دَخَلْتُمُ الْمَوْتَ تَابَتْ أَمْطُ الْقَتْمُ هُوَ مَنْ قِيلَ أَنْ تَمْسُحُونَ فَمَا أَكْمَ عَلَيْهِمْ وَرَدَّةً
تَعْنِدُهُمْ وَأَمَّا تَعْمُونَ وَيُودَعُونَ سِرَّ حَاجِبًا لَدَى
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا دَخَلْتُمُ الْمَوْتَ تَابَتْ أَمْطُ الْقَتْمُ هُوَ مَنْ قِيلَ أَنْ تَمْسُحُونَ فَمَا أَكْمَ عَلَيْهِمْ وَرَدَّةً
تَعْنِدُهُمْ وَأَمَّا تَعْمُونَ وَيُودَعُونَ سِرَّ حَاجِبًا لَدَى

Sûrenin ellinci âyetindeki نَالَا lafzını ise Kâlûn vasıl hâlinde cumhur gibi ya harfini şeddeli okuyarak نَالَا şeklinde okumuştur.⁴⁹³ Kâlûn için bir diğer vecih ise نَالَا kelimesinde vakf hâlinde hemzeyi teshîl ile okuyarak vakfetmesidir. kelimesindedir. Kâlûn için bir diğer ihtilaf noktası da gelecek kısımdaki Verş burada iki tarikinde her iki hâlde de hemze ile okumuştur. İki kesreli hemze bir araya geldiğinden Verş burada ikinci hemzeyi teshîl ile okumuştur. Ezrak için ise burada hemze, öncesindeki harfin cinsinden bir med harfine dönüşür ki o da harfidir. Bu durumda eğer nun'un harekesi nakil sebebi ile arız ي sakın bir sayılmazsa Ezrak için medd-i müşba' okumak caizdir. Eğer arız olarak sayılırsa o zaman kasr ile okumak caizdir. Bunların hepsi vasıl hâlinde gündeme gelen konulardır. Eğer kelimesinde vakfedilirse medd-i müşba' durumunun iptali نَالَا gündeme gelir.⁴⁹⁴ Aynı âyetin devamındaki نَالَا lafzını Nâfi ikinci hemzeyi نَالَا

⁴⁸⁷ Dimyâtî, t.y., 455.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.; Pâlûvî, t.y., 111.; Hârûf, 2016, 424.

⁴⁸⁸ Ahzâb, 33/49.

⁴⁸⁹ Pâlûvî, t.y., 35.

⁴⁹⁰ Hârûf, 2016, 424.

⁴⁹¹ Hârûf, 2016, 424.

⁴⁹² Ahzâb, 33/50.

⁴⁹³ Dimyâtî, t.y., 455.

⁴⁹⁴ Hârûf, 2016, 424.

fethalı bir vav harfine ibdal ederek ۞ şeklinde okumuştur. Dimyâtî eserinde ۞ ibdali gerçekleştirilen vav harfinin kesralı olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹⁵ Diğer kırâat imamları ise ۞ şeklinde tahkîk okumuşlardır ۞⁴⁹⁶ Yine âyetin devamındaki bir diğer lafız ise ۞ lafzıdır ve Hamza, Ya'kub ve onlarla aynı okuyan A'meş bu ۞ lafzı ۞ şeklinde okumuşlardır. Geri kalan kırâat imamları ise tahkîk ile okumuşlardır.⁴⁹⁷ Bu âyetle ilgi son bir lafız ise ۞ lafzıdır. Hamza burada تكله sekteli ve sektesiz tahkîk ve nakil yaparak okumuştur. Verş ise iki tarikinden birinde nakil yaparak okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü bir şekilde onlarla aynı okuyan İdris hemzeden önceki sakin üzerinde sekte yaparak okumuşlardır.⁴⁹⁸

تُجْرِمُونَ مَنْ دَسَّاهُمْ وَلَوْ أَنَّ يَلِيقَ مَنْ دَسَّاهُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْكُمْ مَنْ عَزَّاهُ تَقَالِيدًا ۞
تَقْرَأُ عَلَيْهِمْ وَلَا يَكُونُ لَكُمْ فِيهِ حَالٌ ۞⁴⁹⁹

Sûrenin gelen âyetindeki bir diğer lafız ise ۞ lafzıdır. İbn-i Kesîr, Ebû Âmr, İbn-i Âmir, Şu'be, Ya'kub⁵⁰⁰ ve A'meş'in dışındaki Kırâat imamları bu lafzı ۞ şeklinde okumuşlardır.⁵⁰¹ Yani "ي" yerine kaim ötreli bir hemze ile okumuşlardır. Eğer bu kelime üzerinde hemzenin sükûnu ile vakf yapılırsa burada Hişâm'ın vechi hariç beş farklı okuyuş ortaya çıkar. bu vecihler şu şekildedir:

- 1- "ي" Hemzenin sukunu sebebi ile vakf hâlinde öncesinin harekesi ile sakin bir harfine ibdali.
- 2- Ötreli bir ya harfine dönüştürülerek okunması. Eğer sakin olarak vakfedilirse bu durum lafız olarak öncesine uygundur.
- 3- Eğer işaret ile okunursa bu durumda ravm ve işmâm yapılabilir.
- 4- Dördüncüsü ise ravm uygulamasıdır ki, hemze ve vav arası bir teshîl ile okunmasıdır.
- 5- arası bir okuyuşla teshîl yapılarak ravm üzere ۞ Beşinci olarak ise hemze ve okunur.

⁴⁹⁵ Dimyâtî, t.y., 455.

⁴⁹⁶ Hârûf, 2016, 424.

⁴⁹⁷ Hârûf, 2016, 424.

⁴⁹⁸ Hârûf, 2016, 424.

⁴⁹⁹ Ahzâb, 33/51.

⁵⁰⁰ Dimyâtî, t.y., 455.

⁵⁰¹ Pâlûvî, t.y., 111.

نمىۋەرىيەدە ئېيتىلغان شەكىلدە ئوقۇنىپتۇر. فاركلى ٲولاراك Hamza İdğām ile نىۋەرىيەدە ئېيتىلغان شەكىلدە ئوقۇنىپتۇر.⁵¹⁸

519 إِنْ تَبَدَّدْ أَوْ يَنْتَأَلَوْا تُحْفَمُوا بِإِنْ **❖** كَانَ أَيْ كَلَّ شَيْءٌ عَالِمِيَا

Sûrenin ellidördüncü âyetindeki **لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ** lafzını Ezrak, med ve tavassut ile okumuştur. Vasıl hâlinde Hamza da hulflü olarak tavassut ile okumuştur. Hamza aynı zamanda vakf hâlinde nakil ve idğâm ile vakf yapmıştır. Hamza, nakil durumunda **لَا إِلٰهَ** idğâm durumunda ise **لَا إِلٰهَ** şeklinde okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs **لَا إِلٰهَ** Hamza ve onlara muhalefet ederek İdris ya üzerinde sekt yaparak okumuşlardır.⁵²⁰

⁵²¹سَيُطَهَّرُونَ لَا مِمَّا كَتَبَ يُطَهَّرُونَ وَتَأْتِيهِمْ أَنْ يَكُونُوا عِلَىٰ شَيْءٍ مُّشْهَدِينَ

Doksanbeşinci âyetteki ile beraber bu âyetteki يٰۤاَيُّهَا لَفْزİNİ Ya'kup ميٰۤاَيُّهَا şeklinde okumuştur. Ya'kup burada ve buna benzer yerlerde ha-i sekt ile hulflü olarak vakf yapmıştır. Diğer kırâat imamları ise يٰۤاَيُّهَا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵²² Aynı âyetin devamında gelen يٰۤاَيُّهَا لَفْZİNİ Kâlûn ve Bezzî ا birinci hemzeyi hem kasr hem de med hâlinde teshîl ile okumuşlardır. Verş, Kunbûl, Ca'fer ve Ruveys ikinci hemzeyi de teshîl ile okumuşlardır.⁵²³ Ayrıca ilk harfine ibdali ile Verş ve Kunbûl okumuşlardır. Med ve "ي" hemzenin sakin bir Kasr ile beraber birinci hemzenin hazfîyle de Dûrî okumuştur.⁵²⁴ Verş için ikinci bir tarik olarak, Ebû Amr ve Ruveys ikinci hemzeyi teshîl ile okumuşlardır. Ezrak "ي" ictima-i sakineynden dolayı meddi müşba' ile beraber hemzeyi sakin bir harfine dönüştürerek okumuştur. Kunbul, Ezrak ile aynı okumuştur. Kunbul çin bu üçüncü vecih ise med ve kasr ile beraber birinci hemzenin iskâtıdır. Bununla beraber Ebû Amr, ve Ruveys onun ikinci vechiyle okumuşlardır. İbn-i Muhaysın Bezzî ile aynı okumuştur. Yezidî ise Ebû Amr ile aynı şekilde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise يٰۤاَيُّهَا لَفْZİNİ şeklinde tahkîk okumuşlardır⁵²⁵ Âyetin devam

⁵¹⁸ Hârûf, 2016, 425.

⁵¹⁹ Ahzâb, 33/54.

⁵²⁰ Hârûf, 2016, 414.

⁵²¹ Ahzâb, 33/55, 95.

⁵²² Hârûf, 2016, 425.

⁵²³ Dimyâtî, t.y., 455.

⁵²⁴ Dimyâtî, t.y., 455. Pâlûvî, t.y., 46.

⁵²⁵ Pâlûvî, t.y., 46.; Hârûf, 2016, 426.

eden kısmında بِعَاقِبَتِهِمْ لَافZİNİ Nâfi, İbn-i Kesir, Ebû Amr, Ebû Cafer, Ruveys ١
İbn-i Muhaysın ve Yezîdî ikinci hemzeyi halis fethalı bir ya veya ta harfine
dönüştürerek okumuşlardır.⁵²⁶ Diğer kırâat imamları ise بِعَاقِبَتِهِمْ لَافZİNDE ١
tahkîk okumuşlardır. Burada birinci hemzenin tahkîk okunması konusunda ihtilaf
yoktur. Bütün kurra tahkîk okumuştur.⁵²⁷ Sonrasındagelen نَزَلْنَا بِهِنَ لَافZİNİ Hamza و
med ve kasr ile beraber teshîl okuyarak vakf yapmıştır.⁵²⁸ Aynı âyetin yine
devamında مَالِكَاتٍ يَمْلَأْنَ لَافZİNİ Hamza sekteli ve sektesiz tahkîk ile beraber nakil م
yaparak مَالِكَاتٍ يَمْلَأْنَ لَافZİNDE okumuştur. Verş ise iki tarikinden biri ile nakil م
yaparak okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü bir şekilde İdris
hemzeden önceki sakın üzerinde sekte yaparak okumuşlardır.⁵²⁹ Bir diğer lafız ise
شِدِّيقُ لَافZIDIR. Bu lafız Ezrak medd-i lin ve medd-i linin tavassut vechi ile
okumuştur. Tavassut vechi vasıl hâlinde Hamza'dan gelmiştir. Hamza ve Hişâm
nakil yaparak vakf yapmışlardır. Yani hemzenin harekesini öncesine nakledip
hemzeyi hafzederek شِدِّيقُ LAFZİNDE okumuşlardır. Aynı zamanda ibdal yaparak شِدِّيقُ
LAFZİNDE okumuşlardır. Hamza ve Hişâm her iki okuyuşta da halis bir sükûn (شِدِّيقُ
üzere ve ravm ile vakf yapmışlardır. Vasıl hâlinde İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve
hulflü bir şekilde İdris sekte ile okumuşlardır.⁵³⁰

Sûrenin ellialtıncı âyetindeki **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** lafzını Nâfi medd-i muttasıl yaparak **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵³²

لَسْ لَمْ يَنْتَهَ الْفَاتِقُونَ وَلَئِنْ فُتِّي الْيَوْمَ رَضُوا لَأَمْرُ خُفْ وَلَا يَمْدُ شَيْئًا فَعَرَّيْتُكَ نَهْمًا لَا
يُجْرُؤُكَ فَيَهْلِكُ الْفُلُ لَا

⁵³³ لَمْ يَكُنْ فِيهَا آيَةٌ إِلَّا وَجَدَ نَوْحًا يَصْرِيحًا

Ellidokuz, altmış ve altmışbeşinci âyetlerdeki لَمْ يَكُنْ فِيهَا آيَةٌ لَفZİNDA ف sektesiz olarak tahkîk okunmasıyla beraber Hamza med ve kasr ile birlikte teshîl yaparak vakf yapmıştır.⁵³⁴

لَمْ يَكُنْ فِيهَا آيَةٌ إِلَّا وَجَدَ نَوْحًا يَصْرِيحًا

⁵³⁵ وَلَمْ يَكُنْ فِيهَا آيَةٌ إِلَّا وَجَدَ نَوْحًا يَصْرِيحًا

Altmışaltı ve altmışyedinci âyetlerdeki سَلَامٌ عَلَيْكَ لَفZLARINI Nâfi, İbn-i Âmir, Şu'be, Ebû Ca'fer Hasan ve A'meş Vakf ve vasıl hâlinde nundan sonra elifin sübutu ile okumuştur. Bunun dışında İbn-i Kesir, Hafs, Kisâî, Halef ve İbn-i Muhaysın vakf hâlinde aynı okumakla beraber vasıl hâlinde elifi hazfederek okumuştur. Diğer kırâat imamları ise vakf ve vasıl hâlinde elifi hazfederek okumuşlardır.⁵³⁶ Aynı âyetin devamında gelen سَلَامٌ لَفZINI ise İbn-i Âmir, Ya'kub,⁵³⁷ İbn-i Muhaysın ve Hasan medli yani سَلَامٌ ŞEKLİNDE okumuşlardır. Diğer Kırâat mamları ise سَلَامٌ ŞEKLİNDE tahkîk okumuşlardır.⁵³⁸

⁵³⁹ رَبِّ اِنَّا نَعْبُدُكَ مِنْ لَدُنْكَ

Devam eden altmışsekizinci âyetteki رَبِّ اِنَّا نَعْبُدُكَ لَفZINI Ruveys diğer Kırâat imamlarından farklı olarak رَبِّ ŞEKLİNDE okumuştur. Diğer kırâat imamları ise رَبِّ ŞEKLİNDE tahkîk okumuşlardır.⁵⁴⁰ Âyetin devamındaki رَبِّ لَفZINI Âsım ve hulflü ك olarak Hişâm ve Hasan رَبِّ ŞEKLİNDE okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ve ك ikinci vechiyle Hişâm رَبِّ ŞEKLİNDE okumuşlardır.⁵⁴¹

⁵⁴² رَبِّ اِنَّا نَعْبُدُكَ مِنْ لَدُنْكَ

⁵³³ Ahzâb, 33/59,60,65.

⁵³⁴ Hârûf, 2016, 426.

⁵³⁵ Ahzâb, 33/66,67.

⁵³⁶ Hârûf, 2016, 427.; Feyizli, 2016, 220.

⁵³⁷ Pâlûvî, t.y.,112.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.; Feyizli, 2016,. 221.

⁵³⁸ Dimyâtî, t.y., 455.; Hârûf, 2016, 427.

⁵³⁹ Ahzâb, 33/68.

⁵⁴⁰ Hârûf, 2016, 427.; Feyizli, 2016, 221.

⁵⁴¹ Dimyâtî, t.y., 456.; Pâlûvî, t.y.,112.; Emin Efendi, 1287/1870, 479.; Hârûf, 2016, 427.; Feyizli, 2016, 221.

⁵⁴² Ahzâb, 33/69.

Altmışdokuzuncu âyette bulunan كَلَّا ذُنُوبًا lafzını Hamza tahkîk ve teshîl okuyarak vakf yapmıştır. Ezrak ise tul, tavassut ve kasr şeklinde üç türlü bedel ile okumuştur.⁵⁴³

544 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاكِبُونَ

Yetmişinci âyetteki يَا أَيُّهَا lafzını Hamza med ile beraber hemzeyi tahkîk okuyarak vakf yapmıştır. Med ve kasr ile beraber de teshil okumuştur.⁵⁴⁵

رَأَى عَارِضًا مُّسِيئًا إِذَا تَمَازَا قَالَ أَضَلُّنَا أَمْ لَمْ نَلْجِ لَكَ بِمَعْرُوفٍ أَعْوَجُّنَا أَمْ لَمْ نَكُنْ مِنْكُمْ لَبِئْسَ مَا تَحْكُمُ

Son olarak sûrenin yetmişikinci âyetinde tespit edilen لَبِئْسَ lafzında Hamza nakil ve sekt yaparak vakf yapmıştır. Verş bu lafzı nakil ve hemzeden önceki sakin harf üzerinde sekt yaparak okumuştur. Bu vecih Verş'in ikinci vechidir. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve İdris hulflü bir şekilde okumuşlardır.⁵⁴⁷

2.3.1.3. Sâffât Sûresindeki Kırâat Farklılıkları

Çalışılan Sâffât sûresinde diğer iki sûrede olduğu gibi kırâat farklılığı olan kelimeler tespit edilmiştir. Bu başlık altında taspit edilen farklılıkların neler olduğuna değinilecektir.

548 صَلَواتُ صَافَّاتٍ ذَلَّ لَاجَارَ قَارِ جَوْ فَذَلَّ لَاجَارَ

Sûrenin ilk üç âyetindeki صَافَّاتٍ lafızlarını Ebû Amr, Hamza, Ya'kub ve Sûsî idğam yaparak صَافَّاتٍ şeklinde okumuşlardır.⁵⁴⁹

550 لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِبْ شَيْءًا مِنْ ثَمَرِهِمْ لَا يُؤْتُوا مِنْ ثَمَرِهِمْ شَيْئًا

Altıncı âyette altı çizili olarak ifade edilen لَئِنْ lafzını Şu'be لَئِنْ şeklinde müstetir bir nun ilavesiyle ve tenvinsiz okumuştur.⁵⁵¹ Hafs,

⁵⁴³ Hârûf, 2016, 427.

⁵⁴⁴ Ahzâb, 33/70.

⁵⁴⁵ Hârûf, 2016, 427.

⁵⁴⁶ Ahzâb, 33/72.

⁵⁴⁷ Hârûf, 2016, 427.

⁵⁴⁸ Sâffât, 37/1-3.

⁵⁴⁹ Dimyâtî, t.y., 471.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.; Pâlûvî, t.y., 116.

⁵⁵⁰ Sâffât, 37/6.

Farklılık arzeden bir diğer lafız ise sûrenin onaltıncı âyetinde bulunan **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** lafzıdır. Bu lafzı Nâfi, Kisaî, Ebû Ca'fer ve Ya'kub birinci hemzeyi ا istifham, ikinci hemzeyi de ihbari olarak değerlendirip **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** şeklinde okumuşlardır.⁵⁶⁵ İbn-i Âmir ise birinci hemzeyi ihbari ikincisini de istifham hemzesi olarak değerlendirip lafzı **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** şeklinde okumuştur.⁵⁶⁶ Diğer kırâat imamları **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁵⁶⁷ Ayrıca Kâlûn lafzın birinci kısmındaki ikinci hemzeyi fasıla elifi olarak değerlendirip teshîl yaparak okumuştur. Ebû Amr ise birinci ve ikinci hemzeyi birincisinde fasıla elifi ile ikincisinde ise teshîl ile okumuştur. Cafer ise birinci hemzeyi yine fasıla elifi gibi değerlendirip teshîl yaparak okumuştur. Sadece teshîl yaparak da Verş, İbn-i Kesir ve Ruveys okumuşlardır. Bunun dışında sadece ikinci kısımdaki hemzeyi teshîl yaparak İbn-i Kesir okumuştur. Ebû Amr elif-i fâsıla ile beraber teshîl yaparak okumuştur. Hişâm ise sadece elif ile okumuştur.⁵⁶⁸ Aynı sûredeki **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** lafzını Nâfi م Hafs, Hamza, Kisaî, Halef ve A'meş'in dışında kalan İbn-i Kesîr, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Şu'be, Ca'fer ve Ya'kub şeklinde okumuşlardır م

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ⁵⁶⁹

ا Sûredeki onyedinci âyette geçen **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** lafzını Kâlûn, İbn-i Âmir, ve Ebû Ca'fer **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** şeklinde okumuşlardır.⁵⁷⁰ Esbahânî **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** şeklinde okumakla و beraber hemzenin harekesini bir öncesine naklederek **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** şeklinde okumuştur. İbn-i Muhaysın, Esbahânî'ye bu konuda eşlik ederek aynı şekilde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuştur. Bir diğer Kırâat imamı olan Hamza burada birinci hemzeyi tahkîk bir diğer vechinde de teshîl yaparak okumuştur. İkinci hemzedeki teshîl icrasını med ve kasr yaparak gerçekleştirmiştir.⁵⁷¹

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ⁵⁷²

⁵⁶⁵ Dimyâtî, t.y., 472.; Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.

⁵⁶⁶ Dimyâtî, t.y., 472.; Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.

⁵⁶⁷ Dimyâtî, t.y., 472.; Hârûf, 2016, 446.

⁵⁶⁸ Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.

⁵⁶⁹ Sâffât, 37/17.

⁵⁷⁰ Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 490.; Feyizli, 2016, 226.

⁵⁷¹ Hârûf, 2016, 446.

⁵⁷² Sâffât, 37/18.

Onsekizinci âyette tespit edilen bir diğer lafız ise **عَدَّ** lafızdır ve bu lafız **عَدَّ** **كِسَائٍ**⁵⁷³ ve **عَدَّ** **شَنْبُزِيٍّ** şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamaları ise **عَدَّ** **تَاهَكِّكٍ** okumuşlardır.⁵⁷⁴

575 مَنْ دَنُو؟ فَهَذَا هُوَ الَّذِي صَرَّ طَائِفَةٌ حَكِيمَةٌ

Yirmiüçüncü âyete bakıldığında صوطا kelimesi ile karşılaşılmaktadır. Bu harfiyle س yerine ص kelimeyi Kunbul ve hulflü olarak Ruveyط şeklinde س okumuşlardır. İbn-i Muhaysın ve Şenbuzi ise Kunbul ve Ruveys'e eşlik ederek aynı şeklide ط okumuşlardır. Aynı lafzı Hamza'dan rivâyetle Halef işmâm ile س okumuştur. Yani sad sesi ile ze sesini karıştırarak ze gibi okumuştur. Mutî de Halef gibi işmâm yaparak okumuştur. Diğer kırâat imamları ise ط şeklinde ص tahkîk okumuşlardır. Ayrıca Kunbul için tahkîk ikinci bir okuyuştur.⁵⁷⁶

577 وَقِفْهُمْ أُنْتُمْ مَسْئُولُونَ

Bir başka lafız da **مُسْلُونَ** lafzıdır. Hamza, bu lafızı hemze'nin harekesini öncesine nakledip kendisini de hazfederek **مُسْلُون** şeklinde okuyarak vakf yapmıştır.⁵⁷⁸ harfinde sekte yaparak **س** İbn-i Zekvân ve Hafs ise **مُسْلُون** şeklinde okumuşlardır. Hamza ve İdris ise hem onlar gibi yani **سِ مُسْلُون** lafzındaki harfinde sekte yaparak hem de **مُسْلُون** şeklinde tahkik okumuşlardır.⁵⁷⁹

580 م اَكْمَل تَصَانِيفِ نَو

Sûrenin yirmibeşinci âyetine gelindiğinde لَا تَلْعَنُوا lafzı ile karşılaşılmaktadır. Altı çizili lafzı Ebû Ca'fer, sakineynden dolayı vasıl hâlinde müşba' med yaparak ve Ebû Ca'fer'den farklı bir şekilde تَلْعَنُوا da okuyan لا Bezzî تَلْعَنُوا okumuşlardır.⁵⁸¹ İbn-i Muhaysın vakf hâlinde Bezzî'nin okuduğu gibi okumuştur. Diğer kırâat imamları ise تَلْعَنُوا şeklinde tahkik okumuşlardır لا

⁵⁷³ Dimyâtî, t.y., 472.

⁵⁷⁴ Hârûf, 2016, 446.; Feyizli, 2016, 226.

⁵⁷⁵ Sâffât, 37/23.

⁵⁷⁶ Hârûf, 2016, 446.; Feyizli, 2016, 143.

⁵⁷⁷ Sâffât, 37/24.

⁵⁷⁸ Dimyâtî, t.y., 472.; Pâlûvî, t.y., 82.

⁵⁷⁹ Hârûf, 2016, 446.

⁵⁸⁰ Sâffât, 37/25.

⁵⁸¹ Dimyâtî, t.y., 472.; Feyizli, 2016, 226.

Tahkîk okuyuş Bezzî için ikinci bir vecihtir. Ayrıca bütün kırâat imaları bu ت lafızdan başlamak istediklerinde veya bu lafızdan geriden almak istediklerinde harfini şeddesiz olarak okumak sûretiyle ibtida etmişlerdir.⁵⁸²

⁵⁸³ وَأَقِيلْ عَنْهُمْ عِلَابَ الْغِيَاثِ

Bir diğer lafız ise sûrenin yirmiyedinci âyetindeki لافزıdır. Mezkur ل lafızda Hamza med ve kasr okuyarak teshîl ile vakf yapmıştır.⁵⁸⁴

⁵⁸⁵ وَأَقِيلْ عَنْهُمْ عِلَابَ الْغِيَاثِ

Otuzbeşinci âyette bulunan ل lafzını Hişâm, Kisaî, Ruveys, Hasan ve Şenbûzî esreli⁵⁸⁶ Burada yapılan işmâm uygulaması harekenin harekeye karıştırılması şeklindedir. Hişâm, Kisaî ve Ruveys bu gibi yerlerde işmâm yapmışlardır.⁵⁸⁷ Diğer kırâat imamları ise aynı lafzı halis bir kesra ile ل şeklinde tahkîk okumuşlardır⁵⁸⁸

⁵⁸⁹ وَيَقُولُونَ نَحْنُ الْمُسْلِمُونَ

أ Hemen akabindeki âyette bulunan ل lafzını Kâlûn, Ebû Amr ve Ebû Ca'fer idhal yaparak şeklinde teshîlli okumuşlardır. Verş, İbn-i Kesir ve Ruveys idhal olmaksızın ikinci hemzeyi teshîl yaparak okumuşlardır. Hişâm idhal ve adem-i idhal yaparak tahkîk okumuştur.⁵⁹⁰ Yezîdî ve Ebû Amr bu okuyuşlarında olanlara eşlik ederek aynı şekilde okumuşlardır. İbn-i Muhaysın ise İbn-i Kesir ve onun gibi okuyanlara uymuş ve aynı şekilde okumuştur. Diğer أ kırâat imaları ise adem-i idhal ile ل şeklinde tahkîk okumuşlardır. Hamza ise أ tahkîk ve teshîl yaparak vakf yapmıştır.⁵⁹¹

⁵⁸² Hârûf, 2016, 447.

⁵⁸³ Sâffât, 37/27.

⁵⁸⁴ Hârûf, 2016, 447.

⁵⁸⁵ Sâffât, 37/35.

⁵⁸⁶ Dimyâtî, t.y., 472.

⁵⁸⁷ Temel, 2013, 80.

⁵⁸⁸ Hârûf, 2016, 447.

⁵⁸⁹ Sâffât, 37/63.

⁵⁹⁰ Dimyâtî, t.y., 472.

⁵⁹¹ Hârûf, 2016, 447.

592 لَا أَعْرِضُ عَنْهَا وَلَا أَفْصَحُ

Sûrenin kırkınıcı âyetindeki لَا أَفْصَحُ lafzını Nâfi, Âsım, Hamza, Kisaî, Ebû Ca'fer, Halef ve A'meş لَا أَفْصَحُ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise لَا أَفْصَحُ şeklinde okumuşlardır ⁵⁹³ Yakup ise لَا أَفْصَحُ şeklinde he-i sekt ile vakf yapmıştır. ⁵⁹⁴

595 وَيُطْفِئُ عَنْ يَمِينِهِ كَيْسًا وَمِنْ

Kırkbeşinci âyetteki وَيُطْفِئُ lafzını ise Hamza, Ya'kub ve A'meş وَيُطْفِئُ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları وَيُطْفِئُ şeklinde tahkîk okumuşlardır. ⁵⁹⁶ Aynı âyetin devamında gelen bir diğer lafız ise كَيْسًا lafzıdır. Kırâat imamlarından hulflü olarak Ebû Amr, Ebû Amr ile aynı şekilde okuyan Yezîdî, Ebû Ca'fer ⁵⁹⁷ ve vakf hâlinde Hamza كَيْسًا şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise كَيْسًا şeklinde tahkîk okumuştur ⁵⁹⁸

599 لَا يَفْصَحُ وَلَا يَفْصَحُ وَلَا يَفْصَحُ وَلَا يَفْصَحُ

Kırâat farklılığı tespit edilen bir diğer lafız sûrenin kırkyedinci âyetindeki لَا يَفْصَحُ lafzıdır. Bu lafzı Hamza, Kisaî, Halef ⁶⁰⁰ ve Ameş لَا يَفْصَحُ Ebû İshak لَا يَفْصَحُ şeklinde okumuşlardır. ⁶⁰¹ Diğer kırâat imamları ise لَا يَفْصَحُ şeklinde tahkîk okumuşlardır. ⁶⁰²

603 كَانَ يَنْصُرُ مَكْنُ

Bir diğer âyette bulunan كَانَ يَنْصُرُ lafzını Esbehânî teshîl yaparak okumuştur. Hamza, tahkîk okuyuşunun yanında vakf hâlinde teshîl okumuştur. Diğerleri hem

⁵⁹² Sâffât, 37/40.

⁵⁹³ Dimyâtî, t.y., 473.

⁵⁹⁴ Hârûf, 2016, 447.; Feyizli, 2016, 226.

⁵⁹⁵ Sâffât, 37/45.

⁵⁹⁶ Hârûf, 2016, 447.

⁵⁹⁷ Dimyâtî, t.y., 473.

⁵⁹⁸ Hârûf, 2016, 447.

⁵⁹⁹ Sâffât, 37/47.

⁶⁰⁰ Feyizli, 2016, 226.

⁶⁰¹ Pâlûvî, t.y., 112.; Emin Efendi, 1287/1870, 491.; Hârûf, 2016, 447.

⁶⁰² Dimyâtî, t.y., 472.

⁶⁰³ Sâffât, 37/49.

teshîl hem de tahkîk okumuşlardır. Ya'kub ise burada şeklinde ha-i sekt ile ك okumuştur.⁶⁰⁴

 ⁶⁰⁵

Sûrenin elliikinci âyetinde tespit edilen bir diğer lafız ise lafzıdır. Malum lafzı Kâlûn, Ebû Amr ve Ebû Ca'fer idhal ile beraber şeklinde teshîlli ك okumuşlardır. İdhal olmaksızın ikinci hemzeyi Verş, İbn-i Kesir ve Ruveys teshîl okumuşlardır. Hişâm idhal ve adem-i idhal yaparak şeklinde tahkîk okumuştur. Yezîdî, Ebû Amr ile aynı okumuştur. İbn-i Muahaysın ise bu konuda İbn-i Kesir'e eşlik etmiştir. Diğer Kırâat imaları adem-i idhal ile şeklinde ت tahkîk okumuşlardır. Hamza ise tahkîk ve teshîl yaparak vakf yapmıştır.⁶⁰⁶

 ⁶⁰⁷

Devam eden âyetteki lafzı ile ilgili evvelce bilgi verilmişti. Tekrar mahiyetinde olmasıyla beraber bu sûrede de olması nedeniyle bu lafızla ilgili bilgiler tekrar edilmiştir. Malum lafzı Kâlûn ve Ebû Amr birinci hemzeden sonra bir elif koyup ikinci hemzeyi teshîl ile okumuştur. Verş, İbn-i Kesîr ve Ruveys ise sadece teshîl ile okumuştur. Nâfî, Kisaî ve Ya'kub birinci hemzeyi teshîl ikinci hemzeyi de ihbarî kabul edip okumuşlardır.⁶⁰⁸ İbn-i Kesîr ise ikinci hemzeyi teshîl ile okumuştur. Teshîl ile beraber fasıla elifi ile Ebû Amr ve Ca'fer okumuşlardır. İbn-i Âmir ve Ebû Ca'fer birinci hemzeyi ihbarî ikinci hemzeyi ise istifham hemzesi olarak kabul edip okumuşlardır.⁶⁰⁹ Hişâm ikinci kısımdaki hemzeyi teshîl okumamakla beraber fasıla elifi koyarak okumuştur. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.⁶¹⁰ Bir başka kelime ise sûrenin aynı âyetinde bulunan kelimesidir. Bu lafzı da Nâfî, Hafs, Hamza, Kisaî, Halef

⁶⁰⁴ Hârûf, 2016, 447.

⁶⁰⁵ Sâffât, 37/52.

⁶⁰⁶ Hârûf, 2016, 446.

⁶⁰⁷ Sâffât, 37/53.

⁶⁰⁸ Dimyâtî, t.y., 473.

⁶⁰⁹ Dimyâtî, t.y., 473.

⁶¹⁰ Dimyâtî, t.y., 473. Pâlûvî, t.y., 76.; Hârûf, 2016, 447.

uygulamasını taklîl şeklinde yaparak vakf yapıp aynı zamanda hazifli olarak ُ سُو şeklinde de okumuştur.⁶²⁰

621 فَاتَّخِذُوا لَكُمْ مِثْلَ مَا لَهُمْ وَأَطِيعُوا

Altmışaltıncı âyete gelindiğinde ise ُ مِلَان lafzı, kırâatinde farklılık olan bir ُ ف diğer lafızdır. Ebû Ca‘fer bu lafzı ُ مِلَان şeklinde okumuştur. Hamza vakf hâlinde ُ ف teshîl, hemzenin ya harfine ibdali ve lam’ın ötreli okunması ile beraber hazif yaparak ُ مِلَان şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise ُ مِلَان şeklinde ُ ف tahkîk okumuşlardır.⁶²²

623 وَالْقَدِيرُ الْمُفْعِلُ الْغَنِيُّ

Bir başka lafız da sûrenin yetmişikinci âyetinde tespit edilen ُ ف lafzıdır ki ُ ف Ya‘kub bu lafzı ُ ف şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise ُ ف şeklinde ُ ف tahkîk okumuşlardır.⁶²⁴

625 وَلَا تَلْمِزْهُ عَمَلًا

Yetmişdördüncü âyetteki ُ مِلَان kelimesini Nâfi, Âsım, Hamza, Kisaî ُ لا Ebû Ca‘fer, Halef ve A‘meş ُ مِلَان şeklinde tahkîk okumuşlardır. Diğer kırâat ُ لا imamları ise ُ مِلَان şeklinde okumuşlardır. Yakup ُ مِلَان şeklinde he-i sekt ُ لا yaparak vakf yapmıştır.⁶²⁶

627 وَالْقَدِيرُ الْمُفْعِلُ الْغَنِيُّ

Hemen akabindeki âyette de ُ مِلَان lafzı farklı okunan lafızlardan biridir ُ ملا Zira Ya‘kub burada hulflü olarak ُ ملا جِي شُو şeklinde ha-i sekt okuyarak vakf yapmıştır. Diğer kırâat imamları ise ُ مِلَان şeklinde okumak Sûretiyle vakf ُ ملا yapmışlardır.⁶²⁸

⁶²⁰ Dimyâtî, t.y., 473.; Feyizli, 2016, 226.; Hârûf, 2016, 448.

⁶²¹ Sâffât, 37/67.

⁶²² Dimyâtî, t.y., 473.; Hârûf, 2016, 448.

⁶²³ Sâffât, 37/72.

⁶²⁴ Hârûf, 2016, 448.

⁶²⁵ Sâffât, 37/74.

⁶²⁶ Hârûf, 2016, 448.; Feyizli, 2016, 226.

⁶²⁷ Sâffât, 37/75.

⁶²⁸ Hârûf, 2016, 448.

Kırâat farklılığı olan bir diğer kelime ise sûrenin yetmişsekizinci âyetindeki لَا يَخْرُجُ kelimesidir. Bu lafzı Hamza nakil yaparak لَا يَخْرُجُ şeklinde ve aynı zamanda sekte ile beraber tahkîk de okumuştur. Verş de aynı zamanda nakil yaparak okumuştur. Fakat bu okuyuş Verş için iki tarikinden biridir. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza ve hulflü olarak İdris hemzeden önceki sakin üzerinde sekt yaparak لَا يَخْرُجُ şeklinde okumuştur. Ya'kub da burada لَا يَخْرُجُ şeklinde ha-i sekt yaparak vakf yapmıştır.⁶³⁰

Araştırma esnasında karşılaşılan bir diğer lafız da sûrenin seksenaltıncı âyetindeki أَنْفَكَ lafzıdır. Bu lafzı Kâlûn, Ebû Amr ve Ebû Ca'fer idhal ile beraber أَنْفَكَ lafzının ikinci hemzesini teshîl yaparak okumuşlardır. Verş, İbn-i Kesir ve Ruveys idhal olmaksızın ikinci hemzeyi teshîl yaparak okumuşlardır. Hişâm idhal ve adem-i idhal yaparak أَنْفَكَ şeklinde tahkîk okumuştur. Ebû Amr, Yezîdî onlarla أَنْفَكَ aynı şekilde okumuşlardır. İbn-i Muahaysın ise İbn-i Kesir ile aynı okumuştur. Diğer kırâat imaları ise adem-i idhal ile tahkîk okumuşlardır. Hamza da tahkîk ve teshîl yaparak vakf yapmıştır.⁶³²

Doksanüçüncü âyetteki فَوَعَا lafzını daha önce ifade edildiği gibi Hamza فَوَعَا Ya'kub ve A'meş فَوَعَا şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise فَوَعَا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶³⁴

Devam eden âyetteki فَاتَّخَذُوا lafzını Hamza ve ona muvafakat eden A'meş فَاتَّخَذُوا Diğer kırâat imamları ise فَاتَّخَذُوا şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶³⁶

⁶²⁹ Sâffât, 37/78.

⁶³⁰ Hârûf, 2016, 449.

⁶³¹ Sâffât, 37/86.

⁶³² Hârûf, 2016, 447.

⁶³³ Sâffât, 37/93.

⁶³⁴ Hârûf, 2016, 449.

⁶³⁵ Sâffât, 37/94.

Doksandokuzuncu âyetteki يَا هَابِلُ lafzını Ya'kub her iki hâlde (vakf ve vasil hallerinde) يَا هَابِلُ şeklinde okumuştur. Vasil hâlinde ise Hasan Ya'kub ile aynı okumuştur. Diğer kırâat imamları ise يَا هَابِلُ şeklinde tahkîk okumuştur.⁶³⁸

فَلَمَّا بَلَغَ الْغُرُوبَ سَأَلَ مَعْشَرُ النَّاسِ تِلْكَ الْأَيَّاتَ فَتَنَزَّلُ الْأَنبِيَاءُ مُخْتَلِفًا ذَاتَ آيَاتٍ فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

Yüzikinci âyetteki bir başka lafız ise فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ lafzıdır ve bu lafzı Hafs hariç Diğer kırâat imamları فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ şeklinde okumuşlardır.⁶⁴⁰ Aynı âyetteki bir diğer lafız ise فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ lafızlarıdır. Malum lafızları Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca'fer, İbn-i Muhaysın ve Yezîdî فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ şeklinde okumuşlardır.⁶⁴¹ Ayrıca Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca'fer okurken فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ kısmında Verş taklil, Ebû Amr, Hamza, Kisâî ve Halef de imale yaparak okumuşlardır.⁶⁴² İkinci kısma gelindiğinde ise Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Ebû Ca'fer okurken âyetin devamında gelen فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ kelimesini de Verş taklil, Ebû Amr imale yaparak فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ şeklinde okumuşlardır. Hamza, Kisaî ve Halef de bu kısmı فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ şekline okumuştur.⁶⁴³ Diğer kırâat imamları ise فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁴⁴ Yine aynı âyetin devamındaki فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ lafzını Hamza, Kisâî harfini de kesreli olarak okumuşlardır. Diğer Halef ve A'meş kırâat imamları ise فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ harfinin fethali şeklinde tahkîk okumuşlardır okunduğu durumda Ebû Amr ve hulflü bir şekilde İbn-i Zekvân imale, Ezrak ise taklil yaparak okumuşlardır.⁶⁴⁵ Yine aynı âyetin devamındaki lafzı İbn-i Âmir ve Ebû Ca'fer فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ şeklinde, Diğer kırâat imamları ise فَسَاءَ مَا يَكُونُ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْآيَاتِ şeklinde tahkîk

⁶³⁶ Dimyâtî, t.y., 473.; Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 491.; Hârûf, 2016, 449.; Feyizli, 2016, 227.

⁶³⁷ Sâffât, 37/99.

⁶³⁸ Dimyâtî, t.y., 473.; Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 491.; Hârûf, 2016, 449.; Feyizli, 2016, 227.

⁶³⁹ Sâffât, 37/102.

⁶⁴⁰ Dimyâtî, t.y., 473.; Pâlûvî, t.y., 116.; Emin Efendi, 1287/1870, 491.; Hârûf, 2016, 449.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁴¹ Dimyâtî, t.y., 473.

⁶⁴² Pâlûvî, t.y., 25.

⁶⁴³ Pâlûvî, t.y., 116.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁴⁴ Hârûf, 2016, 449.

⁶⁴⁵ Dimyâtî, t.y., 474.

okumuşlardır.⁶⁴⁶ İbn-i Kesîr, İbn-i Âmir Ebû Ca‘fer, Ya’kub ve İbn-i Muhaysîn .okumak Sûretiyle vakf yapmışlardır” “sakin”⁶⁴⁷ Diğerleri ise “sakin” ile vakf yapmışlardır. Hamza aynı lafız üzerinde sektesiz tahkîk okuyarak vakf yapmıştır. Fakat yazıda birleşik olarak kalmaktadır. Aynı zamanda Hamza bu lafzı teshîl ile med ve kasr yaparak da okumuştur.⁶⁴⁸ Yüzikinci âyetin içerisinde bulunan bir diğer lafız ise سَرَّحْنِي lafzıdır. Bu lafzı Nâfi ve Ebû Ca‘fer سَرَّحْنِي şeklinde okumuşlardır.⁶⁴⁹ Diğer kırâat imamları ise سَرَّحْنِي şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁵⁰ Devamında gelen يَا lafzını da Ya’kub hulflü olarak ha-i يَا sekt ile يَا şeklinde okuyarak vakf yapmıştır.⁶⁵¹

فَلَمَّا مَلَكَ⁶⁵²

lafzını elif harfinin hazfî ve lam harfinin şeddesi فَلَمَّا Bir sonraki âyetteki ile مُدِّئِ şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.⁶⁵³

قَدْ قَرَأَ⁶⁵⁴

Yüzbeşinci âyette geçen قَدْ قَرَأَ lafzını Ebû Ca‘fer قَدْ قَرَأَ şeklinde okumuştur.⁶⁵⁵ Esbahânî ise mezkur lafzı Verş’ten nakil yaparak قَدْ قَرَأَ şeklinde okumuştur. Ebû Amr ise hulflü olarak Esbahânî’ye eşlik etmekte olup ayrıca taklil yaparak قَدْ قَرَأَ şeklinde okumuştur.⁶⁵⁶ Bu konuda Verş hulflü olarak Ebû Amr gibi okumuştur. Burada mezkur lafzı Kisâî⁶⁵⁷ Dûrî’si ve Halef⁶⁵⁸ imale ile okumuşlardır.⁶⁵⁹ Ayrıca Yezîdî aynı lafzı Ebû Amr gibi okumuştur. Diğer kırâat

⁶⁴⁶ Dimyâtî, t.y., 474.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁴⁷ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁴⁸ Hârûf, 2016, 449.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁴⁹ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁵⁰ Pâlûvî, t.y., 117.; Emin Efendi, 1287/1870, 491.; Hârûf, 2016, 449.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁵¹ Hârûf, 2016, 449.

⁶⁵² Sâffât, 37/103.

⁶⁵³ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁵⁴ Sâffât, 37/105.

⁶⁵⁵ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁵⁶ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁵⁷ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁵⁸ Emin Efendi, 1287/1870, 492.

⁶⁵⁹ Pâlûvî, t.y., 82.

imamları ise رلأ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Bir başka vecih olarak Hamza ve رلأ harfine, ikinci ”و“ Sûsî vakf hâlinde hemzeyi ilk olarak med harfî olan sakın رلأ harfine idğâm ederek ”ي“ harfine dönüştürüp akabinde gelen ”ي“ olarak da رلأ şeklinde okumuştur.⁶⁶⁰ Yani Esbahânî ve Ebû Ca’fer’in her iki hâlde de okuduğu gibi okumuştur.⁶⁶¹

662 إِنَّ هَذَا هُوَ يَلَا مَدِينِ

Daha önce de geçtiği gibi yüzaltıncı âyetteki لافزını Kâlûn, Ebû Amr كى Kisaî, Ebû Ca’fer, Yezîdî ve Hasan ه şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat كى imamları ise ه şeklinde tahkîk okumuşlardır. Aynı zamanda Ya’kub burada vakf كى hâlinde ha-i sekt yaparak ه şeklinde okumuştur.⁶⁶³ Sûrenin aynı âyetinde geçen لافزında vakf hâlinde Hamza ve Hamza’dan farklı olarak tahkîk de okuyan ل Hişâm için 12 vecih vardır. Bu vecihlerden beş tanesi okunuştur: Med, tavassut ve kasr ile beraber elif’in ibdali ve med ve kasr ile beraber teshîli ile vakf yapmışlardır. Yazılıştta ise 6 vecih vardır. Çünkü hemze burada vav üzerine yazılmış ve ötreli vav harfine dönüştürülmüştür. Sonra da vakf hâlinde sakın kılınmıştır. Dolayısıyla burada tul, tavassut ve kasr olmak üzere üç vecih oluşmaktadır: Bunlarla beraber tul ile işmâm, tavassut ile işmâm ve kasr ile işmâm vecihleri de eklendiğinde 6 vecih ortaya çıkmaktadır. Yedinci vecih ise kasr ile ravm vechidir.⁶⁶⁴

665 وَبَشِّرْهُمُ بِإِسْحَاقَ بْنِ هِشَامَ بْنِ صَلَاحٍ

Yüzonikinci âyetteki لافzını ise Nâfi, hemze ile med ve kasr yaparak ب şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise ب şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁶⁶

667 وَهَذَا مِمَّا صَلَاحُ بْنُ هِشَامَ

⁶⁶⁰ Dimyâtî, t.y., 474.; Pâlûvî, t.y., 117.

⁶⁶¹ Hârûf, 2016, 450.

⁶⁶² Sâffât, 37/106.

⁶⁶³ Hârûf, 2016, 450.

⁶⁶⁴ Dimyâtî, t.y., 474.; Hârûf, 2016, 112.

⁶⁶⁵ Sâffât, 37/112.

⁶⁶⁶ Dimyâtî, t.y., 474.; Hârûf, 2016, 450.

⁶⁶⁷ Sâffât, 37/113.

صلاlafzını Ruveys, ona muhalefetle beraber onun gibi okuyan Kunbûl ve her ikisiyle aynı okuyan İbn-i Muhaysın سلاط şeklinde okumuşlardır. Hallâd'dan farklı ve Hallâd gibi sad'ın işmâmı ile Hamza ve Mudîi okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise ر şeklinde tahkîk okumuşlardır. Bu tahkîk okuyuş صلا Kunbûl ve Hallâd için ikinci vecihtir.⁶⁶⁸

وَنُورِكَ أَلَيْهِمْ فَالْآخِرُونَ

Yüzondokuzuncu âyetteki altı çizli olan نالafzını Ya'kub⁶⁶⁹ ve ona eşlik eden Şenbûzî نال okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise ن şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁷⁰

وَأَن لَّيْسَ لَمَن لَّا مِرْهَلَن

Sûrenin devam eden yûzyirmüçüncü âyetindeki نالafzını İbn-i Âmir و Hişâm'dan farklı da okuyarak نال şeklinde okumuştur. Vasil hâlinde İbn-i و Zekvân da böyle okumuştur. Huflû olarak İbn-i Muhaysın ve Hasan da İbn-i Âmir gibi okumuşlardır.⁶⁷¹ Şâyet نال de vakfedirse fethalı bir hemze ile ibtida edilir و⁶⁷² Diğer kırâat imamları ise نال şeklinde tahkîk okumuşlardır. Buradan eğer و başlanacaksa kesreli bir hemze ile de başlanır. Zira hemze kat'ı hemzesi olarak kabul edilmiştir. Bu vecih bir başka rivâyete istinaden Hişâm için ikinci vecihtir. İbn-i Âmir ve İbn-i Muhaysın için de bu ikinci bir rivâyettir.⁶⁷³

بُكْمُ رَبِّكُمُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

Yûzyirmialttıncı âyette bulunan بُكْمُlafzını Hafs, Hamza, Kisâi الله Ya'kub, Halef, Hasan ve A'meş بُكْمُ şeklinde tahkîk okumuşlardır. Diğer الله kırâat imamları Nafî, İbn-i Kesîr, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Şu'be ve Ca'fer ise بُكْمُ şeklinde okumuşlardır.⁶⁷⁴ Sûre aynı âyetindeki نالafzını Hamza nakil ile نال şeklinde okuyarak vakf yapmıştır. Aynı zamanda Hamza sekte ve tahkîk de نال

⁶⁶⁸ Hârûf, 2016, 450.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁶⁹ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁷⁰ Hârûf, 2016, 450.

⁶⁷¹ Dimyâtî, t.y., 474.

⁶⁷² Dimyâtî, t.y., 474.; Pâlûvî, t.y., 117.

⁶⁷³ Emin Efendi, 1287/1870, 492.; Hârûf, 2016, 450.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁷⁴ Dimyâtî, t.y., 474-475.; Pâlûvî, t.y., 117.; Emin Efendi, 1287/1870, 492.; Feyizli, 2016, 227.; Hârûf, 2016, 450.

okumuştur. Verş ise iki tarikinden biri olan nakil ile okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza, onlardan farklı vechiyle beraber okuyan İdris, hemzeden önceki sakin harfte sekte yaparak okumuşlardır. Ya'kub farklı olarak ha-i sekt okuyarak لَا⁶⁷⁵ şeklinde vakf yapmıştır.

لَا أَعْلَمُ مَا مَقْصُودُهُ

Sûrenin yüzyirmisekizinci âyetindeki لَا lafzını Nâfi, Âsım, Hamza Ma Kisaî, Ebû Ca'fer, Halef ve A'meş لَا şeklinde tahkîk okumuşlardır. Onların Ma dışında kalan Diğer kırâat imamları ise لَا şeklinde okumuşlardır.⁶⁷⁶

سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ دَاوُدَ

Devam eden yüzotuzuncu âyette tespit edilen لَا lafzını Nâfi, İbn-i Âmir, Ya'kub ve Hasan لَا şeklinde okumuşlardır. Bazı kaynaklarda ise لَا “munfasileten” şerhi ilave edilmiştir. Diğer kırâat imamları ise aynı lafzı tahkîk okumuşlardır. Birinci Kırâate göre okunduğunda لَا başka bir kelime kelime olmaktadır. Dolayısıyla iki kelimeyi birbirinden ayırmak caiz olur. لَا kelimesinde ihtiyari veya izdırârî olsun vakfedilebilir. İkinci okuyuşta ise ikisi bir kelime olacağından birini diğerinden ayırmak caiz değildir. Doğru olan, yazılıştan ayrı olsalar bile ikinci kelimenin sonunda vakf yapmaktır.⁶⁷⁷

لَا تَجِدُ يَمَانِيَّ أَهْلًا كَيْمِينَ

Tespit edilen bir diğer kelime sûrenin yüzotuzdördüncü âyetindeki لَا تَجِدُ يَمَانِيَّ أَهْلًا كَيْمِينَ kelimesidir. Bu kelimeyi Hamza sekteli ve sektesiz tahkîk okuyarak و vakf yapmakla beraber nakil ve idgam yaparak da okumuştur. Nakil halinde لَا تَجِدُ يَمَانِيَّ أَهْلًا كَيْمِينَ okumuştur. İdgâm durumunda ise لَا تَجِدُ يَمَانِيَّ أَهْلًا كَيْمِينَ okumuştur. Ya'kub burada hulflü bir şekilde ha-i sekt ile لَا تَجِدُ يَمَانِيَّ أَهْلًا كَيْمِينَ şeklinde okuyarak vakf و yapmıştır.⁶⁷⁸

وَلَا تَقْبَلُوا لَهُنَّ دِينَارًا

⁶⁷⁵ Hârûf, 2016, 450.

⁶⁷⁶ Dimyâtî, t.y., 473; Hârûf, 2016, 451.

⁶⁷⁷ Dimyâtî, t.y., 475.; Pâlûvî, t.y., 117.; Emin Efendi, 1287/1870, 492.; Hârûf, 2016, 451.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁷⁸ Hârûf, 2016, 451.

Daha önce geçtiği üzere yüzkırkikinci âyette de geçen و لَافْزِیْنِ Kalûn و Ebû Amr, Kisâî, Ebû Ca‘fer, Yezîdî ve Hasan و şeklinde okumuşlardır. Diğer و kırâat imamları ise و şeklinde tahkîk okumuşlardır. Ayrıca Ya‘kub burada ha-i و sekt ile و şeklinde okuyarak vakf yapmıştır ⁶⁷⁹ و

وَأَرْهَمْنَا بِهَا يَتِيمًا أَفْكَارًا يُزِيدُ تَوَلَّى

Sûrenin yüz kırkyedinci âyetinde bulunan bir diğer lafız da و لَافْزِیْنِ lafzıdır ! Bu lafzı Ebû Ca‘fer ⁶⁸⁰ ve vakf durumunda Hamza و şeklinde okumuşlardır ! Diğer kırâat imamları ise و لَافْزِیْنِ şeklinde tahkîk okumuşlardır ⁶⁸¹ !

فَأَمَّا أَنْ مَتَّعْنَاهُمْ إِحْرَافًا

Çalışmada belirlenen bir başka lafız da yüz kırksekizinci âyetinde geçen و لَافْزِیْنِ lafzıdır ve bu lafzı Hamza sekteli ve sektesiz olarak و şeklinde tahkîk okumuştur. İbn-i Zekvân, Hafs, Hamza, onlarla aynı okuyan İdris hemzeden önceki sakin üzerinde sekt yaparak okumuşlardır. Verş için bu lafızda medd-i işba’ ile med sıla vardır. Aynı lafzı medd-i işba’ olmaksızın Esbahânî de okumuştur. Ve hulflü olarak Kâlûn, İbn-i Kesîr, Ebû Ca‘fer ve İbn-i Muhaysin aynı şekilde mimin sılası ile bu lafzı okumuşlardır. ⁶⁸²

فَسَاءَ مَا يَحْكُمُونَ لَكُمُ الْفَيْسُ

Sûrenin devamındaki yüz kırkdokuzuncu âyette bulunan و لَافْزِیْنِ lafzını و Ruveys و şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise و şeklinde tahkîk okumuşlardır. ⁶⁸³

وَلَكُمْ فِيهَا كِتَابٌ وَأَنْصَحُكُمْ بِهَا

Bir diğer lafız ise yüzelliiki ve yüzelliüçüncü âyetindeki و لَافْزِیْنِ lafzıdır. Malum lafzı vasıl hâlinde Ebû Ca‘fer ve hulflü olarak Verş و لَافْزِیْنِ şeklinde okumuşlardır. Eğer buradan ibtida edilirse Ca‘fer hemzeyi kesralı okuyarak ibtida etmektedir. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. Verş

⁶⁷⁹ Hârûf, 2016, 451.

⁶⁸⁰ Feyizli, 2016, 227.

⁶⁸¹ Hârûf, 2016, 451.

⁶⁸² Hârûf, 2016, 451.

⁶⁸³ Hârûf, 2016, 451.

için bu ikinci vecihtir. Hamza'nın ikinci vechinde fethalı bir hemze ile başlanır.⁶⁸⁴ Vakf hâlinde Hamza, Kisâî ve Halef imale ile okurken Ezrak ise hulflü olarak taklîl ile okumuştur.⁶⁸⁵ Farklı bir okunuşu olduğu belirlenen bir diğer kelime de aynı âyetteki عَلِيُّ الْيَتِيمِ kelimesidir. Bu kelimeyi Ya'kub başka bir şekilde okumakla beraber ha-i sekt ile عَلِيُّ الْيَتِيمِ şeklinde okumak sûretiyle vakf yapmıştır.⁶⁸⁶

أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

Kırâat farklılığı tespit edilmiş başka bir kelime ise sûrenin ellibeşinci âyetindeki تَذَكَّرُونَ kelimesidir. Bu kelimeyi Hafs, Hamza, Kisâî, Halef ve A'meş ت ذ tahkîk yani⁶⁸⁷ Diğer kırâat imamları ise تَذَكَّرُونَ şeklinde okumuşlardır.⁶⁸⁸

فَأَنذَرْتُكُمْ لِيَوْمِ الْقِيَامِ

Farklı okunuşu olduğu belirlenen bir diğer kelime de yüzelliyedinci âyetteki فَأَنذَرْتُكُمْ kelimesidir. Bu lafzı iki tarikinden biri ile Verş, hem Verş gibi hem de ف Verş'ten farklı olarak okuyan Ebû Amr, Ebû Ca'fer, Vakf hâlinde Hamza فَأَنذَرْتُكُمْ şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise فَأَنذَرْتُكُمْ şeklinde tahkîk okumuşlardır.⁶⁸⁹

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَنَّانُ

Yüzaltmışıncı âyetteki لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ lafzı tespit edilen bir başka lafızdır. Nâfi مَا لَا Ğsım, Hamza, Kisaî, Ebû Ca'fer, Halef ve A'meş مَا لَا Ğ şeklinde tahkîk مَا لَا Ğ bunların dışında kalan diğer kırâat imamları ise مَا لَا Ğ şeklinde okumuşlardır.⁶⁹⁰

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ

⁶⁸⁴ Pâlûvî, t.y., 117.; Emin Efendi, 1287/1870, 492.; Feyizli, 2016, 227.; Hârûf, 2016, 451.

⁶⁸⁵ Dimyâtî, t.y., 475.

⁶⁸⁶ Hârûf, 2016, 451.

⁶⁸⁷ Dimyâtî, t.y., 475.

⁶⁸⁸ Hârûf, 2016, 452.; Feyizli, 2016, 227.

⁶⁸⁹ Hârûf, 2016, 452.

⁶⁹⁰ Hârûf, 2016, 452.; Feyizli, 2016, 227.

Kırâat ilmi, Kur'ân kelimelerini iki ana başlık altında incelemektedir. Bunlardan biri “Usûl”, diğeri de “Ferş” dir. “Ferşü'l-huruf” olarak da ifade edilen Ferş bölümünde kelimelerin harf, hareke, yapı ve i'rap ları ele alınmaktadır. İstilahî olarak da “okunuşlarında hemfikir olunmayan” kısımlar ferşü'l-huruf olarak bildirilmektedir. Çalışmada manaya etki etmesi bakımından Ferş kısmını ilgilendiren alanlar incelenecek ve bunların tefsire etkileri değerlendirilecektir.

2.3.2.1. Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri

Bilindiği üzere İslam bilginleri Kırâat ilminin usul kısmına ait Kırâat farklılıklarının manaya etkisinin olmadığını, fakat ferş kısmının konu edindiği kırâat farklılıklarının ise manaya etki ettiğini belirtmişlerdir. Yani usul kısmının konusu olan izhâr, İdğâm, iklâb, ihfâ, sıla, med, işba', tahkîk, teshîl, ibdal'in her iki kısmı, iskât, nakil, tahfîf, fetih, imâle, taklîl, terkîk, tefhîm, tağlîz, ihtilas, teşdid, teşkil, vakf, sekte, kat', iskân, ravm, işmâm, hazif, yau'l-izafe, yau'z-zâide gibi kâideler kelimenin manasını değiştirecek nitelikte uygulamalar değildir. Yapılan çalışmada bu ilke dikkate alınarak usul farklılıklarına değinmeksizin manaya etki eden kırâat farklılıkları ele alınacaktır. Burada öncelikle kırâat-i aşereye⁶⁹⁴ göre farklı olan kelimeler ele alınıp incelenecek, gerekli hallerde şâz kırâatlere değinilecektir.

بِأَمْرِ اللَّهِ يُدْعَىٰ بِهِ الْإِنسَانُ فَطَنًا فَلَا يَكْفُرُونَ وَلَا يَكْفُرُونَ
فَبِأَنفُسِكُمْ أَنتُمْ مُّشْرِكُونَ ۚ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَٰكِن لَّا يُدْرِكُونَ

“Siz, Allah'ı bırakıp da sade birtakım putlara tapıyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz. Haberiniz olsun, o sizin Allah'tan başka taptıklarınız sizin için bir rızık çıkaramazlar. Onun için rızık Allah'tan isteyin ve ona kulluk edin, ona şükredin. Nihâyetinde O'na döndürüleceksiniz.”⁶⁹⁵

Âyet-i kerîmede geçen **فَبِأَنفُسِكُمْ** lafzını Ya'kub, İbn-i Muhaysın ve Mudiî **فَبِأَنفُسِكُمْ** şeklinde okumuşlardır.⁶⁹⁶ Bu Kırâate göre mana, “sizler ahiret yurduna döneceksiniz.” şeklinde olur. Tahkîk okuyanlara göre âyetin manası “Sizler ahiret yurduna döndürüleceksiniz.” şeklindedir. Yani burada fiil, meçhul muhatap

⁶⁹⁴ Kırâat-i aşere: Mütevatir ve meşhur kıraatlerden oluşan sahîh kıraatler topluluğudur.

⁶⁹⁵ Ankebût, 29/17.

⁶⁹⁶ Muhammed Faht, Haruf, el-Muyessera fi'l-Kırâati'l-Aşri'l- Mütevatirati min Taîik-i Tayyibeti'n-Neşr, Beyrut, 2016, s. 398.

kipinden malum muhatap kipine dönüşmüştür. Dolayısıyla manaya cüzî bir etkisi olmuştur.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ لَعَنَّا لَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Onlar, Allah’ın yaratma işini ilk olarak nasıl yaptığını, sonra onu tekrarladığını görmediler mi? Şüphesiz bunu yapmak Allah’a göre gâyet kolaydır.”⁶⁹⁷

Âyetteki وَالَّذِينَ كَفَرُوا kelimesi Şu’be, Hamza, Kisaî, Halef ve Mudiî tarafından وَالَّذِينَ كَفَرُوا şeklinde okunmuştur. Bu durumda tahkîk okuyuşunda “Görmüyorlar mı وَالَّذِينَ كَفَرُوا şeklinde olan mana “Görmüyor musunuz?” şekline dönüşüyor. Burada dikkatlerin çekilmesine matuf gaip sigadan muhatap sigaya geçiş sözkonusudur.⁶⁹⁸ Ayrıca müfessirler burada muzari sigasının kullanılması hakkında Cenab-ı Hakk’ın yaratmasının sürekliliğini ifade sadedinde bir kullanım olduğu yorumunu yapmışlardır. Yani buradan Allah’ın varlığı ilk başta nasıl halkettiyse ikincide de aynı şekilde hakedeceği anlaşılmıştır. Burada muzari siganın kullanımıyla önce dünyadaki yaratılışın sürekliliği hatırlatılmakta ve akabinde de ahiret hayatının başlangıcındaki ikinci yaratılışın gerçekleşeceği bildirilmektedir, denilmiştir.⁶⁹⁹

وَقَالَ نَمَتَا أَتَيْتُمُونَنَا بِهَذَا كَذِبًا كَبِيرًا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ كَفَرْتُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ

“İbrahim onlara dedi ki: “Sırf aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi (ve çıkar) uğruna Allah’ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi inkâr edip tanımayacak; kiminiz kiminize lanet edecektir. Barınağınız cehennem olacaktır. Yardımcılarınız da olmayacaktır.”⁷⁰⁰

Bu Âyet-i kerîmede faklı okunan kelime هُوَ kelimesidir. Üç farklı okuyuşa sahip olan bu kelimeyi İbn-i Kesir, Ebû Amr, Kisâî, Ruveys ve şaz kabul edilen râvilerden İbn-i Muhaysın ve Yezîdî هُوَ Hafs, Hamza, Râvih ve

⁶⁹⁷ Ankebût, 29/19.

⁶⁹⁸ Ebu Muhammed Abdü’l-Hak b. Galib İbn-i Atiyye, *el Muharramu’l-Vecizi fi Tefsiri’l-Kitâbi’l-Azîz*, thk. Abdusselam Abdüşşafi Muhammed, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1422, c. IV, s. 311.

⁶⁹⁹ Komisyon, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, D.İ.B., Yay., c. IV, s. 263.

⁷⁰⁰ Ankebût, 29/25.

onlara muvafakat eden A'meş مَكْنِيٍّ وَتَكْبِيرُكُمْ Diğer kıraât imamları ise مَ şeklinde okumuşlardır.⁷⁰¹

Burada مَكْنِيٍّ وَتَكْبِيرُكُمْ okuyanlara göre mana “İbrahim onlara dedi ki: “Sırf مَ aranızda dünya hayatına mahsus bir sevgi (ve çıkar) uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz.” şeklinde olmaktadır. مَكْنِيٍّ وَتَكْبِيرُكُمْ okuyanlara göre ise مَ مَكْنِيٍّ mana “aranızda bir sevgidir.” şeklinde olmaktadır. مَكْنِيٍّ okuyanlara göre ise مَ مَكْنِيٍّ mana “Siz Allah'ı bırakıp, bu putları dünya hayatında aranızda bir sevgi edindiniz.” şeklinde olmaktadır.⁷⁰²

وَلَا تُطِيعُوا أَهْلَ الْقُرُونِ أَنْ يَمُوتُوا فَحَسْبُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَائِلُونَ أَمْ لَكُمْ عَلَافٌ

“Lût'u da peygamber olarak gönderdik. Hani o kavmine şöyle demişti: “Gerçekten siz, sizden önce dünyada hiçbir toplumun yapmadığı bir hayâsızlığı işliyorsunuz.”⁷⁰³

Âyette geçen مَكْنِيٍّ kelimesini Nâfi, İbn-i Kesir, İbn-i Âmir, Hafs, Ebû Ca'fer ve İbn-i Muhaysin kesre okumuştur. Bu durumda lafız i'rap açısından bakıldığında haber konumundadır. Diğer kıraât imamları ise istifham hemzesi olarak okumuşlardır. İstifham hemzesi olarak okunan birinci hemzeye dair müfessirler; “Daha sonra ikinci olarak gelen istifhama dikkat çekmek için gelmiş bir hemze” olduğu yorumunu yapmışlardır.⁷⁰⁴ İstifham olarak okuyanlara göre âyetten kastedilenin inkâr olduğu ifade edilmektedir.⁷⁰⁵ مَكْنِيٍّ kelimesini tek hemzeli okuyanlar dikkate alındığında, bu haberin daha evvel geçen bir hayâsızlığı açıklamak üzere gelmiş bir emir olduğu, dolayısıyla buraya ikinci bir hemze getirmenin uygun olmayacağı, getirilirse sonra gelecek emir ile önce varit olan emirler arasındaki bağın kopacağı yorumları yapılmıştır.⁷⁰⁶ Bunun dışında azarlamaya matuf istifham edatı ile okuyanlar da mevcuttur. Bu şekilde okumak, önceki ve sonraki emirlerin müstakil bir ifade olduğunu izhâr etmektedir.

⁷⁰¹ İbn-i Atiyye, 1422, c. IV, 311.

⁷⁰² Çetin, 2012, 277.

⁷⁰³ Ankebût, 29/ 28.

⁷⁰⁴ Nâsirüddîn Ebî Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzi Beydavî, *el-Envâru't-tenzil ve Esrâru't-te'vîl*, Daru'l-Kütüb'l- İlmiyye, Beyrut, c. II, s. 208.

⁷⁰⁵ Beydavî, t.y., c. II, s. 209.

⁷⁰⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b.Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Bürdûnî ve İbrahim Atfîş, Daru'l-Kütübü'l-Mısriyye, Kahire, 1964, c. VII, s. 245.

*“Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha faydalansınlar bakalım! Ama ileride bilecekler.”*⁷¹³

Kâlûn, İbn-i Kesîr, Hamza, Kisaî, Halef, İbn-i Muhaysin ve A'meş bu kelimeyi sükûn ile لَوْ يَمْنَعُوا şeklinde okumuştur. Bu okuyuşa göre mana *“Kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etsinler ve bir süre daha zevk alsınlar bakalım! İleride bilecekler.”* şeklinde olacaktır.⁷¹⁴ Lâm harfini sükûn okuyan kırâatlere göre mananın tehdit içeren bir emir olduğu müfessirlerce belirtilmiştir.⁷¹⁵

Beydavî de aynı şekilde buradaki lâmin tehdit için emir lâmi olduğunu belirtmiştir.⁷¹⁶

لو Sabûnî لَوْ كَلِمَتِهِNIN tehdit vechinde bir emir olduğunu beyan etmiş lo ve mananın *“Vermiş olduğum nimetleri hadi inkâr edin bakalım. Ömrünüzün sonuna kadar bu nimetlerden faydalanın. Fakat sonunda bu yaptıklarınızın sonucunu göreceksiniz.”* Şeklinde anlaşılabilirliğini ifade etmiştir.⁷¹⁷

Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlatılan tefsir çalışmasında âyetin meali verilirken yine emir kullanımı tercih edilmiş ve âyete *“Kendilerine bahşetmiş olduğumuz şeylere karşı nankörlük etsinler, zevk-u sefa sürsünler! Yakında anlayacaklar!”* anlamı verilmiştir.⁷¹⁸

قَالَ اِنَّ هَٰذَا لَاطُوفٌ لَا خَدَّ اَوْ لَاطُوفٌ مِنْ فَيْدٍ اَلْجَنَّةِ اَهْلُهُ لَا مَرَاكِبَ تَعْمَدُ وَلَا يَغْنَبُ

*“İbrahim, "Ama orada Lût var" dedi. Onlar, "Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısı hariç. O geri kalıp helak edilenlerden olacaktır.”*⁷¹⁹

Burada لَوْ olarak nun harfini sakın okuyanlara göre kastedilen mana Lut لُت peygamberin eşinin kâfir olduğunu teyide ve tembihe yöneliktir.⁷²⁰ لُت olarak لُت

⁷¹³ Ankebût, 29/ 66.

⁷¹⁴ Çetin, 2012, 278.

⁷¹⁵ Celalüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammedi'l Mahalli, Celalüddîn Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Suyûtî, *Tefsiru'l-Celaleyn*, Dar-ı İbn-i Kesîr, Beyrut 2005, s. 404.

⁷¹⁶ Beydavî, t.y., c. II, s. 214.

⁷¹⁷ Muhammed Ali es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefasir*, Mektebü'l-Asriyye, yy, 2006, c. II, s. 905.

⁷¹⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Ku'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Ankara 2017, c. IV, s.284.

⁷¹⁹ Ankebût, 29/ 32.

⁷²⁰ İbn-i Atiyye, 1422, c. IV, 311.

okunduğunda meleklerin verdikleri cevapta onların bu konuda bilgi sahibi oldukları hatta Hz. İbrahim’den daha fazla bilgiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. “Ehl” kelimesinden maksat ise Lût ve ona inananların olduğu zikredilmektedir.

وَلَمَّا تَرَ أَفْطُوسَ يَتَخَفَّىٰ فِي مَعْبَدِهِمْ ذَكَرَ أَعُوذًا لَّهُ لَوْلَا آتُونَا وَلَا تَحْزَنْ لَمْ يُجِبْكَ وَلَا هَلَاكَ لَا

مَا نَأْتِيكَ كَتَابًا وَلَا بَأْسًا

“Elçilerimiz kendisine geldiğinde Lût, onlardan dolayı huzursuz oldu ve ne yapacağını şaşırды. Ama onlar "korkma, üzülme!" dediler; "Biz seni ve eşin dışında bütün aileni kurtaracağız; eşin ise geride kalanlar arasında yer alacak.”⁷²¹

Âyet-i kerîmede farklı okunan kelime جُكُو kelimesidir. İbn-i Kesir, Şu’be, Hamza, Kisaî, Ya’kub, Halef, İbn-i Muhaysın ve A’meş bu kelimeyi tahfif yani جُكُو şeklinde okumuşlar, Diğer kırâat imamları ise tahkîk yani جُكُو şeklinde okumuşlardır. Bu tahfif ve teşdit okuyuşun mana üzerinde bir etkisinin olmadığı söylenmiştir.⁷²²

İbn-i Âşûr kelimenin öncesinde gelen “korkma” ve “üzülme” anlamındaki nehiyleri açıklamaya matuf olduğunu ifade etmektedir.⁷²³ Umumdan istisna için getirildiği ifade edilen kelmenin aynı manaya sahip iki farklı okuyuş olduğu söylenebilir.

لَمَّا تَرَ أَفْطُوسَ يَتَخَفَّىٰ فِي مَعْبَدِهِمْ ذَكَرَ أَعُوذًا لَّهُ لَوْلَا آتُونَا وَلَا تَحْزَنْ لَمْ يُجِبْكَ وَلَا هَلَاكَ لَا

“Biz, yoldan çıkmalarının cezası olarak bu memleket halkının üzerine gökten alçaltıcı bir bela indireceğiz!”⁷²⁴

Âyet-i kerîmedeki altı çizili lafzı İbn-i Âmir ve iki okuyuşundan biri ile Âsım⁷²⁵ dışındaki diğer kırâat imamları جُكُو şeklinde okumuşlardır. Bununla beraber sahih kırâat imamlarının dışında olan Ameş’in جُكُو okuduğu nakledilmektedir.⁷²⁶ Farklı olarak İbn-i Âmir ve Âsım جُكُو okumuştur. Manaya etkisi bakımından değerlendirildiğinde kelime tahfif okunuşta if’al babında

⁷²¹ Ankebût, 29/ 33.

⁷²² Semerkandî, 1997, s. 373.

⁷²³ İbn Âşur, 1984, s. 245.

⁷²⁴ Ankebût, 29/ 34.

⁷²⁵ Semerkandî, 1997, yy. c. II, s.632.

⁷²⁶ İbn-i Atiyye, 1422, c. IV, 316.

okunmuşken, teşdit okuyuşta ise tef'îl babında okunduğu görülecektir. Farklı kalıplarda okunmasına rağmen yapılan araştırmalarda bu durumun manaya herhangi bir etkisi tesbit edilememiştir.

مَثَلُ الْإِنْسَانِ إِذَا مَلَكَ تِلْكَ الْأَمْثَالُ لَضَرِبٌ أَفْهَمُ ۚ سَبِّحْ لِلَّهِ مَا يَكُونُ مِنْهُ خَشْيَةً إِنَّهُ يَسْرِعُ الْقَوْلَ وَهُوَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُ ۚ

“Allah’tan başka varlıkların korumasına sığınanların durumu, örümceğin durumuna benzer: Örümcek, (ağını) kendine bir yuva yapar, ama yuvaların en çürüğü de örümceğin yuvasıdır. Keşke bilselerdi!”⁷²⁷

Âyet-i kerîme’deki الْيَتِيمَ kelimesi iki farklı şekilde okunmaktadır. Birincisi “يَتِيمٌ” şeklinde, ikincisi ise “يَتِيمًا” şeklindedir. Âyette Allah’ın dışında “لَا” dost edinenlerin durumu anlatılmıştır. Bu durumu ifade için Allah, örümceğin evini misal vermiştir. Nasıl ki örümceğin evi soğuktan ve sıcaktan örümceği koruyamıyorsa Allah’ın dışındaki edinilen dostlar (putlar veya şeytan) da Allah’ın azabından kendi dostlarını koruyamaz, fayda veremez. Yani Allah kendisinden başka dost edinenlere “Sizin inandıklarınız, bilerseniz en zayıf inançtır, varlıklardır.” demek istiyor.⁷²⁸

Akla şöyle bir soru gelebilir: Acaba kırâat farklılıklarının âyetin manasının kuvvetlendirilmesinde, tahsisinde veya farklı bir şekilde yorumlanmasında tesiri var mıdır? Akla gelen soruya cevap mahiyetinde yapılan araştırmalar sonucunda bu okuyuş farklılığının manaya herhangi bir etkisinin olmadığı söylenilebilir.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ۚ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ ۚ أَلَمْ يَكُنْ لَهُ يَوْمَ الْمَوْءِدِ عَهْدٌ ۖ فَلَا يَكْفُرُ ۚ

“Allah, onların kendisini bırakıp da ne türlü şeylere yalvarıp yakardıklarını şüphesiz bilmektedir. O, azîzdür, hakîmdir.”⁷²⁹

Âyette يَوْمَ الْمَوْءِدِ kelimesini Ebû Amr, Âsım, Ya’kub ve Yezîdî يَوْمَ الْمَوْءِدِ şeklinde okurken diğer kırâat imamları ise “يَوْمَ الْمَوْءِدِ” şeklinde okumuşlardır. “يَوْمَ الْمَوْءِدِ” okunan kırâat vechine göre siga gaipten muhataba dönüşmektedir. Bu “يَوْمَ الْمَوْءِدِ” veçhe göre يَوْمَ الْمَوْءِدِ şeklindeki okuyuşta Kureyş müşrikleri muhatap alınmış ve onlara hitap edilmiştir. Dolayısıyla mana “Ey insanlar! Allah sizin (müşriklerin)

⁷²⁷ Ankebût, 29/ 41.

⁷²⁸ Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Ömer el-Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil fi Meâni’t-Tenzîl*, Darü’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 401.

⁷²⁹ Ankebût, 29/ 42.

Allah'tan gayrı taptığınız şeyleri bilmektedir.” şeklinde olmaktadır. Diğer kırâate göre ise siga gaiptir ve mana “*Ey insanlar! Allah, onların Allah'tan gayrı taptığı şeyleri bilmektedir.*” şeklinde verilmektedir.

وَنُوحٍ okunuşu dikkate alındığında geçmiş ümmetlerden bir haber şeklinde ۞ mana verilmiştir. Allah, o toplulukların içerisinde Allah'tan başkasına kulluk edenleri, dolayısıyla helak olacakları bilmektedir.⁷³⁰

Taberî, tefsirinde bu mananın isabetli olmadığını ifade edip görüşünü şöyle temellendirmektedir: Âyetin önceden yaşamış bir topluluktan haber verdiğini düşünelim. Kur'ân'ın bu âyetinin nazil olduğu dönemde böyle bir topluluk yoktu ve evvelen onlar helak olmuşlardı. Eğer kastedilen ikinci mana doğru olsaydı şeklinde inzal olması gerekirdi. Dolayısıyla ن وعدي اوناك ام لمعدي الله ناي âyetin metninin Taberî'ye göre mana “*Ey Kavim! Allah, kendisinden başka şeylere tapanların halini bilir. Bilin ki taptıklarınız, size fayda da zarar da veremez.*”⁷³¹ şeklinde olmalıdır.

Mekkî ise tefsirinde وَنُوحٍ okunduğunda âyetin manasının “*Allah, sizin تامل kendisinden başka taptıklarınızın hâlini bilir. Onlar size ne fayda ne de zarar verir.*” olabileceğini ifade etmiştir.⁷³²

؛okuyanlara göre kastedilen önceki topluluklar iken ن وعدي Sonuç olarak وَنُوحٍ okuyanlara göre ise kastedilen Kureyşli müşrikler veya Mekkelî kâfirlerdir.⁷³³ Beğavî de Basra ekolünün ve Âsım'ın ن وعدي okuduklarını dolayısıyla bu okuyuşla daha önceki milletlerin kastedildiğini belirtmiştir.⁷³⁴

وَقُلْ أَوْأَ لَايَزِلْ عَلَيْهِ تِلْكَ رَزَقِي قَالُوا لَمْ يَلَأْ لَنَا عَدَدٌ ۖ إِنَّمَا أَتَذْكُرُ بَعْثُكُمْ فِي

⁷³⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Camîu'l-Beyan An Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, thk. Ahmet Muahmmmed Şakir, Müessesetü'r-Risale, 2000, c. XVIII, s. 401.

⁷³¹ Taberî, 2000, 405.

⁷³² Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Taâlib Hammûş b. Muhammed b. Muhtar el-Kaysî, *el-Hidaye ilâ bulûğu'n-nihâye fî'ilmî me'âni'l-kur'ân ve tefsîrihi ve ahkâmihî ve cümelin min fûnûni ulûmih*, thk. Mecmûatü resaili Câmiiyyeti bi kelimetî't-derâsâtî'l-ulye ve el- bahsül ilmî, yy., 2008, c. IX, s. 5630-5631.

⁷³³ Muhammed Senâullah el-Mazharî, *et-Tefsîru'l- Mazharî lisenâillahi'l- Mazhariyyi*, thk. Ğulam Nebiyyi Tusî, Mektebetü'r-Rüşdiyye, Pakistan, h.1412., c. VII, s. 203.

⁷³⁴ Hüseyin b. Mesud b. Muhammed el-Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Abdürrezzâk el Mehdî, Dârü İhyâi't-Türâsî el-Arabi, Beyrut, 1420, c. III, s. 557.

“Onlar hâlâ, “Rabbinden ona bazı mucizeler indirilmeli değil miydi?” diyorlar. De ki: “Mucizeler yalnız Allah’ın katındadır; ben sadece bir uyarıcıyım.”⁷³⁵

Âyet-i Kerîmede geçen **يَا** kelimesi bazı kırâatlerde cemi **يَا** olarak okunurken bazı kırâatlerde ise müfred **يَا** olarak okunmuştur. Âyetteki kırâat farklılıkları müfessirlerin bu lafzı farklı yorumlamalarına neden olmuştur. Cemi kalıbında okuyanlara göre müfessirler **يَا** kelimesinden kastın Hz. Musa’nın asası, Hz. Salih’in develeri ve Hz. İsa’nın sofrası gibi Hz. Peygamber’den (s.a.v.) önceki peygamberlere verilen mucizeler olduğunu ifade etmişlerdir. Müşrikler “İsmi geçen peygamberlerin doğruluğunu tasdik mahiyetinde nasıl mucizeler gelmiş ise Hz Muhammed’e de bunun gibi mucizeler gelmeli değil miydi?” diyerek mucize beklentilerini belirtmişlerdir. Zira müşrikler Kur’ân’ı- Kerim’i beşeri aciz bırakan bir olay olarak görmemekteydi. Kelimenin müfred olarak okunduğu kırâate göre müfessirler âyette geçen **يَا** kelimesine **يَا** müşriklerin mucize beklentisi içerisinde olma hallerini ifade anlamını vermişlerdir.

Sa’lebî âyete senden önceki indirilen peygamberlere verildiği gibi sana da mucizelere verilmeli değil miydi? manasını vermiştir.

Semerkandî’ye göre ise kelimeyi cemi okuyanlara göre **يَا** kelimesinden **يَا** maksat Kur’ân’ın âyetleridir. Müfred okunan kırâate göre ise **يَا** kelimesinden **يَا** maksat Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberliğini tasdik eden bir delildir.⁷³⁶

Aslında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Kur’ân’ı yazmamış olması O’nun peygamberliğine en büyük delildir. Fakat ona inanmayanlar Kur’ân’ı delil kabul etmedikleri için başka bir delil istemektedirler. Dolayısıyla âyete “Onlar hâlâ, “Rabbinden ona bir mucize indirilmeli değil miydi?” diyorlar. şeklinde de mana verilebilmektedir.

لَيَوْمٍ عَشَاهُمْ لَا يَذَرُهَا قَوْمٌ مِّنْهُمْ مِّنْ نَّحْتِ الْأَرْضِ يَوْمَ يَقُولُ قَوْمٌ أَوْ كُنَّا لَكُمْ مُّعَلِّمِينَ

“Azabın kâfirleri üstlerinden ve ayaklarının altından bürüyeceği gün, Allah onlara, “Yaptıklarınızın cezasını tadın” diyecektir.”⁷³⁷

⁷³⁵ Ankebût, 29/ 50.

⁷³⁶ Semerkandî, 1997, s. 402.

⁷³⁷ Ankebût, 29/ 55.

Âyet-i kerîmede geçen **قُلُوبُهُ** ifadesi و iki farklı şekilde tilâvet edilmiştir. Nâfi, Âsım, Kisaî, Halef, ve onlarla aynı okuyan A'meş ile **قُلُوبُهُ** şeklinde و okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise kelimeyi ن harfî ile **قُلُوبُهُ** şeklinde okumuşlardır. Burada fail değiştiği için mana da değişmektedir. **قُلُوبُهُ** okunduğunda azapla görevlendirilenin yani meleklerin fail olduğu, **قُلُوبُهُ** olarak okunduğunda da bu ifadeyle biz emrediyoruz diyerek failin Allah olduğu ifade edilmiştir.⁷³⁸ Aynı şekilde yine bazı kaynaklarda bu konuda failin Allah veya O'nun emriyle bazı meleklerin olduğu beyan edilmiştir.⁷³⁹ Beğavî, failin Allah'ın azapla vazifelendirdiği melekler olduğunu ifade etmektedir.⁷⁴⁰ Ayrıca Allah'tan hikâye eder gibi cemi kalıbıyla nakletme anlamına geldiği de müfessirlerin beyanları arasındadır.⁷⁴¹

قُلُوبُهُ olarak okuyanlara göre fail mülk sahibidir, yani onları azapla görevlendiren Allah'tır.

Burada faille alakalı bir başka yorum ise Ebû Hayyan'dan gelmektedir. ile Ebû Hayyan lafz **قُلُوبُهُ** şeklinde okunduğunda bunun “azamet” manasına geldiğini beyan eder.⁷⁴² Alusî kelimenin **قُلُوبُهُ** şeklinde okunduğunu dolayısıyla و da failin cehennem olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴³

Müfessirlerin yorumlarından anlaşıldığı üzere bu lafızdaki kırâat farklılıkları nedeni ile failin kim olduğu net bilinmemektedir. Sonuç olarak failin Allah, görevli melekler veya cehennem olduğu yönünde üç farklı yorum ortaya çıkmıştır. Failin Allah veya görevli melekler olması durumunda nihaî anlamda failin Allah olduğu sonucuna varılabilir. Zira melekleri vazifelendiren de Allah'tır.

كُلُّ قَلْبٍ مُّذْنَبٌ لِّمَوْلَانِ وَمَوْلَى كُلِّ نَفْسٍ إِلَىٰ نَفْسٍ مُّوَدَّةً

⁷³⁸ Suyutî, 2005, s. 403.

⁷³⁹ Beydavî, t.y., c. II, s. 212.

⁷⁴⁰ Beğavî, 1420, c. III, s. 594.

⁷⁴¹ Semerkandî, 1997, 403.

⁷⁴² Ebû Hafs Ömer b. Ali ed-Dımeşkî İbn-i Adil, *el-Lübab fî Ulûmi'l-Kitab*, thk. Adil Ahmed Abdul Mevcûd ve Ali Muhammed Muavviz, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, c. XV, s. 367.

⁷⁴³ Şahâbeddin Muhammed b. Abdullah el-Hüseyni el-Âlûsî, *Ruhu'l-Meanî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîmi ve Sebi'l-Mesâni*, yy., t.y., c. XV, s. 305.

“Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.”⁷⁴⁴

وَلَا تُدْرِكُهُ الْيَدَانِ kelimesini Ebû Bekir Şu’be رَدَّوْنَ şeklinde okumuştur. Ya’kub ve İbn-i Muhaysin رَدَّوْنَ şeklinde, diğer kırâat imamları ise tahkîk ile okumuşlardır. Bu âyet kırâat farklılıkları bakımından ele alındığında Âsım’ın ilk râvisi Ebû Bekir Şu’benin (ö.190) رَدَّوْهُ vechi karşımıza çıkar. Bu vecihle okunduğunda âyete “ahirette amellerinin karşılığını alacak olanlardan haber verme” manası verilmiştir. رَدَّوْهُ okunan vech’e göre ise “ahirette amellerinin karşılığını alacak olanlara söylenen bir söz, hitap” manası verilmiştir.⁷⁴⁵

وَلَا تُدْرِكُهُ الْيَدَانِ وَلَا يَمْلَأُ أَوْعَانَهُمَا وَلَا حِجَّةَ عَنْ قَدْحٍ مَرْمِيٍّ وَلَا تَنْجِيْلًا لِّلْأَنْهَارِ إِلَّا دَنَ فِيهِ مِنْهَا لَاحِظٌ
لَّعَالَمِ

“İman edip salih amel işleyenler var ya, onları içinden ırmaklar akan ve ebedi kalacakları cennet köşklerine yerleştireceğiz. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir!”⁷⁴⁶

Âyette altı çizili kelimeyi Hamza, Kisâî, Halef ve A’miş رَدَّوْهُ şeklinde okumuşlardır. Bunun dışında Ebû Ca’fer رَدَّوْهُ şeklinde, diğer kırâat imamları ise tahkîk olarak رَدَّوْهُ şeklinde okumuşlardır. Bu okumaların âyetin tefsirine de etkileri olmuştur. Kelime tahkîk ile okunduğunda mana “onları indireceğiz, yerleştireceğiz, iskânını sağlayacağız” şeklinde olur.

Taberîye göre رَدَّوْهُ ile رَدَّوْهُ vechlerinin manaları birbirine yakın olmakla beraber aralarında küçük farklılıklar vardır. رَدَّوْهُ vechinden “bir eve yerleştirme” anlaşılmalıdır. Dolayısıyla kelimeye “kendileri için hazırlanmış olan bir eve yerleştirme, indirme” anlamı verilmiştir. رَدَّوْهُ vechinde ise kelimeye “iman edenlere sağından solundan ırmaklar akan cennetler ve uzun bir süre kalmak için Allah’ın evlerinden bir ev verileceği” şeklinde anlam verilmiştir.⁷⁴⁷ Kelimenin sözlük manasına bakıldığında lafız “oturmak, uzun süre ikamet için yerleşmek, misafirler için hazırlanmış oda veya misafir odası” gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁴⁸ Buna binaen bu âyet-i kerîme “cennette kendileri için hazırlanmış bir eve kalıcı bir şekilde yerleştirme” şeklinde tefsir edilebilir.

⁷⁴⁴ Ankebût, 29/ 57.

⁷⁴⁵ Semerkandî, 1997, 403.

⁷⁴⁶ Ankebût, 29/58.

⁷⁴⁷ Taberî, 2000, 403.

⁷⁴⁸ Mutcalı, ty., 102.

Maturidî bu iki vechê göre âyeti tefsir ederken **لَا تَقْرَأُوا** için “hazırlamak” manasını vermiş; **لَا تَقْرَأُوا** için ise ikamet manasını vermiştir.

Semerkindî de tefsirinde **لَا تَقْرَأُوا** için ikamet etme manasını verirken **لَا تَقْرَأُوا** için ise indirmek manasını tercih etmiştir.⁷⁴⁹

Ferrâ’dan nakille bu iki vechin anlam bakımından birbirleriyle aynı olduğu ifade edilmiştir. Yani Ferra’ya göre ikamet etmek ile bir eve inmek, yerleşmek aynı anlamdadır.⁷⁵⁰

لَا تَقْرَأُوا rivâyeti için kimi müfessirler “uzun bir süre kalma” için **لَا تَقْرَأُوا** için “en” yüksekteki eve iskân” anlamı vermişlerdir.⁷⁵¹

Bir takım müfessirler **لَا تَقْرَأُوا** vechine “ikamet” vechine “oturacakları mekâna ulaşma” anlamı vermiştir.⁷⁵²

Bir kısım müfessir **لَا تَقْرَأُوا** fiiline istinaden “bir **لَا تَقْرَأُوا** vechinde kullanılan” dendiğinde de “eve gelen kişinin **لَا تَقْرَأُوا**, kişinin ikamet etmesi” manasını vermiş orada ikamet etmesi” anlamını vermiştir.⁷⁵³

Yorumlardan da anlaşılacağı üzere bu farklı okuyuştan iki mana ortaya çıkmıştır. Herhangi bir eve ikamet maksadı olmaksızın gelmek manası **لَا تَقْرَأُوا** kalıbından çıkartılmışken; herhangi bir eve uzun süreli bir ikamet maksadı ile gelmek manası da **لَا تَقْرَأُوا** kalıbından çıkartılmıştır. Sonuç olarak Allah’ın müminler için hazırladığından bahsettiği evi ifade için **لَا تَقْرَأُوا** vechi daha uygundur.

2.3.2.2. Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri

وَتَأْتِيهِمْ بَغْضًا يُدْعَوْنَ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَبِأَمْرِ اللَّهِ يُخَرِّجُهُمْ اللَّهُ مِنَ الدُّنْيَا

“Rabbinden sana vahyedilene uy. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”⁷⁵⁴

⁷⁴⁹ Semerkandî, 1997, 403.

⁷⁵⁰ *Meâni'l-Kur'an*, thk. Ahmed Yusuf en-Necati, Muhammed Ali en-Neccar ve Abdullfettah İsmail, Daru'l-Mısır, Mısır, Ebu Zekeriya Yahya b. Ziyâd b. Abdullah b. Manzûr ed-Deylemi el- Ferrâ', t.y., c. II, s. 318.

⁷⁵¹ Maverdî, *en-Neketü ve'l-Uyûn*, t.y., yy., s. 403.

⁷⁵² Ebu'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed b Abdilcebbar b. Ahmed el-Maruzi es-Semâni, *Tefsiru'l-Kur'an*, thk. Yâsir b. İbrahim ve Ğanim b Abbas b. Ğanim, Daru'l-Vatan, Riyad, 1997, c. IV, s. 190.

⁷⁵³ Beğavî, 1420, c. III, s. 565.

⁷⁵⁴ Ahzâb, 33/2.

Ebû Amr Yezidî ve Hasan kelimeyi **يَعْلَمُونَ** şeklinde okumuştur. Diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır.⁷⁵⁵ İki vechin manaya etkisi üzerinde müfessirler farklı yorumlar yapmışlardır. Örneğin Mekki b. Ebî Talip tahkîk okunuşa göre mananın “Allah sizin bu kitapda ve bu kitabın dışında yaptıklarınızdan haberdardır.” anlamına geldiğini ifade etmiştir. **يَعْلَمُونَ** vechine göre ise âyetin manasının “O, kafirlerin ve müşriklerin yaptıklarından haberdardır.” şeklinde olacağını beyan etmiştir.⁷⁵⁶

Kelime incelendiğinde **يَعْلَمُونَ** vechinde gaip sigasının, **يَعْلَمُونَ** vechinde muhatab sigasının kullanıldığı görülecektir. Dolayısıyla **يَعْلَمُونَ** vechine göre ayet kâfirlerden haber vermektir. Diğer vecheye göre ise kasıt bütün insanlardır.⁷⁵⁷ Allah, kimin kabul edip kimin de reddedeceğini ezeli ilmiyle biliyor olmasına rağmen genelli içine alan bir emir vermiştir.⁷⁵⁸

Sülemî, İbn-i Ebî İshâk ve Ebû Amr **يَعْلَمُونَ** yani gaip siga ile okumuşlardır. Buna göre mana “yaptıklarını bilendir” şeklinde olmaktadır. Yani Allah, kafirlerin ve münafıkların yaptıklarını çok iyi gören ve bilendir anlamı verilmiştir.⁷⁵⁹ **يَعْلَمُونَ** okunduğunda âyete Allah’ın o münafık ve kafirlerin kurduğu tuzaklardan haberdar olduğu anlamı verilmiştir.⁷⁶⁰ Yine aynı vecihle okunduğunda Allah’ın münafıkların ve kâfirlerin yaptıkları hilelerden haberdar olduğu ve bu hilelerden peygamberini koruyacağı manası verilmiştir.⁷⁶¹ Ayrıca ifade etmek gerekirse **يَعْلَمُونَ** olarak okunduğunda müfessirler hitabın Hz. Peygamber’e (s.a.v.) yapıldığını ve kalıbın cemi olmasının da ta’zîm için olduğunu açıklamışlardır.⁷⁶²

وَلَوْ دَخَلَتْ عَلَيْهِمْ مِنَ الْقُطْرِ أَهْلُ مَسْجِدٍ أَوْ قَوْمٌ مِّنَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ

⁷⁵⁵ Rivayete göre Hz. Peygamber, yanına gelen münafık ve müşriklere daha yumuşak davranıyordu. Onların isteklerini kabule yeltenmişti. Bunun üzerine Ahzâb suresinin bu ayeti nazil oldu ve Hz. Muhammed’e (s.a.s.) onlara uymaması emredildi.

⁷⁵⁶ Mekki b. Ebî Talip, 1429,

⁷⁵⁷ Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasan b. Ali et-Tusî, *et-Tibyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Habib Kasîr, el-Mektebu’l-İlâmu’l-İslamiyye, h.1409, c. VI, s. 325..

⁷⁵⁸ Maturîdî, c. VIII, s. 348.

⁷⁵⁹ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 115.

⁷⁶⁰ Ebû’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, thk. Yusuf Ali Bedîvî, *Medârikü’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl*, Daru’l-Kelimü’d-Dayyib, Beyrut, 1998, c. III, s. 15.

⁷⁶¹ Beydavî, t.y., c. II, s.239.

⁷⁶² İbn-i Adil, 1998, c. XV, s. 497.

“Eğer Medine'nin her tarafından üzerlerine gelinseydi ve kendilerinden karışıklık çıkarmaları istenseydi, hiç tereddüt etmeden bunu hemen yaparlardı; o konuda fazla gecikmezlerdi.”⁷⁶³

Eldeki musahafatta **لَا تُؤْخَذُ** şeklinde geçen kelimeyi Nâfi, İbn-i Kesîr, Ebû Ca'fer ve İbn-i Zekvân **لَا تُؤْخَذُ** şeklinde diğer kırâat imamları ise tahkîk yani **لَا تُؤْخَذُ** şeklinde okumuşlardır. Bazı kaynaklarda kelime **لَا تُؤْخَذُ** olarak okunduğunda “fitneye gelirlerdi” şeklinde tefsir edilmiştir.⁷⁶⁴ Med ile **لَا تُؤْخَذُ** şeklinde okunduğunda ise mananın “can-ı gönülden seve seve yaparlardı” şeklinde olduğu belirtilmiştir.⁷⁶⁵ Ayrıca âyette muhatap alınanların münafıklıklarının üst derecede olması hasebiyle onların hemen imanlarından dönebildikleri belirtilmiş ve Hz. Bilal örneği verilerek olay dramatize edilmiştir. Hz. Bilal'in yapılan işkenceler karşısında dininden dönmediği, diğerlerinin ise dinlerinden hemen dönüp müşriklerin isteklerini yerine getirdikleri ve imanlarından dönmeleri, medli okunuşa delil olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla mananın “kendi öz nefislerinden verirlerdi” şeklinde olabileceği ifade edilmiştir.⁷⁶⁶

Maturîdî âyeti şirke çağırıldıklarında hemen onlara olumlu cevap verirler, malları veya dinleri kendilerinden istendiğinde onları vermekten kaçınmazlar şeklinde tefsir etmiştir.⁷⁶⁷

Semerkandî hem medli hem de medsiz okunuşa göre âyeti tefsir etmiştir. O'na göre medli okunursa, mana mallarını ve dinlerini isteyen Ebû Süfyan ve yanındakilere hemen verirler anlamına gelir. Medsiz olarak okunduğunda ise fitneye, şirke veya savaşa çağırıldıklarında hemen icabet ederler ve o fitnenin içinde yer alırlar anlamına gelebileceğini bildirmiştir. Bununla beraber iki okuyuşun da tek bir anlamda birleştiğini beyan etmiştir.⁷⁶⁸

وَنَادَىٰ الْمَلَائِكَةُ أَلَمْ يَكُنْ مِن دُونِكُمْ نَارُ فَجَاءَتْ رُسُلَهُمْ خَشَعُوا أَصْوَادَهُمْ لَوَاعِلِهِمْ أَنَّهُ يَأْكُلُ الْبَشَرِ ۚ فَنَادَىٰ الْمَلَائِكَةُ أَلَمْ يَكُنْ مِن دُونِكُمْ نَارُ فَجَاءَتْ رُسُلَهُمْ خَشَعُوا أَصْوَادَهُمْ لَوَاعِلِهِمْ أَنَّهُ يَأْكُلُ الْبَشَرِ ۚ فَنَادَىٰ الْمَلَائِكَةُ أَلَمْ يَكُنْ مِن دُونِكُمْ نَارُ فَجَاءَتْ رُسُلَهُمْ خَشَعُوا أَصْوَادَهُمْ لَوَاعِلِهِمْ أَنَّهُ يَأْكُلُ الْبَشَرِ ۚ

⁷⁶³ Ahzâb, 33/14.

⁷⁶⁴ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 149.

⁷⁶⁵ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 149-150.

⁷⁶⁶ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 149.

⁷⁶⁷ Maturîdî, 2005, c. VIII, s. 363.

⁷⁶⁸ Semerkandî, 1997, 419.

“Ey Peygamber hanımları! İçinizden kim apaçık bir çirkinlik yaparsa onun cezası iki kat verilir. Bunu yapmak Allah'a göre pek kolaydır.”⁷⁶⁹

Altı çizili ibareyi İbn-i Kesîr, İbn-i Âmir ve hulflü bir şekilde ona muhalefet eden İbn-i Muhaysin **يَضَعُفًا** **بِأَذ** şeklinde okumuşlardır. Ebû Amr, Ebû Ca'fer, Ya'kub, Yezîdî ve Hasan ise son harfin harekesini ötre olarak yani **يَضَعُفًا** şeklinde okumuşlardır. Diğer kırâat imamları ise tahkîk yani **يَضَعُفًا** şeklinde okumuşlardır. Mezkûr lafızda hitap öncelikle peygamber hanımlarına aittir. Onlarla ilgili hüküm konusunda kırâat vechi nasıl bir farklılık ortaya çıkarmıştır?

Müfessirler âyetin tefsirine farklı yorumlar getirmişler ve bazıları Peygamber eşlerinden birisinin zina ettiği varsayılır ve bu konuda onların cezalandırılması düşünülürse, konumlarının büyüklüğü sebebiyle cezası da büyük olmalı, dolayısıyla iki kat olmalıdır şeklinde yorumlamışlardır. Nasıl bir köleye nispetle hür olan bir kişiye uygulanan had cezası aynı değilse buradada öyle düşünmek icap etmektedir demişlerdir. Buna göre lafızdan çıkartılan iki katın anlamı iki defa veya iki mislidir.⁷⁷⁰

Bir diğer yaklaşım da **يَضَعُفًا** ile **يَضَعُفًا** arasındaki fark dikkate alınarak âyet yorumlanmıştır. Buna göre bu iki kullanım birbirinden farklıdır. Dolayısıyla **يَضَعُفًا** vechine göre mana “kat be kat, pek çok katlar” anlamına gelir. Fakat **يَضَعُفًا** vechine göre ise mana “iki kat” anlamına gelmektedir. Bu fikirde olanlardan birisi de Ebû Amr'dır ve **يَضَعُفًا** okuyuşunu tercih etmiştir.⁷⁷¹

Ebû Ubeyde konu ile alakalı olarak **يَضَعُفًا** **لَهَا** **لِلْعَذَابِ** dan üç kat azap anlaşılmalı demiştir.⁷⁷²

Bazı müfessirler bu yorumun isabetsiz olduğunu ifade etmişler ve iddalarını şöyle delillendirmişlerdir. Azap, ecirden daha fazla olamaz. Çünkü Allah, “Biz onlara ecirlerini iki kat veririz” demiştir. Dolayısıyla azap da iki katıtır. Yine bir başka âyetinde “Onlara azaptan iki kat ver!” demesi azabın iki misli olduğu anlamına gelir.⁷⁷³

⁷⁶⁹ Ahzâb, 33/30.

⁷⁷⁰ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 175.

⁷⁷¹ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 175.

⁷⁷² Ma'mer b. Müsenna et-Teymî el-Basrî Ebu Ubeyde, (thk) Muhammed Fuat Sezgin, *Mecâzû'l-Kur'an*, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 1381, c. II, s. 136.

⁷⁷³ Mekkî b. Ebî Talip, 1429.

قُرُونْ kelimesini Nâfi, Âsım ve Ebû Ca‘fer hariç bütün kırâat imamları قُرُونْ şeklinde okumuşlarken, diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. قُرُونْ فِي قُرُونْ okuyanlara göre bu kelimeye “evlerinizde oturun” anlamı قُرُونْ فِي قُرُونْ vechine göre ise bu kelimeye “vakarlı, ağırbaşlı olun” anlamı verilmiştir.⁷⁷⁹ Âyetin devamında gelen “Eski cahiliye günlerindeki gibi siz de açılıp saçılmayın.” mealine göre “ağırbaşlı olun” şeklinde verilen anlamın daha isabetli olduğu söylenebilir. Bu görüşü Mukatil b. Süleyman tefsirinde paylaşmıştır.⁷⁸⁰

Taberî tefsirinde bu iki okuyuşa değinmiş ve قُرُونْ vechine vakar sahibi قُرُونْ olun ve evinizde oturun anlamı vermiştir. Aynı şekilde قُرُونْ vechine de evlerinizde oturun anlamı vermiştir.⁷⁸¹ Yine bazı müfessirler kesreli okunduğunda mananın vakar anlamına geldiğini, fethalı okunduğunda ise mananın karar anlamına geldiğini belirtmişlerdir.⁷⁸²

وَكَانَ مُحَمَّدًا أَبَا أَحَدٍ مِّنْ جَلَاءِكُمْ وَلَكِنَّهُ لَكُنْ سَلَوٌ ۖ وَكَانَ نَارِيَةً بَيْنَ كُنَا ۖ وَيُكَلِّمُ شَيْءًا عَاطِيًا

“Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir, fakat o, Allah'ın Resülü ve nebilerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”⁷⁸³

Kelimeyi Âsım ve Hasan كُنَا bu iki imamın dışındakiler ise تَاخَمْ okumuşlardır. Bu iki veçhe bakıldığında bazı müfessirler mananın peygamberlerin sonuncusu veya peygamberliği sona erdiren son peygamber olduğunu ifade etmişlerdir.⁷⁸⁴ Zira bu fiilin anlamları içerisinde nihâyet, son ve mühür gibi anlamlar mevcuttur.

Semerkandî meseleyi özel olarak incelemiş ve kelimenin esre vechi ile okunduğunda mananın “peygamberlerin sonuncusu”, fetha ile okunduğunda ise “peygamberliği sona erdiren kişi” olarak belirtmiştir.⁷⁸⁵

Sa'lebî ت harfinin fetha ile okunduğunda mananın “peygamberlerin sonuncusu”, kesra ile okunduğunda da mananın “nübüvveti ile peygamberliği sona erdiren kişi” şeklinde olduğunu belirtmiştir.⁷⁸⁶

⁷⁷⁹ Çetin, 2012, 289.

⁷⁸⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsir'u-Mukatil*, yy., t.y., c. III, s. 82.

⁷⁸¹ Taberî, 2000, 322.

⁷⁸² Maturîdî, 2005, c. VIII, s. 381.

⁷⁸³ Ahzâb, 33/40.

⁷⁸⁴ Yazır, 1992, 321.

⁷⁸⁵ Semerkandî, 1997, 433.

⁷⁸⁶ Sa'lebî, 2015, c. XXI, 471.

İbn'ül-Cevzî ت harfinin kesre ile okunduğunda kelimeye “nebiliğin mühürlenmesi, bitirilmesi veya sona erdirilmesi” anlamını verirken, fetha ile okunduğunda kelimeye “peygamberlerin sonuncusu” anlamı verileceğini beyan etmiştir.⁷⁸⁷ İbn'ül-Cevzî eserinde bu görüşünü teyit mahiyetinde şunları söylemiştir: İbn-i Abbas, bu kelimedden kastedilen mananın peygamberlerin sonuncusu olduğunu, eğer peygamberimizle nübüvvet nihâyete ermeseydi peygamberlik müessesesinin Hz. Peygamberimiz'in (s.a.v.) çocuklarıyla devam edeceğini söylemiştir.

Nesefî de bu konuda diğer müfessirler gibi düşünmektedir. Ona göre fetha ile okunduğunda âyete “peygamberlerin sonuncusu”, kesre ile okunduğunda ise “peygamberliği sona erdiren kişi” olarak mana verilmelidir. Bu konuda Nesefî, İbn-i Mesûd'un نكلو نبيادكم نبينا “Nebiliği sona erdiren bir peygamberdir.” kırâatini delil getirerek tezini savunmuştur.⁷⁸⁸

Yukarıda ismi geçen müfessirler kırâat farklılıklarına bağlı olarak bu iki yaklaşımdan farklı bir görüş belirtmemişlerdir. Bütün müfessirler Hz. Peygamber'den sonra peygamber gelmeyeceği hususunda hemfikirdir. Bu noktada Hz. Peygamber'in o esnada erkek evladının hayatta olmaması ve Allah'ın “Muhammed sizin erkeklerinizden hiç kimsenin babası değildir” demesi, kendi soyundan devam eden bir peygamberlik olgusunun olmayacağı anlamındadır. Hatta Hz. Zeynep ile evlenmesi Hz. Peygamber'in evlatlıklarından birisi de olsa peygamberlik olgusunun devam etmeyeceği hakikatini izhâr mahiyetindedir. Zira önceki peygamberlerin evlatlarından yine peygamberlik devam etmiştir. Allah (cc) Hz. Muhammed (s.a.v.) ile artık vahyin gelmeyeceğini ve peygamberliğin tamamen bittiğini ifade etmiştir.⁷⁸⁹

رَبَّنَا آتِهِمْ مِنْ لَدُنْكَ عَذَابًا كَبِيرًا

*"Ey Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanete uğrat."*⁷⁹⁰

Âsım, hulflü olarak Hişâm ve Hasan بـ şeklinde okumuşlardır. Diğer ك kırâat imamları ve Hişâm (ikinci vechi) ا şeklinde okumuşlardır. Bu iki vechin ك

⁷⁸⁷Cemaleddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, nşr., Abdürrezzak el-Mehdî, *Zâdü'l-Meysîr fi İlmi't-Tefsîr*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1422, c. III, s. 470.

⁷⁸⁸Nesefî, 1998, c. III, s. 34.

⁷⁸⁹Abdül Mün'im Ahmet Tuaylib, *Fethu'r-Rahman fi Tefsiri'l-Kur'an*, Daru'l-İslam, Kahire, 1995, 256.

⁷⁹⁰Ahzâb, 33/68.

kerîme’de peygamberimizin evliliği ile ilgili konular ele alınmış, mehir vermeden evlenebileceği hanımlarla ilgili hükümler işlenmiştir. Cumhurun kırâatinde **وَالَّذِينَ** okunuşu, mahfuz olan “Peygambere helal olur” cevabının “eğer hibe ederse و” şeklindeki şartıdır.⁷⁹⁶ Hasan-ı Basrî kırâatine göre **وَالَّذِينَ** olarak okunan kelimededen “belirli bir kadın” anlamı çıkartılmıştır. Oysa cumhura göre bu kelime **وَالَّذِينَ** şeklinde okunur ve anlamı belirli bir kadın ile sınırlı değil, daha geniş ! kapsamlı bir ifadedir. Diyanet İşleri Başkanlığı bu âyet-i kerîme’nin anlamını verirken cumhurun kırâatını dikkate almıştır.

İmam Kurtubî tefsirinde en-Nahhâs’tan nakille hemzenin esreli okunmasının daha geniş kapsamlı bir anlama gelebileceğini aktarmış ve kendini bağışlayan kadınların birden çok olduğunu belirtmiştir. Hemzenin üstün olarak okunduğunda anlamın muayyen bir kadın hakkında olduğunu ifade etmiş ve bu okuyuşun da “bağışladı diye” anlamlandırılan kadın kelimesinden bedel olduğunu veya **وَالَّذِينَ** bağışlamak için” anlamına geldiğini belirtmiştir“⁷⁹⁷

Bir kısım müfessirler konu ile ilgili olarak eğer bu kelime fethalı okunursa buradan geçmişte yaşanıp bitmiş, ileride yaşanmayacak ve tek kadına mahsus bir hadisedir yorumunu yapmışlardır. Eğer esreli okunursa geniş bir anlam ifade edeceğinden tek kadından bahsedilemeyeceği gibi mazide olup biten bir durum olmayıp istikbalde de her an gerçekleşebilecek bir durumun anlaşılabilirliğini ifade etmişlerdir.⁷⁹⁸

Maturîdî ve Semerkandî bu âyetle ilgili fikirlerini beyan ederken mehirsiz olarak kendini Peygamber’e bağışlayan kadının bu durumunun şahsına mahsus olduğunu ve diğer mümin kadınları kapsamadığını söylemiştir. ⁷⁹⁹ Dolayısıyla bu iki müfessir Hasan-ı Basrî Kırâatini esas alarak âyeti tefsir etmiştir.

Özetle, Kırâat farklılığından kaynaklı olarak ortaya iki ayrı görüş zuhur etmiştir. Bunların birincisi Hz. Peygamber’in mehirsiz nikâh uygulamasını belirli bir kadınla ve geçmişle sınırlandıran görüştür. İkincisi geçmişte belirli bir kadınla

⁷⁹⁶ Bayram Demircigil, *Hasan-ı Basrî Kırâatinin Fıkhi Hükümlere Etkisi*, Akademik Bakış Dergisi, Eylül-Ekim 2017, S. 63, s. 183.

⁷⁹⁷ Kurtubî, 1994, c. XIV, s. 209-210.

⁷⁹⁸ Yahya b. Sellam Ebi Sa’lebe et-Teymiye, *Tefsiru Yahya b. Sellam*, Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 2004, c. II, s. 729.

⁷⁹⁹ Maturîdî, 2005, c. VIII, s. 401.

sınırlandırmayan görüştür. Şunu da ifade etmek gerekir ki konuya farklı bir perspektifle yaklaşan şaz bir Kırâattır. Şazz Kırâatların fikhî açıdan delil olarak kullanılamayacağı görüşü de mevcuttur.

2.3.2.3. Sâffât Sûresindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri

لَا تُزِيْنُنَا بِمَا نُنَازِلُكَ بِهِ الْفَلَاقِ

“Biz en yakın göğü ziynetlerle, yıldızlarla donattık.”⁸⁰⁰

Bu âyet-i kerîmenin farklı olarak okunan kısmını Şu’be ^{لَا تُزِيْنُنَا} şeklinde, Hafs, Hamza, Hasan Basrî ve A’mes ^{لَا تُزِيْنُنَا} şeklinde, bir kısım ۛ kırâat imamları ^{لَا تُزِيْنُنَا} şeklinde, Diğer kırâat imamları ise ^{لَا تُزِيْنُنَا} şeklinde okumuşlardır. Tefsirlerde farklı kırâatler nedeniyle farklı manaların verildiği görülmüştür. İbareyi ^{لَا تُزِيْنُنَا} okuyanlara göre “biz dünya semasını ۛ yıldızlarla süsledik”,⁸⁰¹ “dünya semasını yıldız süsü ile süsledik”⁸⁰² veya “dünya semasını ziynetlerle, yıldızlarla süsledik”⁸⁰³ gibi anlamlar verilmiştir. Bu farklı anlamların izahına gelince, ilk olarak ^{لَا تُزِيْنُنَا} kelimesini ^{لَا} kelimesinden bedel ۛ düşünüp ona göre mana verilmiştir. İkinci olarak ^{لَا تُزِيْنُنَا} yechidir. Burada ۛ ^{لَا تُزِيْنُنَا} kelimesini ^{لَا تُزِيْنُنَا} kelimesinin tefsiri gibi değerlendirilmiş “biz dünya semasını süsümüz olan yıldızlarla süsledik” veya “biz orada yıldızları süslemekle dünya semasını süsledik”⁸⁰⁴ şeklinde anlamlandırılmıştır.

Bir diğer okuyuş şekli ise ^{لَا تُزِيْنُنَا} kırâatidir ki bu vecih izafet tamlaması olarak belirtilmiş ve mana da ona göre verilmiştir. Bu kırâate göre İbn-i Abbas’tan nakille mana “yıldızların ışığı ile dünya semasını süsledik”⁸⁰⁵ şeklindedir.

M.Ali es-Sâbunî tefsirinde bu âyeti “İşıkly yıldızlar ile size yakın olan dünya semasını süsledik” şeklinde tefsir etmiştir.⁸⁰⁶ ^{لَا تُزِيْنُنَا} olarak

⁸⁰⁰ Sâffât, 37/6.

⁸⁰¹ Semerkandî, 1997, 446; Maverdî, t.y., 446.

⁸⁰² Sa’lebî, 2015, c. XXII, 322.

⁸⁰³ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 64.

⁸⁰⁴ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 64.

⁸⁰⁵ Beğavî, 1420, c. IV, s. 26.

⁸⁰⁶ Sâbunî, 2006, c. II, s. 1025.

okunduğunda ise mana بكاوكلاالتهتيز ناب takdiri ile “dünya semasının süsü yıldızlardır.”⁸⁰⁷ş ekinde verilmiştir.

Zemahşerî eserinde bu konuya dair değerlendirmelerinde, eğer master olarak düşünülürse yine aynı takdirle “onun süsü yıldızlardır”⁸⁰⁸ manasına gelebileceğini bildirmiştir.

Görüldüğü üzere aynı âyetin farklı şeklide yorumlanmasında kırâat farklılıklarının etkisi mevcuttur. Mevcut kelimeyi bir kısmı izafet olarak değerlendirmiş ve ona göre mana vermişken bir kısmı bedel olarak düşünmüş ve ona göre mana vermiştir. Kısaca bu âyete kırâat farklılığından kaynaklı “yıldızla”, “yıldızların süsü ile”, “yıldızları süsleyerek”, “yıldız ve ziynetle” ve “yıldızların ışığı ile” süsledik gibi manalar verilmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَؤُلَاءِ قَوْلِهِمْ يَدْعُونَ بِكُلِّ ذَنْبٍ

“Onlar, yüce topluluğu (ileri gelen melekler topluluğunu) dinleyemezler. Kovulmaları için her taraftan taş tutulurlar.”⁸⁰⁹

Âyet-i kerîme’de altı çizili olarak belirtilen kelimeyi Hafs, Hamza, Kisaî, Halef ve onlara muvafakat eden A’meş tahkîk, Diğer kırâat imamı ise يَلَا شَمْعُونِ şeklinde okumuştur. Âyette meleklerin konuşmalarının şeytan tarafından dinlenemediğinden bahsedilmektedir. Kırâat farklılığının manaya etkisine bakacak olursak kelime tahkîk okunduğunda mana yukarıdaki gibi “dinleyemezler, dinlemeye çalışsalar dahi dinleyemezler” şeklindedir.

Sa’lebî tefsirinde kelimenin şeddeli okunduğunda İbn-i Mucâhid’in rivâyetine istinaden mananın “onlar dinliyorlar, lakin işitemiyorlardı” anlamına geldiğini belirtmektedir.⁸¹⁰ Teşdit vechinde okuyanlara göre mana ne işitmeye kalkışabilirler ne de işitebilirler şeklindedir.⁸¹¹ Hatta bırakalım işitmeyi, âyetin devamında gelen “Kovulmaları için her taraftan taş tutulurlar” ifadesinden işitme eyleminden menedildikleri anlaşılmaktadır. Zira يَسْمَعُ kelimesi işitmeyi تَلَا talep etmek anlamına gelmektedir.⁸¹²

⁸⁰⁷ Mekkî b. Ebî Talip, 1429.

⁸⁰⁸ Zemahşerî, 1407, c. IV, s. 35.

⁸⁰⁹ Sâffât, 37/8.

⁸¹⁰ Sa’lebî, 2015, c. XXII, 324.

⁸¹¹ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 65.

⁸¹² Zemahşerî, c. V, s. 455.

Zemahşerî eserinde İbn-i Abbas'tan nakille bu fiil ile beraber âyetin, onlar işitmek istiyorlar, ama işitemiyorlar anlamına geldiğini bildirmektedir. Aynı âyetle ilgili olarak şeddeli kırâatte, kulak vermek, dinlemek istemek anlamlarının olduğu, fakat dinlemeyi istemekten bile menedildikleri anlamı verilmiştir.⁸¹³

Mekkî'ye göre kelimenin şeddeli okunduğunda mananın “duymaktan ve dinlemekten menedildiği” şeklinde olabileceğini, tahfif olarak okunduğunda ise “meleklerin söylediklerini dinlemeye meyletmiyorlardı” şeklinde olabileceğini belirtmiştir.⁸¹⁴

Maverdî İbn-i Abbas'dan gelen rivâyete dayanarak şeytanın mele-i a'la'yı dinlediğini, fakat işitemediğini ifade etmiştir. Maverdî Katade'den rivâyetle de şeytanın hem duymaktan hem de dinlemekten menedildiğini aktarmıştır.⁸¹⁵

Müfessirler kelimenin şeddeli okunduğunda âyetin, işitmeyi istiyorlar, ancak işitemiyorlar anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Bununla beraber şeddeli okunuştan kastedilenin, işitme işleminin gerçekleşmediğinin mübalağalı bir şekilde ifadesidir, demişlerdir. Aynı müfessirler tahfif okunuşun semanın şeytandan korunduğunun belirtilmesinin ardından, onların hâlini beyana yönelik bir başlangıç cümlesi olduğunu yoksa şeytanın bir vasfı olmadığını ifade etmişlerdir.⁸¹⁶

Yapılan değerlendirmelerden hareketle şeddeli olarak okunan Kırâat dikkate alındığında âyette ifade edilenin şeytanın melekleri dinlemesine müsaade edilmediği, tahfif okunuşuna göre ise dinlemelerine müsaade edildiği, fakat buna rağmen duyamadıkları anlaşılabilir.

وَلَا يَسْمَعُونَ كَلِمَ اللَّهِ

“Hayır, sen onların hâline şaşkınlık duyarken onlar ise alay ediyorlar.”⁸¹⁷

Altı çizilmiş kelimeyi Hamza, Kisaî, Halef ve onlara muvafakat eden A'meş **لَا يَسْمَعُونَ** şeklinde diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. Müfessirler **لَا** kelimenin merfu okunduğu vakit fâilin Allah, mansub okunduğu vakit ise peygamber olduğunu belirtmişlerdir.

⁸¹³ Çetin, 2012, 303.

⁸¹⁴ Mekkî b. Ebî Talip, 1429.

⁸¹⁵ Maverdî, t.y., 446.

⁸¹⁶ Mazharî, 1412, c. VIII, 107.

⁸¹⁷ Sâffât, 37/12.

Ferrâ, merfu okunuşun Ali'nin, İbn-i Mesud'un kırâati olması nedeniyle kendisine daha hoş geldiğini belirtmiş ve tercihinin onların kırâatı olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla fâili Allah olarak kabul etmiştir.

Bazı müfessirler müstetir bir emirle peygamberin fâil olduğu şeklinde bir tevil yoluna da gitmişlerdir. Merfu okunuşu esas alan müfessirler Allah'ın taaccüp etmesi fikrinin Allah için uygun olmadığını düşünüp onu tevil etmişlerdir. Allah'ın taaccübünün beşer taaccübünden farklı olduğunu, insanın bilmediği şeyler karşısında taacüb edeceğini, fakat Allah için böyle bir durumun caiz olmadığını belirtmişlerdir.⁸¹⁸ Dolayısıyla fetha vechiyle okumuşlardır. Fetha vechi tercih edilirse alay edenlerin bu davranışlarının karşılığı onlara verilirken, “verilen karşılığın büyüklüğü konusunda sen şaşıracaksın” şeklinde de mana verilmiştir.⁸¹⁹

Kurtubî bu âyetin yorumunda kırâatini esas alarak failin peygamber ﷺ olduğunu ifade etmiş ve âyetin manasının “Ey Muhammed! Sen sana indirilen Kur'an'a şaşırırken onlar onunla alay ediyorlar.” şeklindeki olabileceğini ifade etmiştir.⁸²⁰

Herevî naklen “ben şaşıyorum” ifadesinden Allah'ın şaşması, bu ifadeden maksadın “onların şaşmalarının cezasını verdim” olduğunu belirtmiştir.⁸²¹ Yani, Herevî de merfu okumuş ve şaşıma eylemini Allah'a yakıştıramaması nedeniyle tevil yoluna gitmiştir.

Sonuç olarak kelime fetha okunursa fail peygamber ve mana “sen, sana indirilen Kur'an'a şaşırırken onlar ise onunla alay ediyorlar” şeklinde, merfu okunursa fail Allah ve mana “ben şaşıyorum onlar ise alay ediyorlar” şeklinde anlaşılabilir.

“Ancak Allah'ın halis kulları başka.”⁸²²

Altı çizili olan kelimeyi Nâfi, Âsım, Hamza, Kisaî, Ebû Ca'fer, Halef ve A'meş tahkîk, diğer kırâat imaları ise şeklinde okumuşlardır. Yakup ise

⁸¹⁸ Ferrâ', t.y., c. II, s. 384.

⁸¹⁹ Sehl b. Abdullah et-Tüsteri, *Tefsiru't-Tüsteri*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, s.380.

⁸²⁰ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 69.

⁸²¹ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 70.

⁸²² Sâffât, 37/40.

ha-i sekt ile vakf yapmıştır. Yapılan incelemede iki farklı okuyuşun müfessirlerin yorumlarına etki ettiği görülmüştür. Lâm harfî fethalî okunduğunda lafız “Allah’ın kendisine dini, itâati ve doğruluğu için halis kıldığı kişiler” anlamına gelirken, esreli okunduğunda “ihlasla Allah’a ibadet eden kimseler” anlamına gelmektedir.⁸²³

Abdurrahman Çetin eserinde bu konuya dair bilgi vermiş ve **الْمُحْصِنِينَ** kelimesinin “sırf Allah’a itaat için seçilmiş”, “lekesiz kimse” anlamına geldiğini; **الْمُحْصِنِينَ** kelimesinin ise “dini yalnız Allah’a tahsis eden ihlaslı kimse” anlamına **لَا** geldiğini belirtmiştir. Çetin, tahkîk okuyuşa göre mananın “Allah’ın kendisini kötülüklerden arındırdığı, ihlasla erdirdiği kimseler müstesna” şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Diğer kırâate göre ise mananın “İnancı ve ibadeti sadece Allah için olanlar müstesna” şeklinde olduğunu aktarmıştır.⁸²⁴ Şirbinî de eserinde bu görüşte olduğunu belirtmiştir.⁸²⁵

Birçok müfessir buradaki istisnanın munkatı bir istisna olduğunu ve Allah’a karşı gelenlerin azaba çarptırılacağı, ihlaslı kimselerin ise bu azabı tatmayacağı anlamına geldiğini ifade etmişlerdir.⁸²⁶

فَلَا يَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

*“Onda sersemletme özelliği yoktur. Onlar, onu içmekle sarhoş da olmazlar.”*⁸²⁷

Cennette verilecek nimetlerin özelliklerinden bahsedilen bu âyette altı çizili kelimeyi Hamza, Kisaî, Halef ve A’meş **وَمِنْهُمْ** Diğer kırâat imamları ise **وَمِنْهُمْ** tahkîk okumuşlardır. Tahkîk okuyuşta mana yukarıda verildiği gibidir.

Hamr’ın baş ağrısı, aklı gidermesi, karın ağrısı yapması gibi özellikleri vardır. Baş ağrısı veya baş döndürmesi gibi bir özelliğinin olmadığı manası ise **وَمِنْهُمْ** kelimesinden çıkarılmış ve **وَمِنْهُمْ** kelimesine de “sarhoş olmazlar”, “akılları **وَمِنْهُمْ**

⁸²³ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 76.

⁸²⁴ Çetin, 2012, 305.

⁸²⁵ Abdurrahman b. Muhammed el-Hatîb eş-Şirbînî, es-Siracü’l-Münir, fi’l-iadeti alâ ma’rifeti ba’zi meani kelami Rabbine’l- Hakimi’l- Habir, Daru’l- Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

⁸²⁶ Sâbunî, 2006, 1028.

⁸²⁷ Sâffât, 37/47.

gitmez” anlamı verilmiştir.⁸²⁸ **وَلَا يَمُوتُونَ** vechine gelince kelimeye “sarhoş olmazlar ı anlamının dışında “içeceklerinin bitmeyeceğı” anlamı verilmiştir.⁸²⁹

Kurtubî Mehdevî ve Küşeyrî’nin de belirttiğı gibi **وَلَا يَمُوتُونَ** kelimesinin “sarhoş olmazlar” anlamında olmadığını söylemiştir. Ona göre önce gelen “onda akklı karıştırıcı bir zarar yoktur” emri sebebiyle gelecek olan ikinci kısmı “onu içmekle sarhoş olunmaz” diyerek tefsir etmenin tekrar anlamına geleceğini, dolayısıyla da böyle bir anlamın verilmesinin doğru olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle kelimeye “içeceklerinin tükenmeyeceğı” şeklinde mana vermenin daha uygun olduğunu belirtmiştir.⁸³⁰

Semerkandî de bu kelimenin kesralı okunduğunda iki anlama geldiğini ve bunlardan birisinin “içecekleri ebediyen bitmez” olduğunu ifade etmiştir.⁸³¹ Bunun dışında bu kelimeye kesralı okunduğunda “hasta olmazlar” anlamı da verilmiştir.⁸³² Netice itibariyle lafzın kesralı veya fethalı okunması belirtilen şekilde mana farklılığına sebep olmuştur.

وَلَا يَمُوتُونَ

“Kavmi (telaş içinde) koşarak ona doğru geldi.”⁸³³

Altı çizili kelimeyi Hamza ve A’meş **وَلَا يَمُوتُونَ** şeklinde, diğer kırâat imamları ı ise tahkîk okumuşlardır.

Âyette Hz. İbrahim’in onların inandıkları putlarını kırdıktan sonra bu işi kimin yaptığını öğrenen putperestlerin Hz. İbrahim’e gelmelerini anlatmaktadır. Bu durumu ifade eden kelimeye farklı anlamlar verilmiştir. Fakat bu anlamlar arasında büyük farklar yoktur. Tahkîk olarak okunması durumunda “yürüyerek, hızlıca geldiler”,⁸³⁴ “yavaş yavaş ve herhangi bir kimsenin ilahlarına zarar ve ziyan vermeyeceğini düşünerek geldiler”, “yürümek ve koşmak arası bir

⁸²⁸ Semerkandî, 1997, 447.

⁸²⁹ Çetin, 2012, 306.

⁸³⁰ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 79.

⁸³¹ Semerkandî, 1997, 447.

⁸³² Kurtubî, 1994, c. XV, s. 79.

⁸³³ Sâffât, 37/94

⁸³⁴ Tusî, 1409, c. V, s. 420.

yürüyüşle geldiler”,⁸³⁵ “kızgınlıklarından titreyerek ve böbürlenerek geldiler” gibi anlamlar verilmiştir.⁸³⁶

فَرَفَّ vechine göre ise el-Ferrâ, kişiyi uzaklaşmak zorunda bırakmak anlamında bir fiil olduğunu zikrederek âyete “telaş içinde koşmak zorunda bırakıldılar” anlamını vermiştir.

Zemahşerî ise “hızlıca ona doğru itildiler” anlamını vermiştir.⁸³⁷ Tahfif olarak okunduğu bilinen başka bir vecih de vardır fakat onun anlam üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

فَلَمَّا عَلِمَ مَعْلَمًا قَالُوا يَا لَيْلَى لَا تَرَفِي لَيْلَى مَا نَأْتِيكِ فَنُطْلِقُكِ فَتُطْلِقِينَ عَلَيْنَا نُسْأَلُكَ
سَوْفَ نَجِدُكَ فِي شَيْءٍ مِنْ صَلَاتٍ يَوْمَ

“Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, "Yavrum, ben rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?" dedi. O da, "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi.”⁸³⁸

Altı çizili kelimeyi Hamza, Kisaî, Halef ve A'meş مَدَّنِي şeklinde, diğer kırâat imamları ise tahkîk okumuşlardır. Tahkîk okuyanlara göre mana “emredilen şeyle ilgili görüşün nedir?” şeklindedir.⁸³⁹ Kelime ötreli olarak مَدَّنِي şeklinde okunursa mananın “işaret edilen şeyle ilgili senin sabrın ve olgunlaşman konusunda görüşün nedir?” şeklinde olabileceği belirtilmiştir.⁸⁴⁰

Bir diğer yaklaşım “Sen bana hangi yolu gösterirsin?” şeklindedir.⁸⁴¹ Bu mana مَدَّنِي-أَيُّ fiilinin okunması nedeniyle verilmiştir. Zira bu fiilin anlamı “gösterdi” veya “gösterir” şeklindedir.

İmam Kurtubî el-Ferra'dan nakille onun “Yani bir düşün, sabredebilecek misin yoksa sabredebemeyecek misin?” dediğini bildirmektedir. Ayrıca aynı eserde ed-Dahhak ve A'meş'in farklı bir rivâyeti de nakledilmiş ve kelimeye “sana

⁸³⁵ Sa'lebî, 2015, c. XXII, 364.

⁸³⁶ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 95.

⁸³⁷ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 95.

⁸³⁸ Sâffât, 37/102.

⁸³⁹ Suyutî, 2005, .450.

⁸⁴⁰ Taberî, 2000, 449.

⁸⁴¹ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 103.

gösterilir” anlamı verilmiştir.⁸⁴² Burada belirtmeliyiz ki Ferra’dan nakledilen “Yani bir düşün, sabredebilecek misin yoksa sabredemeyecek misin?” görüşü âyetin bağlamına daha uygundur. Zira âyetin devamında Hz. İsmail’in “*Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın*” beyanı vardır.

بُكْمَوْرَبِّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

“Yaratıcıların en güzelini, sizin ve geçmiş atalarınızın Rabbi olan Allah'ı bırakarak "Ba'l'e mi tapıyorsunuz?”⁸⁴³

Kelimeleri Hafs, Hamza, Kisâî Ya'kub, Halef, Hasan Basrî ve A'meş tahkîk okumuşlardır. Tahkîk okuyuşu tercih edenler cümleyi **وَالَّذِينَ نَادَوْا كُفْرًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** cümlesine döndürüp sıfat gibi değerlendirmişlerdir.⁸⁴⁴ Dolayısıyla manayı yukarıdaki gibi vermişlerdir. Veyahutta bedel olarak düşünüp ona göre mana verilmiştir ki aynı anlamdadır.⁸⁴⁵ Diğer kırâat imamları **اللَّهُ بُكْمَوْرَبِّكُمْ** şeklinde okumuşlardır. Merfu olarak okunduğunda mananın müstetir bir zamir takdiri ile “O Allah’tır, Rabbinizdir.” şeklinde verilebileceği ifade edilmiştir.⁸⁴⁶ Nehhas da aynı kanaati taşımaktadır. Hatta bir takdire ihtiyaç olmadan dahi aynı mananın verilebileceğini, zira cümlelerin bir iptida cümlesi olduğunu ifade etmiştir.⁸⁴⁷

⁸⁴² Kurtubî, 1994, c. XV, s. 103.

⁸⁴³ Sâffât, 37/126.

⁸⁴⁴ Semerkandî, 1997, 450.

⁸⁴⁵ Sa'lebî, 2015, c. XXII, 422.

⁸⁴⁶ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 117.

⁸⁴⁷ Kurtubî, 1994, c. XV, s. 117.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ankebût, Ahzâb ve Sâffât Sûrelerindeki Kırâat Farklılıklarının Tefsire Etkileri adlı bu çalışmada belirlenen konular titizlikle araştırılmıştır. Konunun/ çalışmanın sınırlarının belirlenmesi için çalışmada Ferş bölümü üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bölüm çerçevesinde kırâat farklılığı tespit edilen lafızların siga değişikliği, harf değişikliği, lafız farklılığı veya hareke farklılığı şeklinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Tespit edilen okuyuşların bazıları tefsir yorumlarına etki etmişken bazıları da etmemiştir. Örneğin Ankebût sûresi 17. âyetinde tespit lafzı meçhul ve malum şeklinde siga farklılığı olmasına rağmen نوجرتة edilen âyetin tefsirinde herhangi bir yorum farklılığına neden olmamıştır. Yine aynı lafzı âyetin تويلا sûrenin 41. âyetinde hareke farklılığı şeklinde tespit edilen tefsirine etkisi olmayan fakat ferş kısmında zikredilen bir okuyuştur. Aynı şekilde 25. âyetinde tespit edilen “İbrahim” lafzının farklı okunması yine âyetin yorumlanmasında herhangi bir etki meydana getirmemiştir. Ancak hareke farklılığı şeklinde tespit edilen bütün kıraat farklılıklar tefsire etki etmemiştir lafzı sarîh bir نرقو denilememektedir. Bu konuda Ahzâb sûresi 33. âyetdeki örnektir. Kaf harfi hem fetha hem de kesre ile okunmuştur. Hareke farklılığı şeklinde lafzın farklı okunması âyetin tefsirinde yorum farklılığına neden olmuştur. Yani kesre vechine göre lafza vakarlı, ağırbaşlı olun manası verilmiştir. Fethalı okunduğunda ise aynı lafza evlerinizde oturun anlamı verilmiştir. Hareke farklılığının âyetlerin yorumlanmasına etki edebildiğini gösteren bir diğer örnek ise Ahzâb sûresi 40. âyettir. Âyette geçen ...*fakat o Allah'ın rasûlü ve nebilerin* lafzındaki te harfinin fethalı ve kesreli okunmasına متاخذ sonuncusudur...yorumu göre değişiklik göstermiştir. Fetha okunursa lafza peygamberlerin sonuncusu, kesre okunursa lafza peygamberliği sona erdiren kişi anlamı verilmiştir.

Kırâat farklılıkları meselesine genel manada bakıldığında birçok meseleyi etkileyebilecek mahiyette olduğu görülmektedir. Kırâat farklılıkları fikhî veya itikadi konularda farklı hükümlerin veya inançların ortaya çıkmasında dahi etki edebilmiştir. Abdest âyeti bu konuya dair verilebilecek en güzel örneklerdendir. Çalışılan Ahzâb sûresi otuzuncu âyetinde Hz Peygamber (s.a.v.)'in eşlerine dair “İçinizden kim apaçık bir çirkinlik yaparsa onun cezası iki kat verilir.” Âyetinin yorumlanmasında kıraat farklılığı dikkate alınmıştır. İki kat ceza anlamının çıkarıldığı lafız, mufâale ve tefil bablarında iki farklı şekilde okunmuştur. Mufâale

babı dikkate alındığında lafza “kat be kat ceza” anlamı verilmişken, tefil babı dikkate alındığında ise “iki kat ceza” anlamı verilmiştir. Yine Peygamberimiz’in (s.a.v.) evliliği hakkında nazil olan Ahzâb sûresi 50. âyetin “*Ayrıca, diğer mü'minlere değil de, sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan, Peygamber'in de kendisini nikâhlamak istediği herhangi bir mü'min kadını da (sana helal kıldık.)*” şeklinde yorumlanması bu alana dair verilebilecek bir örnektir. Âyette zikredilen hanımın durumunun sadece bu kadınla mı sınırlı yoksa bütün kadınları kapsayan bir durum mu olduğu konusunda zihinleri netleştirmek için kırâat farklılığından istifade edilmiştir. Sonuçta bu durumun bütün kadınları kapsamayacağı, sadece âyette zikredilen hanımla sınırlı olduğu yorumu kırâat farklılığından çıkartılmıştır. Lafız farklılığı şeklinde kırâat farklılığı şeklinde اريبك lafzının اريبك olan kelimelerden bir diğeri Ahzâb sûresi 68. âyettedir okunmasıyla ayet ile ilgili olarak lanetin sayıca çok fazla olacağı yorumları yapılabilmektedir. Bir diğere sûre olan Sâffât sûresi 12. âyetdeki “*Hayır, sen (onların haline) şaştın onlar ise alay ediyorlar.*” ifadesinin tefsirinde taaccub sıfatının Allah için uygun olmayacağı düşüncesiyle farklı kırâatlerden istifade edilerek buradaki “sen” ifadesinden kastedilenin Allah olmadığı dolayısıyla failin farklı olabileceği yorumlarının yapılması kırâat farklılıklarının tefsire etkilerine dair bir diğere örnektir.

Çalışmanın neticesinde belirlenen kırâat farklılıkları âyetlerin tefsirine bazen teyid, bazen yorum farklılığı, bazen de kastedilen mananın daha net anlaşılması mahiyetinde etki etmiştir. Fakat belirlenen kırâat farklılıklarının Allah'ın belirlemiş olduğu kesin hükümlerin tebdili veya tağyiri şeklinde yorumlanmasına veya haramı helâl, helâli haram yapan bir yorumlamaya meydan vermeyecek nitelikte olduğu anlaşılmıştır. Örneğin içki dinen haramdır. Sâffât sûresi 47. âyette içkinin haramlığının illetine dair bilgi verilmiştir. Bu bilgi kırâat farklılığı olan bir kelimedenden dolayı içkinin helalliğine tevîl edilmemiştir. Aksine müminlerin ahiretteki içeceklerinin sıfatı hükmünde içeceklerinin tükenmeyeceği şeklinde tevîl edilmiştir. Bir diğere örnek ise dinen tavsiye edilen istişare kültürüdür ki aynı sûrenin 102. âyetinde Hz. İbrâhim (r.a.) vasıtasıyla hatırlatılmıştır. O, oğluna kendisini kurban edeceğini ve bu konuda ne düşündüğünü sormaktadır. Burada kırâat farklılığı olan lafız sebebiyle istişarenin kaldırıldığı sonucu ortaya çıkmamıştır. Yani lafzın farklı okunmasıyla bu

uygulama iptal edilmemiştir. Ayrıca kırâat farklılıklarının bir kısım kimselerin dediği gibi Kur'ân'ın tahrifi değildir. Bilakis islam ile şereflenen her bir grubun kendi lehçelerinde inandıkları kitabın okunmasını temine yönelik bir uygulamadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) “Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun” buyurarak bu hakikati beyan etmektedir. Bu konuya ziyade elifler örnek olarak verilebilir. تَوَوِيْ kelimesindeki hemze bazı kırâat imalarınca okunmamış ve lafız تَوَوِيْ şeklinde okunmuştur. Dolayısıyla bu durum tahrifât kavramıyla değil kolaylık prensibiyle izah edilebilir. Kaldı ki bir kırâatin sahih olabilmesi için Arap gramerine uygunluğu ve sahih senetle Hz. Peygambere ulaşmasının yanında imam mushafa uygun olması şarttır. Ayrıca bu farklılık nedeniyle örnek gösterilen kelimenin manasında bir değişiklik de söz konusu değildir. Sonuç olarak kırâat farklılığının Kur'ân'ı Kerim'i okuma ve anlama hususunda kolaylık sağladığı, ayrıca müfessirlerin âyetlerin anlamlarını zenginleştirmek veya içinden çıkılması zor olan âyetlerin yorumlanmasında yardım almak için başvurdukları bir alan olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 1: Ankebût Sûresindeki Kırâat Farklılıkları Şeması

Sıra No	Âyet	Ana Metin	Kırâat Farklılığı Olan Lafızların Okunuşu	Lafızları Farklı Okuyan Kırâat İmamları (Rumuzları)
1	1	اَمْ لَكُمْ حَسْبٌ	قَطَا ، مُلَا ، مُيَم	ع, ف, ج
2	5	وَهُوَ	وَهُوَ	ن, س, د, ي, د, ز, ع, د, ع, د, ر, ح, ب
3	6	لَا اَعْلَمُ بِهِ	لَا اَعْلَمُ بِهِ	ع
4	7	لَا تَكْفُرُنَّ	لَا تَكْفُرُنَّ	قرزا
5		سَوَّيْتُمْ لَهُمْ	سَوَّيْتُمْ لَهُمْ	قرزا, ف
6	8	رَبِّهِ	رَبِّهِ	ع
7		بِنَاتِكُمْ	بِنَاتِكُمْ	ف
8	10	ذَوَلَيْمًا يَمَّا حَتَا	ذَوَلَيْمًا يَمَّا حَتَا	قرزا, ف
9		يُوقِلُونَمَّا	يُوقِلُونَمَّا	قرزا, ف
10		جَوَّأَ	جَوَّأَ	م, ف, ل, خ, ف
11		يَوْمَ اَعْلَمُ بِهِ	يَوْمَ اَعْلَمُ بِهِ	ي, ع, د, ح
12	11,13	لَا تَأْمَعُ ، اَوْنَمَا نَيَقْمُهَلَا	لَا تَأْمَعُ ، اَوْنَمَا نَيَقْمُهَلَا	ف
13	12	مِنْ خَطَايَاهُمْ/طَايَاكُم	مِنْ خَطَايَاهُمْ/طَايَاكُم	ع, د, ر, ج
14		يَتَّبِعُهُ	يَتَّبِعُهُ	س, ع, م, قرزا, ل, ف
15	13	يَلُومُلْنَ	سِيلُولْنَ	ف
16	14	مُهَيِّمٌ	مُهَيِّمٌ	ع
17		مُهَيِّفًا لَ	مُهَيِّفًا وَفَدَ	ب, ع, د, ي, ن, ه, ب, س, قرزا, ع, م, ف, ج, ن, ص, ح, م, ن, ب, ا
18	17	تَوَلَّعْكَافِلُنُو		ف
19		كَعَجْرُونُو	كَعَجْرُونُو	ي, ع, ط, م, ن, ص, ح, م, ن, ب, ا, ع
20	19	وَالْقَدِيمُورَا	وَالْقَدِيمُورَا	ف, ل, خ, د, ر, ص, ف, ي, ع, ط, م
21	19,20	يُودِعُهُ، شُئِي	يُودِعُهُ يَدِي	ل, ف
22	20	فَأَسْنَلَا	فَأَسْنَلَا فَنَلَا	ي, د, ز, ي, ن, ص, ح, م, ن, ب, ا, س, د, ح, د, ف
23	21	يَوْشُوْأَ		ل, ف
24	23	يَوْمَ تَسْمَاوُ		ف

(Devam ediyor.)

Tablo 2: (Devam)

25	25	قدوم نيبمک	قدومه نيبمک	يديزيه , نصيحه نبا , سيد , ر , ح , د
26			قدوم نيبمک	شما , مع , ف , ع
27			قدوم مگنيب	فلذ , مع , ص , ك , ا
28		واموم مكا	واموم مكا	يديزيه , ي , ناحيسا , مع , ف , ح , ج
29	26	بري يله	بري يله	ن , يديزيه , , مع , ج , ا
30	27	نلار يوره	نلار يوره	ا
32	28, 29	نارنا , مگنمک	نارنا , مگنمک	نصيحه نبا , مع , مع , ع , ك , د , ا
33			نارنم كنائتمک	سيد , مع , ج , ل , ذ , ر , ص , ف , ل , ح , د , ج , ب نصيحه نبا , يديزيه
34	29	نا اولقوتاد	نا اولقوتاد	قرزا , نصيحه نبا , يديزيه , مع , ف , ح , ج
35	30	ملل بيغنه ني	ملل بيغنه ني	مع
36	31	ن هلاذ	ن هلاذ	يديزيه , نسد , ح
37		هاريلاج	هاريلاج	م , ل , ك
38	32	نلار چيننه	نلار چيننه	ي , عيطم , فلذ , مع , ر , ف
39	33	بي يي	بي يي بي يي بي يي	نبا , نسد , ج , مع , ف , ر , ل , ك , ا يزو بنشد , نصيحه
40		م جلكو	م جلكو	شما , نصيحه نبا , ل , ذ , مع , ر , ف , ص , د
41	34	موزنر ودا	موزنر ودا	ك
42	38	تو هادو	تو هادو	نسد , مع , ف , ع
43		م هتجورن ني	م هتجورن ني	مع
44	40	نه غارزقاد	نه غارزقاد	سد , ص , م , ف , ج
45		كا اولتاقسيم	كا اولتاقسيم	ف
46	41	لال يويت	لال يويت لال يويت	نبا , ل , ذ , مع , مع , ف , ع , ح , ج , ك , د , ا يديزيه , نسد , نصيحه
47	42	يامون وده	يامون وده	يديزيه , مع , ن , ح (Haricindekiler)
48		شد يي	شد يي شد يي شد يي	قرزا , سد , ع , م , ل , ف
49		هورو	هورو هورو	نسد , يديزيه , مع , مع , ج , ر , ح , ب
50	45	فلا چشوا	فلا چشوا	ل , ف

Tablo 1

Tablo 3: (Devam)

51		رَكَذُلُوْا اِشْرِيْكَا	رَكَذُلُوْا اِشْرِيْكَا	ف
52	46	هِيَ خَاۤىِٔنٌ	هِيَ خَاۤىِٔنٌ	ف
53	49	يَبِيْغَاتَا	يَبِيْغَاتَا	قرزا , ف
54	50	يَاۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ رَهِبُوْهُ	يَاۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ رَهِبُوْهُ	ش, معا , نصيحه نبا , ر , ل, ذ, ص, ف, د
55	51	وَاِذْ مُّكَلِّمَهُمْ	وَاِذْ مُّكَلِّمَهُمْ	س, د
56		هَيْلَعِم	هَيْلَعِم	ش, معا , ع, د, ف
57	52	لَاۤاَوْرُضُ	لَاۤاَوْرُضُ	ع , م, ف, ج
58		خَالِیْٓاۤنٌ تَوَّ	خَالِیْٓاۤنٌ تَوَّ	قرزا , ع, د
59	55	وَقُتِلُوْا	وَقُتِلُوْا	ع, د, ج, ك, ح, د
60	56	عَلَوْ يَبَاۤىِٔيْكَ لَا يَذِ	عَلَوْ يَبَاۤىِٔيْكَ لَا يَذِ	نصيحه نبا , , ل, ذ, ع, د, ر, ف, ح
61		ضِرْاۤىِٔ يَبَاۤىِٔةٍ	ضِرْاۤىِٔ يَبَاۤىِٔةٍ	ك
62		عَاقِبَتِ نُوْدٍ	عَاقِبَتِ نُوْدِیْ	ن, سد, ع, د
63	57	تَرَجُّوْعِنَ	تَرَجُّوْعِنَ / تَرَجُّوْعِنَ	نبا , ع, د, ص, ن, صد, ح, م
64	58	لَاۤاَيُّوْهُمْ اَلَّذِيْنَ نَشَّهَتْهُمْ	لَاۤاَيُّوْهُمْ اَلَّذِيْنَ نَشَّهَتْهُمْ	ش, معا , ع, د, ل, ذ, ر, ف
65	60	وَكَاۤىِٔنَ	وَكَاۤىِٔنَ	ن, سد, ع, د, ف, د
66		هُوَ	وَهُوَ	ي, د, ي, ز, د, ن, سد, ع, د, ع, د, ر, ح, ب
67	62	شَدِئْ	شَدِئْ شَدِئْ شَدِئْ	قرزا , م, د, ل, ف
68	64	لَاۤاَيُّوْهُمْ	لَاۤاَيُّوْهُمْ	ن, سد, ي, د, ي, ز, د, ع, د, ع, د, ر, ح, ب
69	66	ءَاۤمِيْٓاۤىِٔ هَٰٓمَ	ءَاۤمِيْٓاۤىِٔ هَٰٓمَ	قرزا , ف
70		لَاۤاَيُّوْهُمْ	لَاۤاَيُّوْهُمْ	ش, معا , نصيحه نبا , ف, ل, ذ, ر, ف, د, ب
71	68	جَوَّاهَ	جَوَّاهَ	ف
72	69	سُوْبَاۤتَا	سُوْبَاۤتَا	ن, سد, ي, د, ي, ز, د, ح

Tablo 1

Tablo 4: Ahzâb Sûresindeki Kırâat Farklılıkları Şeması

Sıra No	Âyet	Ana Metin	Kırâat Farklılığı Olan Lafızların Okunuşu	Lafızları Farklı Okuyan Kırâat İmamları (Rumuzları)
1	1	نَلَّاءِ يٰ	نَلَّاءِ يٰ	ا
2	2	دَعْلَن وَه	دَعْلَن وَه	ح, يديزي, نسد
3	4	الَالِي	الَالِي الَالِي	لذ, ر, ف, ن, ك (ي' nin isbatı ile) نصیحہ نبا, يديزي, ع, ج, ح, ز, ه, د, ج, ا (ي' nin hazfi ile)
4	4	تَطْهَارُ نَو	تَطْهَارُ نَو / تَطْهَارُ نَو	ش, معا, لذ, ع, يديزي, ع, ج, ر, ف, ك, ح, د, ا
5		هُوَ	وَهُوَ	ح, بنسد, يديزي, ع, ج, ر
6	5	اَلْخَطَّائِم	اَلْخَطَّائِم	يديزي, بناحبسا, ع, ج, ف, ي, ح, ج
7	6	نَلَّاءِ يٰ زَالِي	نَلَّاءِ يٰ زَالِي	ش, معا, قرزا, لذ, ر, ف, ا
8	7	نَلَّا نَمْرَيْنِ	نَلَّا نَمْرَيْنِ	قرزا, ا
9	8	اَبَادُ عَامِلِك	اَبَادُ عَامِلِك	سد, ع, م, ف, ج
10	9	دَعْلَمَعْنِ وَل	دَعْلَمَعْنِ وَل	يديزي, ح
11	10	ظَلَّاهَانُو	ظَلَّاهَانُو	نصیحہ نبا, لذ, ع, يديزي, ر, ف, ع, ح, د
12	13	لَا مَقَمَا	لَا مَقَمَا	لذ, ع, يديزي, ر, ف, ص, ن, ك, ح, د, ا
13		يُونَهُتَانِ	يُونَهُتَانِ	يديزي, ع, ج, ف, ح, ج
14		نَلَّاءِ يٰ	نَلَّاءِ يٰ	ا
15		دَعْلَمَعْنِ وَل	دَعْلَمَعْنِ وَل	لذ, ر, ف, ن, ك, د, ب, ا
16	14	هَلِجَم	عَلَيْهِمْ	ش, معا, ع, ف
17		سُقُلَاو	سُقُلَاو / سِقُلَاو	ف
18		تَلَّاهُوه	لَا تَقُوْهُ	ع, ج, م, د, ا
19	15	وَسُقُلَاو	وَسُقُلَاو / وَسُقُلَاو	سد, ع, م, ف
20	17	سُقُلَاو	سُقُلَاو / سِقُلَاو	ف
21	18	هَلِّمَ يَلَا	هَلِّمَ يَلَا	ف
22		بَلَّاهِي	اَلَيْسَا	ع, ج, ف, ح
23	19	فَلَّاحِدِ الشَّعْلَامِ	فَلَّاحِدِ الشَّعْلَامِ	ف

(Devam ediyor.)

Tablo 5: (Devam)

24	20	دَحْسِينَو	دَحْسِينَو	لخ، ع، د، ح، د، ا
25		دَهْلَانَو	دِسْمَالَنَو اَهْلَانَو اِيْمَلَانَو	س، ف
26		عَنْ تَأْمِينُكُمْ	عَنْ تَأْمِينُكُمْ	س، ف، ع، د، م، ج
27	21	اُتْمُوْة	اُتْمُوْة	لخ، ع، ع، د، ر، ف، ك، ح، د، ا
28		ر يَفْهَوُ اُتْمُوْة	ر يَفْهَوُ اُتْمُوْة	ف
29	22	ر املو مِئَامُوْنَوَد	املور مِئَامُوْنَوَد	ع، ع، ع، ن، ك، ح، د، ا (feth vechiyle) لخ، ف، ص (İmale vechiyle) ج (taklil vechiyle)
30		اِلْاِيْمِيَا	اِلْاِيْمِيَا	قرزا، ف
31	24	ءَاتِيْءُوْ	ءَاتِيْءُوْ اِشْءُوْ	ن، صيحه، ن، با، قروا، ع، د، س، ز، ح، ه، ب، ي، ديزيد
32	24	يَلْعُهُم	يَلْعُهُم	ف، ع، د
33	26	صَو صِيَاهِيْم	صَو صِيَاهِيْم	ع، د
34		يَفْهَوُلْقِمْلُءُ عَب	يَفْهَوُلْقِمْلُءُ عَب يَفْهَوُلْقِمْلُءُ عَب/ يَفْهَوُلْقِمْلُءُ عَب/ يَفْهَوُلْقِمْلُءُ عَب/ يَفْهَوُلْقِمْلُءُ عَب/ يَفْهَوُلْقِمْلُءُ عَب/	ن، سد، ش، معا، لخ، ع، ع، د، ر، ك، ف، ح، ي، ديزيد
35	27	مَلْدُظَنَهْمَا	مَلْدُظَنَهْمَا	ع، د، ف
36	27	شَيْئُ شَيْئُ	شَيْئُ شَيْئُ اِشْيُ	قرزا، س، د، ع، م، ل، ف
37	28-30	نَلَّامِيْ	نَلَّامِيْ	ا
38	30	مُرَبِّيَّةٌ	مُرَبِّيَّةٌ	ن، صيحه، ن، با، ن، سد، ص، د
39		دُضْعَفَاكْ عَلَا اِهْ بُيَاذ	دُضْعَفَاكْ عَلَا اِهْ بُيَاذ دُضْعَفَاكْ عَلَا اِهْ بُيَاذ	ي، ديزيد، ن، صيحه، ن، با، ن، سد، ع، ع، د، ح، ك، د
40		نَاوِءَايْ	نَاوِءَايْ	ل، ف
41	31	تَوَّعَادِلَا صَدْلُ تَوَّاه	يَوَّعَادِلَا صَدْلُ تَوَّاه	ش، معا، لخ، د، ر، ف، ح
42	32	ءَاَسْنَلَا نَوَّان	ءَاَسْنَلَا نَوَّان	ن، با، ي، نا، هيسا، قروزا، س، د، ع، د، ح، ز، ه، ب، ن، صيحه
43	33	قَوَّوْن	قَوَّوْن	ح، دلخ، ع، د، ر، ف، ك

Tablo 6

Tablo 7: (Devam)

44		تَاوَيَّوْهَن	تَاوَيَّوْهَن	نصیحه نبا ه
45	33-34	بُيْتُوْكَئْ	بُيْتُوْكَئْ	لخ ر ف ص ك د ب
46	33	لَا لِي	لَا لِي	قرزا هس ف ع م ج
47	36	تَايْنَوْكَئْ	تَايْنَوْكَئْ	يديره نصیحه نبا ه ع م ج د ا
48		وَاكْهَلُو	وَاكْهَلُو	لخ ر ف ل ح
49	37	رُأْرُوْجَالَوْ عِيْلَاهِم	رُأْرُوْجَالَوْ عِيْلَاهِم	ف
50	38	نَلَّيْ	يَبْنَا	قرزا شمع ل خ ر ف ا
51	40	وَاكْهَلُو	وَاكْهَلُو	د ل خ ع م ج ر ف ك ح
52		نَلَّيْنِ	نَلَّيْنِ	قرزا ا
53		شَدِيْءْ	شَدِيْءْ / يَیْ	قرزا هس ع م ل ف
54	41	يَايْطَا	يَايْطَا	ف
55	42	لَايْنَمَانَاو	لَايْنَمَانَاو	ف
56	43	وَمِيْلَاكْه	وَمِيْلَاكْه	ف
57	45	نَلَّيْ لُ	نَلَّيْ لُ	ا
58	49	كَمِيْسُوْ	كَمِيْسُوْ	شمع ل خ ر ف
59		عَالِيْنِ	عَالِيْنِ	ع
60	50	نَلَّيْ لِن	نَلَّيْ نَا	قرزا ج ب
61		نَلَّيْ نَا	نَلَّيْ نَا \ نَلَّيْ نَوْن	ع ف
62		يَلْعَنُهُم	يَلْعَنُهُم	شمع ع ف
63	50	تَكْلَه يَا مُكْهَم	تَكْلَه يَا مُكْهَم	هس ف ع م ج
64	51	كُورْجِي	كُورْجِي	لخ ع م ر ف ع ا
65	51	تُوْوِي	تُوْوِي وَتُوْوِي	ع ف
66		نَمَشْشُوْ	نَمَشْشُوْ	ف ل
67		عَالِيْنِ	عَالِيْنِ	ع
38	52	يَلَايْ	يَلَايْ	نسد يديره ع ح
69		نَا لَوْ كِيْلْ	نَا لَوْ كِيْلْ	نصیحه نبا ه
70	52-54	شَدِيْءْ	شَدِيْءْ / يَیْ	قرزا هس ع م ل ف

Tablo 8

Tablo 9: (Devam)

71	53	نُيَيْتُو	نُيَيْتُو	لخ، ر، ف، ص، ك، د، ج
72		نَلَّيْ لَأْ	نَلَّيْ ي لَأْ نَلَّيْوْن	قرزا، ج، ب، ا
73	53	فَهْلَاهُون	فَهْلَاهُون	نصیخم نبا، ل، خ، ع، د، ر، ف، د
74	53	نَهْ دُيْهِيْ يَأْ	نَمْ دُيْهِيْ يَأْ نَهْ دُيْهِيْ يَأْ	ف
75	54	شُدْ يَأْ	شُدْ يَأْ / يَأْ	قرزا، س، ف، ع، م
76	55	وْ نَرْلَانِيْهِيْ	وْ نَرْلَانِيْهِيْ	ف
77	55	هِيْلِيْ	هِيْلِيْ	ع
78	55	اَبْعَالْ خُوْطَاهِيْ	اَبْعَالْ خُوْطَاهِيْ	نبا، قرزا، ع، د، س، ت، ح، ز، ه، ج، ب ي ديزي، ن، صیخم
79		اَبْعَالْ خِيْ يَاهِيْ	اَبْعَالْ خِيْ يَاهِيْ	ي ديزي، ن، صیخم نبا، س، ع، د، ا
80		وَكَلْتَا يِيْ لَاهِيْ	وَكَلْتَا يِيْ لَاهِيْ	س، ف، ع، د، ج
81	56	نَلَّيْ ي	نَلَّيْ ي	ا
82	59	وْ اَلْ يَاهِيْ	وْ اَلْ يَاهِيْ	ف
83	60	فَهْلَاهِيْ	فَهْلَاهِيْ	ف
84	65	فَهْلَاهِيْ	فَهْلَاهِيْ	ف
85	66-67	رَاهِلَاو - سِلَّيْ يَاهِيْ	رَاهِلَاو - سِلَّيْ يَاهِيْ	ش، م، ع، ن، س، د، ع، د، ص، ك، ا
86	67	سَحْ يَاهِيْ	سَحْ يَاهِيْ	ن، س، د، ن، صیخم نبا، ع، د، ك
87	68	نَرْلَاهِيْ	نَرْلَاهِيْ	ر
88	68	كِيْ يَاهِيْ	كِيْ يَاهِيْ	ل، خ، ع، د، ر، ف، ك، ح، د، ا
89	69	كَلْدَنِيْ يَاهِيْ	كَلْدَنِيْ يَاهِيْ	قرزا، ف
90	70	اَيْ يَاهِيْ	اَيْ يَاهِيْ	ف
91	72	لَا يَاهِيْ	لَا يَاهِيْ	س، ف، ع، د، ج

Tablo 10

Tablo 11: Sâffât Sûresindeki Kırâât Farklılıkları Şeması

Sıra No	Âyet	Ana Metin	Kırâât Farklılığı Olan Lafızların Okunuşu	Lafızları Farklı Okuyan Kırâât İmamları (Rumuzları)
1	1-3	وَصَلِّاٰتِ اصْحٰبِ فَزَلْجَارُ فَازْجَارُ فَاتِلَاوَيْتَا دُكْرَا	وَصَلِّاٰتِ اصْحٰبِ فَزَلْجَارُ زَلْجَارُ فَاتِلَاوَيْتَا دُكْرَا	ع, ف, ي, ح
2	6	رَبِّزُ ثَمِيْلَا كَاوَكِبْ رَبِّزُ ثَمِيْلَا كَاوَكِبْ رَبِّزُ ثَمِيْلَا كَاوَكِبْ	رَبِّزُ ثَمِيْلَا كَاوَكِبْ رَبِّزُ ثَمِيْلَا كَاوَكِبْ رَبِّزُ ثَمِيْلَا كَاوَكِبْ	ش, معا, ن, سد, ف, ع, ص
3	8	يَا لَسْمَعُوْنَ	يَا لَسْمَعُوْنَ	ع, ع, ج, ص, ك, ح, د, ا
4	8	اَلْمَلٰٓئِكَةُ	اَلْمَلٰٓئِكَةُ	ف
5	11	هَتَفْتَسْلُوْهُمْ	هَتَفْتَسْلُوْهُمْ	س, ي
6	12	عَوَجِبْتُ	عَوَجِبْتُ	ش, معا, ل, خ, ر, ف
7	16	رَبِّ اِذَا رَكْعَتَا	رَبِّ اِنَّا..... اَتَا رَبِّ اِنَّا..... اَتَا	ك, ع, ع, ج, ر, ا
8	16	رَبِّ اِذَا رَكْعَتَا	رَبِّ اِذَا رَكْعَتَا	ع, ع, ج, ص, ك, ح, د
9	17	وَاللَّيْلُ اِلَّا رَاحَةٌ	وَاللَّيْلُ اِلَّا رَاحَةٌ	ن, صيحه, ن, با, ي, ناهيسا, ع, ج, ك, ب
10	18	عَلَيْهِمْ	عَلَيْهِمْ	يزوبنش, ر
11	23	صَبْرًا	صَبْرًا	ن, صيحه, ن, با, ي, زوبنش, س, ي, ز
12	24	وَهُمْ يَكْفُرُوْنَ	وَهُمْ يَكْفُرُوْنَ	س, ع, م, ف
13	25	لَا تَقْلُوبُوْهُ	لَا تَقْلُوبُوْهُ	ن, صيحه, ن, با, ه, ع, ج
14	27	يَتَقَرَّبُوْنَ	يَتَقَرَّبُوْنَ	ف
15	35	قُلُوْبِهِ	قُلُوْبِهِ	يزوبنش, ن, سد, س, ي, ر, ل
16	36	اِلَّا اَنَّا	اِلَّا اَنَّا	س, ي, ع, ج, ح, د, ج, بن, صيحه, ن, با, ي, ديزي
17	40	لَا اَمْلِكُ اِلَّا اَمْرًا	لَا اَمْلِكُ اِلَّا اَمْرًا	ش, معا, ع, ل, خ, ع, ج, ر, ف, ن, ا
18	45	هَلِ اَعْلَمُ	هَلِ اَعْلَمُ	ش, معا, ع, ف
19	45	يَكْفُرُ	يَكْفُرُ	ي, ديزي, ع, ج, ف, ح
20	47	يُفْرَقُوْنَ	يُفْرَقُوْنَ يُفْرَقُوْنَ	ش, معا, ج, ل, خ, ر, ف
21	49	كَتٰبٍ	كَتٰبٍ	ع, ي, ناهيسا, ف

(Devam ediyor.)

Tablo 3: (Devam)

22	52	يَا أَيُّهَا النَّاسُ	يَا أَيُّهَا النَّاسُ	نبا , يديزيه , سځه , مع , ف , م , ح , د , ج , ب ن صيحه
23	53	يُؤْتَاكَ	يُؤْتَاكَ	مع , مع , ص , ك , ح , د
24	55	سَيُورَا	سَيُورَا	ف , م
25	56	لَا تَتَّبِعُوا	لَا تَتَّبِعُوا	ن سځه , مع , ج
26	60	لَا تَتَّبِعُوا	لَا تَتَّبِعُوا	ن سځه , يديزيه , مع , مع , ج , ر , ح , ب
27	65	كَانَ	كَانَ	ي ناهيسا , ف
28	65	وَأَمَّا سُو	وَأَمَّا سُو	ف
29	66	فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ	فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ	مع , ف
30	72	فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ	فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ	مع
31	74	لَا تُخْلِصُونَ	لَا تُخْلِصُونَ	ش معا لځه , مع , ر , ف , ن , ا
32	75	مُلَاجِبِينَ	مُلَاجِبِينَ	مع
33	78	فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ	فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ	مع , ف , ع , م , ج
34	86	يَا أَيُّهَا النَّاسُ	يَا أَيُّهَا النَّاسُ	نبا , يديزيه , سځه , مع , ف , ل , ح , د , ج , ب ن صيحه
35	93	هَلْ يَخْلُقُونَ	هَلْ يَخْلُقُونَ	ش معا , مع , ف
36	94	وَيُزْفَنُونَ	وَيُزْفَنُونَ	ش معا , ف
37	99	سَيُؤْتِيهِمْ	سَيُؤْتِيهِمْ	ن سځه , مع
38	102	وَيُجَاوِزُونَ	وَيُجَاوِزُونَ	لځه , مع , ج , ر , ف , ص , ك , ح , د , ا
39	102	يَا أَيُّهَا النَّاسُ..... كَيْفَ يَكُونُ	يَا أَيُّهَا النَّاسُ..... كَيْفَ يَكُونُ	يديزيه , ن صيحه نبا , مع , ج , ح , د , ا
40	102	تَاذَامِير	تَاذَامِير	قرزا , ش معا , لځه , ر , ف , م , ح
41	102	وَالْيَتَامَىٰ	وَالْيَتَامَىٰ	مع , مع , د , ك
42	102	سَيُؤْتِيهِمْ	سَيُؤْتِيهِمْ	مع , ا
43	102	صَلَّاءُ يَرْوُونَ	صَلَّاءُ يَرْوُونَ	مع
44	103	أَمَلَا	أَمَلَا	ي عيظم
45	104	وَالْيَتَامَىٰ	وَالْيَتَامَىٰ	ف
46	105	ذُفُوفٌ	صَفُوفٌ	ر , ف , ل , ح

Tablo 3

Tablo 3: (Devam)

47		رَلَّاهُ	رَلَّاهُ / رَلَّاهُ	يديره, لخد, ع, ي, ف, ت, ح, ج, ي, ناهيسا
48	106	لَهُو	لَهُو	نسد, يديره, ع, ع, ر, ح, ب
49	106	لَا يَلَاو	لَا يَلَاو	ف, م
50	112	يَدَّ	يَدَّ	ا
51	118	صَلَّارَطا	صَلَّارَطا	طلاخ, ي, عيطم, ن, صيحه, ن, يا, س, ي, ف, ز
52	119	عَلَيْهَما	عَلَيْهَما	ظبنش, ع, ي
53	123	وَلَّاهُ	وَلَّاهُ	نسد, ن, صيحه, ن, يا, م, ل, ك, ح
54	126	اللَّهِ رَبُّكُمْ	اللَّهِ رَبُّكُمْ	ع, ج, ص, ك, ح, د, ا
55	126	لَا يَلَاو	لَا يَلَاو	سد, ع, ي, ف, ع, م, ج
56	128	مَلَّا خَلَصَن	مَلَّا خَلَصَن	ع, ي, ك, ح, د
57	130	رَلَّاهُ	رَلَّاهُ	نسد, ع, ي, ك, ا
58	134	وَلَّاهُ	وَلَّاهُ	ع, ي, ف
59	137	عَلَيْهَما	عَلَيْهَما	يزوبنش, ع, ي
60	142	وَهُو	وَهُو	نسد, يديره, ع, ع, ر, ح, ب
61	147	رَلَّاهُ	رَلَّاهُ	ع, ج, ف
62	148	فَلَّاهُ	فَلَّاهُ	ن, صيحه, ن, يا, ع, ج, د, ب, ج
63	149	فَلَّاهُ	فَلَّاهُ	س, ي
64	152	لَا يَلَاو	لَا يَلَاو	ع, ج
65	153	عَلَّاهُ	عَلَّاهُ	ع, ي
66	155	دَلَّاهُ	دَلَّاهُ	ع, ي, ك, ح, د, ا
67	157	فَلَّاهُ	فَلَّاهُ	ف, ح, ج
68	160,169	مَلَّا خَلَصَن	مَلَّا خَلَصَن	ع, ي, ك, ح, د
69	163	صَلَّاهُ	صَلَّاهُ	ع, ي
70	168	لَا يَلَاو	لَا يَلَاو	سد, ع, ي, ف, ع, م, ج
71	177	فَلَّاهُ	فَلَّاهُ	ف, ل
72	182	ن, ي, م, ل, ع, ل, ا	ن, ي, م, ل, ع, ل, ا	ع, ي

Tablo 3

KAYNAKÇA

- Abdulhamid, Suât, *Teysîru 'r-Rahmân fi Tecvîdi 'l-Kur'ân*, Daru't-Takva, 2001.
- Alp, Ahmet, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercümesi*, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Âlûsî, Şahâbeddin Muhmûd b. Abdullah el-Huseynî, *Ruhu'l-Meanî fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîmi ve Seb'il-Mesâni*, yy., t.y.
- Âsım Efendi, *Kamûs Tercümesi*, yy., t.y.
- Beğavî, Hüseyin b. Mesûd b. Muhammed, *Meâlimü't-Tenzîl fi Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Abdürrezzâk el Mehdî, Dârü İhyâi't-Türâsî el-Arabî, Beyrut, 1420.
- Beydavî, Nâsırüddîn Ebî Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *el-Envâru't-tenzîl ve Esrâru't-te'vîl*, Daru'l-Kütüb'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.
- Birgivi, Mehmed Efendi, *ed-Dürrü'l-yetim*, yy., 1566.
- Cezerî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, thk. Ali Muhammed Dabbâ', Daru'l-Kütüb'l-İlmiyye, Beyrut, 1960.
- _____, *Gâyetü'n-nihâye fi tabakâti'l-kurrâ*, Mısır, h. 1351
- _____, *Tabakât*, yy., t.y.
- _____, *Mukriîn ve Mürşidü't-Tâlibîn*. Daru'l-Kütüb'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.
- Çetin, Abdurrahman, *Kirâatların Tefsire Etkileri*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2012.
- _____, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân'ı-Kerîm Tarihi*, Dergah Yay., İstanbul, 2012
- _____, *Kur'ân Okuma Esasları*, Emin Yay., Bursa, 2015.
- Dabbâ', Ali Muhammed, *el-İdâe fi Beyâni Usûli'l-Kirâe*, Mektebetü'l-Ezheriyye, Kahire, 1999.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân, *et-Teysîru fi'l-Kirâati's-Sab'a*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1984.
- _____, *et-Taḥdîd fi'l-itḳân ve't-tecvîd*, yy. 1987
- _____, *el-Ahrufu's-Sab'a li'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Menar, Mekke, 1987
- Demirci, Muhsin, *Kur'ân Tarihi*, İFAV Yay, İstanbul, 2015,
- _____, *Tefsir Usûlü*, M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2013,

- Demircigil, Bayram, *Hasan-ı Basrî Kırâatinin Fıkhi Hükümlere Etkisi*, Akademik Bakış Dergisi, Eylül-Ekim 2017, S. 63, s. 183.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1978,
- Dimeşkî, İbn-i Adil Ebû Hafs Ömer b. Ali, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, thk. Ali Muavviz ve Adil Abdil Mevcudi, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
- Dimyâtî el-Benna, Ahmed b. Muhammed b. Ahmet, *İthâfu Fudelâi'l-Beşer bi'l-Kırâati Erbaa Aşer*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl veTefsiri*, yy., Ankara, 2017.
- Ebû'l-Bekâ, el-Hüseynî el-Kefevî, *Külliyâtu Ebi'l-Bekâ*, yy., İstanbul, h.1287.
- el-Cevzî, Cemaleddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed *Zadü'l-Meysir fî-İlmi't-Tefsir*, nşr. Abdürrezzak el-Mehdî, , Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1422.
- Emin Efendi, Muhammed, *Umdetü'l-Hullân fî İdâhi Zübdeti'l-İrfân*, Mektebetü'l-Hanefiyye, İstanbul, 1287/1870.
- el-Ensârî er- Ruveyfî, Ebû'l Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Ali b. Ahmed, (Ö. 711-1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, Daru Sâdır, 1414/1994.
- Ferrâ', Ebû Zekeriya Yahya b. Ziyâd b. Abdullah b. Manzûr ed-Deylemi, *Meâni'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Yusuf en-Necati, Muhammed Ali en-Neccar ve Abdullfettah İsmail, Daru'l-Mısır, Mısır, t.y.
- Feyizli, Hasan Tahsin, *Kırât-i Aşere*, D.İ.B. Yay., Ankara, 2016.
- Fîrûzâbâdî, Ebû Tahir Muhammed b. Yakup, *Beşâ'iru zevi't-temyîz fî lefâîfi'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Muhammed Ali En-Neccar, el Meclisü'l-e'la li Şuûnu'l-İslamiye, Kahire, 1996.
- _____, *Kâmûsu'l-Muhît*, yy., Kahire, 1913,
- Hâfûf, Muhammed Faht, *el-Müeyssera fî'l-Kırâati'l-Aşri'l- Mütevâtireti min tarik-i tayyibeti'n-Neşri ve'l Kırâati'l-Erbaati Eş-şazzeti ve Tercihihe*, Daru İbn-i Kesir, Beyrut-Lübnan, 2016.
- Harman, Ömer Faruk, "İbrahim", *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV yay., İstanbul, 2000, (c. XXI, s. 266-272.)

- Hâzin, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Lübâbü't-Te'vil fî meâni't-Tenzîl*, thk. Abdusselam Muhammed Ali Şahin, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- Heyet, *İlmihâl*, TDV Yay., Ankara, 2004.
- İbn-i Âdil, Ebû'l-Hafs Siracuddin Amr b. Ali, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, thk. Şeyh Adil Ahmed Abdi' Mevcud, Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
- İbn-i Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnûs, Tunus, 1984.
- İbn-i Atiyye, Ebû Muhammed Abdü'l-Hak b. Galib, *el-Muharramu'l-Veciz fî Tefsiri'l-Kitabi'l-Azîz*, thk. Abdusselam Abdüşşafi Muhammed, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422.
- İbn Cüzeyy, el-Kelbî el-Gırnâtî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *et-Teshîl li ulûmi't-tenzil*, thk. Dr. Abdullah Halidî, Daru'l-Erkam b. Ebi'l-erkam, Beyrut, 1416.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV yay., Ankara, 2007.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *Târîh-i Kur'ân*, yy. t.y.
- Kadî, Abdulfettah b. Abdulğani b. Muhammed, *el-Vâfi fî şerhi's-Şatıbiyye fî fi'l-Kırâati's-Seb'*, yy. t.y.
- Karaçam, İsmail, *Kırâat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kırâatlerin Yorum Farklılıklarına Etkisi*, İstanbul, 1996.
- _____, *Kur'ân'ı Kerim'in Nüzûlü ve Kırâati*, İstanbul, 1974.
- Kaysî, Mekki b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed, *el-İbâne an Maâni'l-Kırâat*, Abdulfettah İsmail Şelebî, thk. Daru'n-Nahza, Kahire, t.y.
- Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2006.
- Komisyon, *İlmihâl*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2012.
- Komisyon, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2006.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Bürdûnî ve İbrahim Atfîş, Daru'l-Kütübü'l-Mısriyye, Kahire, 1964.

- Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvatta*, Kuran Hakkındaki Rivayetler, yy., t.y.
- Ma'mer b. Müsenna et-Teymî el-Basrî, Ebû Ubeyde, *Mecâzû'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Fuat Sezgin, Mektebatü'l-Hancî, Kahire, 1381.
- Maturîdî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Ebû Mansûr, *Te'vilat-u Ehli's-Sünneti*, thk. Mecdî Beslüm, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.
- Maverdî, Ali b. Muhammed b. Habib Ebû'l-Hasan el-Basrî, *en-Nüket ve'l-Uyûn* thk. Seyyîd b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm, Beyrut, 1412/1992.
- Mazharî, Muhammed Senaullah, *et-Tefsîrû'l-Mazharî lisenâillahi'l-Mazhariyyi*, thk. Ğulam Nebiyyi Tusî, Mektebetü'r-Rüşdiyye, Pakistan, 1412.
- Mekkî b. Ebî Talib, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed b. Muhtar el-Kaysî, *el-Keşf 'an vücûhi'l-kırâ'âti's-seb' ve İlelihâ ve Hucecihâ*, thk., Muhyiddin Ramazan, Mısır, 1974.
- _____, *el-Hidâye ilâ bulûğu'n-nihâye fî'ilmî me'âni'l-kur'ân ve tefsîrihî ve ahkâmihî ve cümelin min fûnûni ulûmih*, thk. Mecmuâtü Resâili Câmiyyeti bi kelimetî't-derâsâti'l-ulye ve el-bahsül ilmî, yy., 2008.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim, *el-Muhezzeb fî'l-kırââti'l-aşr ve tecvîdihâ min Tarîk-i Tayyibet'n-Neşr*, Mektebetü'l-Ezheriyye, Kahire, 1997.
- Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr'u-Mukâtil*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003.
- Mutcalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay. İstanbul, t.y.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, thk. Yusuf Ali Bedîvî, Daru'l-Kelimü'd-Dayyib, Beyrut, 1998.
- Önen, Hacı, *Kırâat İlminin Gelişme ve Sistemleşme Süreci*, yy., Diyarbakır, 2015.
- Pakdil, Ramazan, *Ta'lim, Tecvid ve Kırâat*, İfav Yay., İstanbul, 2016.
- Pâlûvî, Abdülfettah, *Zübdetü'l-İrfan*, Âsitane, İstanbul, t.y.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. İbrahim, *El Keşfü ve-l Beyân an Tefsîr'il-Kur'ân*, Dâru't-Tefsîr, Cidde, 2015.
- Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsir*, Mektebü'l-Asriyye, 2006,

Saçaklızâde, Mehmet Efendi, *Cuhdu'l-Mukîl*, yy., t.y.

Semâni, Ebû'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed b. Abdilcebbar b. Ahmed el-Maruzi, *Tefsiru'l-Kur'ân*, thk. Yâsir b. İbrahim ve Ğanim b. Abbas b. Ğanim, Daru'l-Vatan, Riyad, 1997.

Semerkandî, Ebû'l-leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed, *Bahru'l-Ulûm*, thk. Muhmud Madraci, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1997.

Seyyid, Rızk et-Tavîl, *Madhal fî Ulûmi'l-Kırâat*, Mektebetu'l-Feysaliyye, Mekke, 1985.

Suyutî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir, *Lubâbü'n-Nükûl fî Esbabî'n-Nüzûl*, Müessesetü Kütübü's-Sekafiyye, Beyrut, 2002.

_____, *Eddurru'l-Mensûr fî't-Tefsiri'l-Me'sûr*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.

_____, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l Fadıl İbrahim, Mısır, el-Heyetü'l-Mısıriyyet'l-Âmmetü lil küttâb, 1394/1974.

_____, *Tefsiru'l-Celaleyn*, Dar-ı İbn-i Kesîr, Beyrut, 2005.

Şirbînî, Abdurrahman b. Muhammed el-Hatîb, *es-Sirâcü'l-Münir, fî'l-iâdeti alâ ma'rifeti ba'zi meani kelami Rabbine'l- Hakimi'l- Habir*, Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Babî'l- Halebî, yy., h.1373.

Temel, Nihat, *Kırâat ve Tecvid Istılahları*, İFAV Yay., İstanbul, 2013.

Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali, *Kitâb'u-Keşşâf'i-Istılahâtî'l-Funûn*, Kalkuta, 1862.

Tuaylib, Abdulmün'im Ahmet, *Fethu'r-Rahmân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Daru's-Selâm, Kahire, 1995.

Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. El-Hasan b. Ali, *et-Tibyân fî tefsiri'l-Kur'ân*, Ahmed Habib el Kusayr, Mektebatü İlm-i İslamiyye, 1409.

Tüsteri, Sehl b. Abdullah, *Tefsiru't-Tüsteri*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.

- Yahya b. Sellam Ebi Sa'lebe et-Teymiye, *Tefsîru Yahya b. Sellâm*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Huzur Yay., İstanbul, 2003.
- Zebîdî, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiril Kâmûs*, Mısır, h. 1306,
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Ma'rifetu'l Kurrâi'l Kibar Ale't-Tabakati ve'l-A'sar*, Darul-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Amr b. Ahmed, *Esâsü'l- Belâğ*, yy., Mısır, 1965,
- _____, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmiz't-Tenzîl*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1407.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Matbaatü İsâ Bâbî el-Halebî, Kahire t.y.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed, Abdillâh, , *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Mısır, 1957.
- Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîrü'l-Münîr*, Bilimevi Bas. Yay., İstanbul, 2005.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Şükrü DİNLEK
Doğum Yeri-Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	İngilizce ve Arapça
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	08.01.2021